

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**COVID-19 PANDEMİSİNİN KAMU MALİYESİ VE KALKINMA
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS

Fidan İSAZADE

BURSA 2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE BİLİM DALI

**COVID-19 PANDEMİSİNİN KAMU MALİYESİ VE KALKINMA
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS

Fidan İSAZADE

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet YÜCE

BURSA 2021

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ ONAY SAYFASI

Maliye Anabilim Dalı, Maliye Bilim Dalında 701812010 numaralı **Fidan İSAZADE**'in hazırladığı “**COVID 19 PANDEMİSİNİN KAMU MALİYESİ VE KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 27/12/2021 günü 13- 00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çoğunluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve
Sınav Komisyonu Başkanı)

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

27/ 12/ 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi/ Çalışması olarak sunduğum “**Covid-19 Pandemisinin Kamu Maliyesi ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

27.12.2021

İmza :

Adı Soyadı: Fidan İSAZADE

Öğrenci No: 701812010

Anabilim/Anasanat Dalı: Maliye

Programı: Maliye

Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Covid-19 Pandemisinin Kamu Maliyesi ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 127 sayfalık kısmına ilişkin, 07/12/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %4 ’tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27.12.2021 İmza

Adı Soyadı: Fidan İSAZADE

Öğrenci No: 701812010

Anabilim Dalı: Maliye

Programı: Maliye

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman
Prof. Dr. Mehmet YÜCE

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Fidan İSAZADE
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı : Maliye
Bilim/Sanat Dalı : Maliye
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : x+104
Mezuniyet Tarihi : / /2021
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Mehmet YÜCE

COVID-19 PANDEMİSİNİN KAMU MALİYESİ VE KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

COVID-19 pandemisi, zamanımızın en büyük sorunudur. Bir halk sağlığı acil durumu olarak başlayan şey, Büyük Buhran'dan bu yana en derin küresel durgunluğa dönüştü. Krizin büyüklüğü, son beş yılda sürdürülebilir kalkınmada elde edilen her şeyi ve daha önceki Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında elde edilen kalkınma ilerlemelerinin çoğunu tehdit ediyor.

Pandemi hepimizi etkilerken, bizi eşit şekilde etkilemiyor. Kriz, ülkeler arasındaki ve ülkeler içindeki mevcut eşitsizlikleri vurguladı ve derinleştirdi. En olumsuz etkisini, halihazırda en yüksek gelişimsel gecikme riski altında olan ülkeler ve gruplar üzerinde göstermiştir.

Kriz aynı zamanda mega trendleri de farklı şekillerde etkiliyor. Örneğin, uygulanan kısıtlamalar nedeniyle çevrimiçi çalışmanın büyümesi, ekonominin dijitalleşmesini hızlandırdı ve daha fazla teknolojik yeniliği teşvik etti. Ancak tüm işler çevrimiçi olarak yapılamaz ve yüksek hızlı İnternet'e erişim çok farklıdır. Bu, COVID-19 krizinin dijital uçurumu ve eşitsizliği şiddetlendirdiği anlamına geliyor. Olumlu tarafı, ekonomik aktivite azaldı ve bununla birlikte sera gazı emisyonları, hava ve su kirliliği azaldı. Bioçeşitliliğin durumu iyileşmiştir. Ancak, doğa ve iklim ekonomik toparlanma sürecinin odak noktası değilse, bu kazanımlar kısa ömürlü olabilir.

Kriz ne kadar yıkıcı olursa olsun, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya kararlı bir şekilde yeniden yönlendirmek için kurumlarımızı, ekonomik ve sosyal yapılarımızı, davranışlarımızı ve faaliyetlerimizin çoğunu yeniden düşünmek, "olduğundan daha iyi" yeniden inşa etmek için muazzam bir fırsattır.

Birçok hükümet krize yanıt verirken cesur ve becerikli adımlar attı ve büyük ölçekli müdahaleler yaptı. Bu, krizden çıkış için iyiye işaret olabilir, ancak bu çıkış yolu sadece daha önce sahip olduğumuz şeye bir dönüş olmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, COVID-19, ekonomi, modern dönem, kriz

ABSTRACT

Name and Surname : Fidan ISAZADE
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Finance
Branch : Finance
Degree Awarded : Master
Page Number : x+104
Degree Date : / /2021
Supervisor/s :Prof. Dr. Mehmet YUCE

COVID 19 EFFECTS IN PUBLIC FINANCE AND IMPACT DEVELOPMENT

The COVID-19 pandemic is the biggest challenge of our time. What started as a public health emergency has turned into the deepest global recession since the Great Depression. The magnitude of the crisis threatens all that has been achieved in sustainable development over the past five years and much of the development progress achieved under the previous Millennium Development Goals.

While the pandemic affects us all, it doesn't affect us equally. The crisis has highlighted and deepened existing inequalities between and within countries. It's had its most adverse impact on countries and groups currently at highest risk of developmental delay.

The crisis is also affecting megatrends in different ways. For example, the growth of online work due to imposed restrictions has accelerated the digitization of the economy and spurred more technological innovation. But not all work can be done online, and access to high-speed Internet is very different. This means that the COVID-19 crisis is exacerbating the digital divide and inequality. On the positive side, economic activity has decreased and with it, greenhouse gas emissions, air and water pollution have decreased. The status of biodiversity has improved. However, these gains may be short-lived if nature and climate are not the focus of the economic recovery.

However devastating the crisis may be, it is also a tremendous opportunity to rethink, rebuild "better than it is" our institutions, our economic and social structures, our behavior and many of our activities in order to reorient them decisively towards sustainable development.

Many governments have taken bold and resourceful steps and large-scale interventions in responding to the crisis. This may bode well for a way out of the crisis, but this way out should not just be a return to what we had before.

Keywords: Pandemic, COVID 19, economy, modern era, crisis

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanması sürecinde ilgi ve desteğini benden esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Mehmet YÜCE' ye, eğitim hayatım boyunca bana destek olan, benden manevi yardım ve desteklerini esirgemeyen Annem Nezaket NURİYEVA'ya, Babam Nizami NURİYEV' e, adını yazamadığım fakat bu süreçte bana katkılarını sunan Değerli Hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YEMİN METNİ	iii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	v
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
TABLoların LİSTESİ	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	ix
GRAFİKLERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEMALARIN LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PANDEMİNİN MALİ YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. PANDEMİNİN KÜRESEL ETKİLERİ	3
1.1. Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri	7
1.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri	12
1.3. Mali Yapı Üzerindeki Etkileri	14
1.3.1. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri.....	15
1.3.2. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri	16
1.3.3. Bütçe Dengesi Üzerinde Etkisi	18
2. PANDEMİNİN TÜRKİYE MALİ YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	21
2.1. Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkiler	21
2.2. Türkiye Mali Yapısı Üzerindeki Etkileri	21
2.2.1. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri.....	22
2.2.2. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri.....	24
2.2.3. Bütçe Dengesi Üzerindeki Etkileri.....	26
3. PANDEMİYE YÖNELİK ALINAN ÖNLEMLER.....	27
3.1. Vergi Önlemleri	27
3.2. Kamu Harcamalarına İlişkin Önlemler	28
3.3. Kamu Bütçesine İlişkin Önlemler.....	29

İKİNCİ BÖLÜM
COVID-19 PANDEMİSİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİSİ

1. COVID-19 PANDEMİSİ NEDENİYLE OLUŞAN MALİ KRİZ VE PANDEMİNİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ.....	31
2. COVID-19 PANDEMİSİNİN GIDA VE BESLENME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	34
2.1. Pandemi Sürecinin Gıda ve Beslenme Güvenliği Üzerindeki Etkisi	34
2.2. Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Oluşan Gıda Krizinin Yoksul Kesim Üzerinde Etkisi.....	35
2.3. Covid-19 Pandemisinin Bütçe Üzerinde Etkisi.....	37
3. COVID-19 PANDEMİSİ VE GIDA KRİZİ	38
3.1. Covid-19 Pandemisinin Oluşturduğu Gıda Krizi Olgusu	40
3.2. Covid-19 Pandemisinin Gıda Güvenliği ve Beslenme Üzerindeki Etkisi.....	42
3.3. Covid-19 Pandemisi ve Küresel Gıda Acil Durumu	43
3.3.1. Gıda ve Beslenme Krizinde Korunması Olan Ülkeler	44
3.3.2. Gıda Krizine Karşı Korumaya Yönelik Önlemler.....	45
4. COVID-19 PANDEMİSİ VE TURİZM SEKTÖRÜNÜN ETKİLERİ VE ÖNLEMLERİ ..	48
4.1. Covid-19 Pandemisi ve Seyahat Kısıtlamaları.....	48
4.2. Pandeminin Turizm Üzerindeki Etkilerinin Azaltılmasına Yönelik Önlemler	49
5. COVID-19 PANDEMİSİ KARŞISINDA KAYIT DIŞI EKONOMİ.....	51
5.1. Covid-19 Pandemisi ve Mikro işletmeler	52
5.2. Covid-19 Pandemisi ve Kayıt Dışı Ekonomi.....	53
5.3. Covid-19 Pandemisi ve Alınması Gereken Önlemler	55
6. COVID-19 PANDEMİSİ ZAMANI CİNSİYET VE YAŞ DURUMU	57
7. COVID-19 PANDEMİSİNİN GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER ÜZERİNDE ETKİLERİ	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
COVID-19 PANDEMİSİ VE DİJİTALLEŞME

1. BİLİM TEKNOLOJİSİ VE VERİMLİLİĞİNİ HAREKETE GETİRMEK	69
2. COVID-19 PANDEMİSİNDE DİJİTALLEŞME OLGUSU.....	73
3. HIZLANDIRILMIŞ DİJİTALLEŞMENİN ETKİLERİ	77
4. SÜRDÜRÜLEBİLİR VE DAYANIKLI ULAŞIM VE TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASINI SAĞLAMAK	83
4.1. Uluslararası Kargo Akışlarına Hizmet Vermek İçin Gemilerin Hareket Halinde ve Limanların Açık Tutulması.....	83
4.2. Toparlanmaya Hazırlanmak İçin Ticaretin Kolaylaştırılması	84
SONUÇ.....	87
KAYNAKLAR.....	90

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1: Pandemi nedeniyle 2020'de aşırı yoksulluk oranlarında tahmini değişiklikler 32

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Grafik 1: Küresel ekonomik büyümedeki eğilimler	6
Grafik 2: Küresel mal ticareti	13
Grafik 3: Genel devlet bütçe dengeleri, 2019-2021	19
Grafik 4: Genel devlet brüt borcu, 2019-2021	20
Grafik 5: UNCTAD Üretken Kapasiteler Endeksi: En az gelişmiş ülkeler ve diğer gelişmekte olan ülkelerin puanları, 2018	33

ŞEMALARIN LİSTESİ

Şema 1: 2020'de kaybedilen çalışma saatleri ve istihdam tahminleri.....	12
Şema 2: COVID-19 süresinde gıda durumu şeması	35

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma: Bibliyografik Bilgi

- UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
- ABD – Amerika Birleşik Devletleri
- TÜFE - Tüketici fiyat endeksi
- OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkelerin Organizasyonu)
- KKD – Kişisel Koruyucu Donanım
- GSYİH – Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- QFA - Qualified Financial Adviser (Nitelikli Mali Müşavir)
- BDDK – Bankacılık Düzenleme Denetim Kurumu
- FTSE – The Financial Times Stock Exchange (Financial Times Menkul Kıymetler Borsası)
- MIB – Medical Inspection Bureau (Tıbbi Muayene Bürosu)
- ILO – The International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
- EAGÜ – En Az Gelişmiş Ülkeler
- BİT – Bilgi İletişim Teknolojileri
- FAO – The Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
- IFRI – l'Institut français des relations internationals (Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü)
- KOBİ – Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- GBV – Gender-based violence (Cinsiyete Dayalı Şiddet)
- AYB – Avrupa Yatırım Bankası
- ESM – Avrupa İstikrar Mekanizması
- ECCL – Gelişmiş Koşullar Kredi Hattı

GİRİŞ

Çin'den çıkıp tüm dünyaya yayılan koronavirüs hastalığının yeni versiyonu COVID-19'un ortaya çıkmasından bu yana 1 milyondan fazla insan pandemi nedeniyle hayatını kaybetti ve küresel ekonomide 2020'de şaşkıncı bir şekilde yüzde 4,3 oranında küçülme oluştu. COVID 19 pandemisinin yarattığı ekonomik bunalım milyonlarca insanı işsizlik sorunu ile karşı karşıya bıraktı. Dünya ekonomisinde ciddi üretim kaybı yaşandı ve neredeyse ekonomilerin tümüne yakını eksi büyüme maruz kaldı. Pandemi 2019 yılının sonlarında ortaya çıkmasına rağmen etkileri günümüze kadar sürdü. Pandemiye karşı aşı geliştirilmesine rağmen kesin çözüm oluşturmadı ve pek çok ülkede COVID-19 pandemisi etkisini artırarak devam ettirdi. Devam eden bu pandeminin ne zamana kadar süreceği konusunda tatmin edici bir bilgi bulunmamaktadır. Pandeminin etkisi sadece sağlık alanıyla sınırlı kalmayıp, başta ekonomi olmak üzere tüm sektöre yayıldı. 2007-2008 küresel finans krizine göre daha yaygın ve derin etkiler yaratma potansiyeline sahip olan Kovid-19 salgın 2020 yılının ilk yarısından itibaren küresel ekonomik ortamda ciddi bir sarsıntıya yol açarak küresel düzeyde iktisadi faaliyetleri durma noktasına getirdi.

Başta sağlık olmak üzere tüm sosyo-ekonomik alanı etkileyen pandeminin etkisi konusunda birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu tezde ise, pandeminin ticaret ve kalkınma üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkileri gidermek üzere izlenen Maliye Politikası üzerinde durulacaktır. Küreselleşmenin altında yatan birbirine entegre olmuş küresel yapının oluşturduğu bağıllık ve zaafıtan güç alan pandemi küresel ekonominin ana arterlerini oluşturan seyahat bağlantıları ve ulaşım koridorları boyunca hızla hareket ederek ederek kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına aldı. Zaten kırılgan olan dünya ekonomisinin toparlama dönemine girdiği süreçte COVID-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla, küresel ekonomik durum kötüleşerek daha da kırılgan bir hâl geldi.

“Covid-19 Pandemisinin Kamu Maliyesi ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi” konulu bu Tez üç bölümden oluşmaktadır. Tez' in ilk bölümünde, küresel alanda kalkınma ile ticaretin pandemi nedeniyle nasıl etkilendiği açıklanmaktadır. Dünyada acil tıbbi durumlar sırasında, nasıl bir ekonomik etki altına saldığı göz önüne alınmaktadır. Küresel alanda büyümenin, ulusal ticaret ve yabancı sermaye üzerindeki etkisi irdelenmiştir.

İkinci Bölümde, COVID-19'un savunmasız ve dezavantajlı düşük gelirli haneler, göçmenler, kayıt dışı sektördeki işçiler ve çoğu zaman kadınlar üzerinde meydana

getirdiği olumsuz etki ele alınmıştır. Pandeminin bu gruplar üzerindeki etkisi, üretken kapasiteler, daha geniş sosyal koruma ve cinsiyete duyarlı politika tepkileri yoluyla dayanıklılıklarını güçlendirmek amacıyla incelenmektedir. COVID-19'un özellikle dezavantajlı işletmeler (turizm ve mikro işletmeler, küçük ve orta ölçekli işletmeler) üzerindeki etkisi de analiz edilmektedir.

Üçüncü Bölüm ise krizin küresel değer zincirleri ve özellikle devam eden teknolojik değişim, uluslararası ekonomik politika yapı ve uluslararası üretim üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Pandeminin hem küresel hem de ülke anlamında daha dayanıklı ekonomik ve mali sistem yaratmakta bir vasıta rolü oynaması konu dahilinde incelenmektedir. Ayrıca, pandemide müdahalede kullanılan bilim, teknoloji ve inovasyon politikalarının, inovasyon ve üretim kapasitelerini artırmak için gelişmekte olan ülkeler tarafından nasıl kullanılabileceği de incelenmiştir.

Tez sonuç ve öneriler ile sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PANDEMİNİN MALİ YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. PANDEMİNİN KÜRESEL ETKİLERİ

Türkiye’de ilk defa Koronavirüs vakasına 11.03.2020 tarihinde rastlandı. Hükümet, pandemiye ele almak için sosyal mesafe, sokağa çıkma yasakları, seyahat yasaklarının yanı sıra geri dönen vatandaşlar için karantinalar, okulların, üniversitelerin, mağazaların ve eğlence mekanlarının bir süre kapatılması gibi önlemler yaptı. Küresel anlamda devletlerin aldığı önlemlere rağmen şimdiki durumda bile, pandemi sayısında artış hala da devam etmektedir. Pandeminin ortaya çıktığı yıllarda sert sağlık önlemleri alındı, Küresel anlamda, alınan bu önlemler nedeniyle neredeyse dünya ekonomisi durma noktasına gelmekteydi.

Haziran 2020 Küresel Ekonomik Beklentiler, pandeminin etkisine ilişkin hem acil hem de yakın vadeli görünüm ve büyümenin verdiği uzun vadeli zararı açıklıyor. Temel tahmin, hükümetlerin mali ve para politikası desteğiyle gerilemeye karşı koymaya yönelik olağanüstü çabalarına rağmen, piyasa döviz kuru ağırlıklarını kullanarak 2020'de küresel Gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) da yüzde 5,2'lik bir daralma öngörüldü.

Kriz, pandeminin sağlık ve ekonomik sonuçlarını hafifletmek, savunmasız nüfusları korumakla kalıcı bir iyileşme yönünde zemin hazırlamak için acil eylem ihtiyacının altını çiziyor. Birçoğu göz korkutucu güvenlik açıklarıyla karşı karşıya olan yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler için halk sağlığı sistemlerini güçlendirmek, kayıt dışılığın getirdiği zorlukları ele almak ve sağlık krizi geçtikten sonra güçlü ve sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek reformları uygulamak kritik önem taşıyor.

Pandemi nedeniyle 2020'de çoğu ülkeyi resesyona sürüklemesi ve 1870'ten bu yana dünya çapındaki ülkelerin en büyük kısmında kişi başına düşen gelirin daralmasına yol açtı. Gelişmiş ekonomilerin yüzde 7 küçüleceği tahmin ediliyor. Bu zayıflık, kendi yurt içi virüs pandemisiyle başa çıktıkça yüzde 2,5 oranında daralacağı tahmin edilen

yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomilerin görünümüne yansımaktadır. Bu, ekonominin altmış yılda gösterdiği en zayıf performansı temsil ettiğini göstermektedir¹.

Pandeminin yayılması, ekonomik ve mali durumun yanı sıra, yurt içi gayri safi hasılda ve vergi durumunda da etki yaptı. Pandemi sırasında vergi durumunun ekonomik düzeyi üstelediğini göre biliriz. İşletmelerin ve bireylerin nakit akışına ve gelirlerine eşi benzeri görülmemiş darbe, etkilenen vergi mükelleflerine yardım sağlamak, tahsilatlarda ani büyük bir düşüşü yönetmek için gelir sistemlerinin ikili zorluğuna dikkat çekiyor.

COVID-19 pandemisi ve buna bağlı ekonomik yavaşlama, hükümet gelirlerini GSYİH içindeki payı olarak düşürecektir, çünkü: karlar, sermaye kazançları, tüketim vergili kalemler ve ithalat dahil olmak üzere bazı vergi tabanları bir büyüme yavaşlamasından orantısız olarak etkilenir ve emtia fiyatları ve ilgili gelirler düşer. Ülkeler krize tepki olarak, örneğin vergi oranlarını düşürerek veya teşvikleri artırarak vergi yükünü azaltmak için adımlar atarlar².

Sağlık önlemleri ve buna bağlı olarak vergi mükelleflerinin uyumunun kötüleşmesi riski nedeniyle gelir idarelerindeki operasyonel kısıtlamalar gelir performansına daha fazla zarar verebilir. Modern yaşamda, dünya genelinde gelirler üzerine oluşan ekonomik durumu değerlendirme açısından fikir yürütmek daha çok erken³:

COVID-19 pandemisi ekonomini birçok yandan etkiledi. Sınırlar kapandıkça üretim yavaşlamış, ticaret engelleri artmış ve hükümetler vergi toplamada büyük zorluklar yaşamışlardır. Düzeyssel ekonomik esnasında, gümrük ve vergi durumunda da olumsuz etkiler bulunmaktadır. Pandemi dünya genelinde daha çok, az gelişmiş ülkelere etki etti. Gelişmiş ekonomiler kriz moduna girdikçe ve COVID-19 dünyaya yayıldıkça bu sorunlar derinleşiyor⁴. 2008’de yaşanan küresel ekonomideki düşüş COVID 19-la kıyaslandığı zaman, daha çok olduğu bir olgudur. Hem sağlık kısıtlamaları sebebiyle ard-arda gelen karantinalar, hem de bu karantinaların küresel tedarik zincirinde ortaya

¹ MADHAV Nita., OPPENHEM Ben., GALLIVAN Mark., MULEMBAKANI Prime., RUBIN Edward., WOLFE. Narian “Pandemics: Risks, Impacts, and Mitigation”, 2020

² ÇAKMAKLI Cem., DEMİRALP Selvi., ÖZCAN Sebnem Kalemli., YEŞİLTAŞ Sevcen., ve YILDIRIM Muhammed Ali “Covid-19 and Emerging Markets: The Case Of Turkey, Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum, (Working Paper No: 2011), 2020, ss. 1-49.

³ IMF., (2020a). “Policies to Support People During The COVID-19 Pandemic”, 1-26, www.imf.org, (Erişim Tarihi 14 Haziran 2020)

⁴ TUNALI Çiğdem Börke “COVID 19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme üzerinde etkisi” 2020, ss. 28-36.

çıkardığı kesintiler hem arz hem de talep cephesi olmak üzere küresel ekonomiyi iki taraflı olarak kısıkaç altına almıştır. Küresel çaptaki karantinaların ekonomik etkinliği azaltmasının bir diğer sebebi de vergilerin toplanmasında yaşanan sorunlardır.

Dünyada tüm tüketim, ihracat neredeyse Çin'den oluşturulmaktadır. Bu olgu Çin üzerinden ithalat ve ihracat eden diğer ülkeleri de etkisi altına saldı. Tedarik zincirleri kesintiye uğradığı için tekstil, elektronik veya ev eşyası gibi ithal ürünler satan yerel tüccarlara tedarik⁵. COVID-19 daha geniş çapta yayılmaya devam ettikçe hem arz hem de talep cephelerinde daralmalar görülmeye başlamıştır. Gelecek yıl boyunca, Gelir getirici faaliyetler yavaşladıkça, Kurumlar Vergisi (KV) ve Gelir Vergisi (GV) gelirlerinin düşmesi muhtemeldir. Pandeminin daha çok etkileri üretim üzerine oluşan vergiler oldu. Küresel ekonominin ana damarlarından biri petrol sanayisidir. Tabirince, bu durumdan da düşünüldüğünden daha fazla zararı petrol sanayisi yaşadı. Ekonomik ve mali durgunluk nedeniyle, petrol fiyatlarında azalma yarandı. Küresel anlamda ithalat ve ihracat petrol üzerine yapılandırılmaktadır. Petrole dayatılmış vergiler nedeniyle, petrol fiyatlarında da azalma endeksi yaşandı. Petrol söz konusu olduğunda, bu, Rusya ve Saudi Arabistan arasındaki, azalan dünya talebine yanıt olarak petrol üretimini kısma konusunda anlaşmazlıkla pekiştirildi⁶. Yukarıda belirtildiği gibi, sağlık önlemleri, icra ve mükellef hizmeti faaliyetleri dahil olmak üzere gelir idarelerinin faaliyetlerini aksatmaktadır. Azaltılmış uygulama faaliyeti, muhtemelen vergi mükelleflerinin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma risk toleransını artıracak ve böylece vergi uyumunu azaltacaktır. 2020 yılında ekonomik önlemlerden dolayı, nakit akışı ve kredilerin kısıtlanması vergilerinde azalmasına zemin hazırladı⁷.

Pandeminin ekonomik anlamda etkisi, bu sınıftan olan harcamalara da etkide bulundu. Kriz küresel anlamda ekonomik etki açısından işsizliğe sebep oldu ve buda, hane gelirlerine kötü etki gibi değerlendirildi. Hükümetlerin bu konuda farklı programların öne sürmesi nitel faktörlerden oldu. Yaratılmış bu programlar, yoksul kesimin maddi refahını iyileştirmeğe ve sosyal yaşamın güçlenmesine yönelikydi⁸.

⁵ KAYA Yunus, “Küreselleşen Dünyada Sıgın ve Salgın Sonrası Dünyada Küreselleşme”, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5264, 2020, ss. 224-225.

⁶ KAYA Yunus, “Küreselleşen Dünyada Sıgın ve Salgın Sonrası Dünyada Küreselleşme”, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5264, 2020, ss. 226.

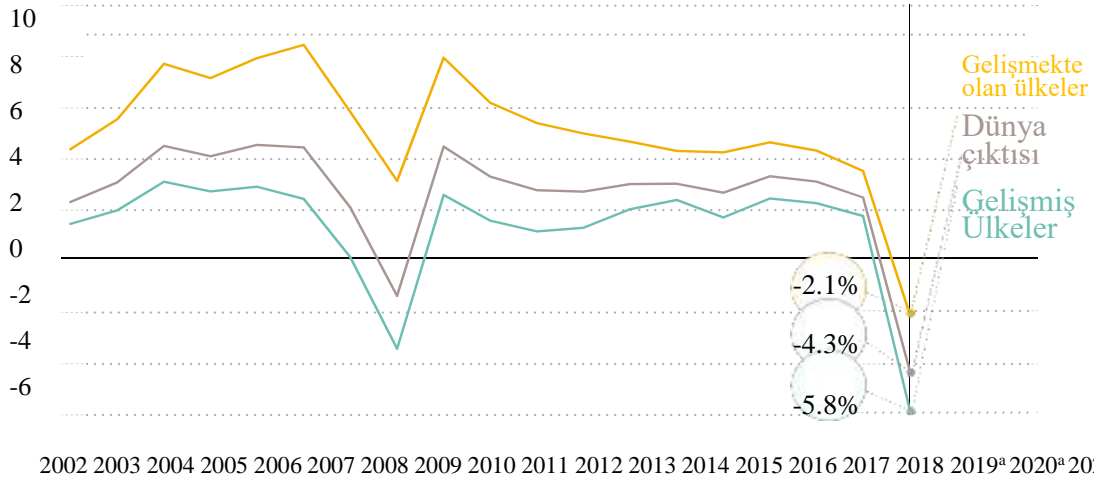
⁷ KAYA Yunus, “Küreselleşen Dünyada Sıgın ve Salgın Sonrası Dünyada Küreselleşme”, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5264, 2020, ss. 227.

⁸ TCMB., (2020a). “Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri,” Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)

Pandeminin diğerk bir acınacaklı yönü, gelişmiş ülkelerle kıyasıya, az gelişmiş ülkelere daha büyük bir etkide bulunarak, oldukça büyük ekonomik şokların var olmasına yol açtı. Ekonomik ve mali anlamda yoksul kesime olan etki, aynı zamanda, bu kesimlerin sosyal yaşamına da büyük biçimde etki etti şoklara karşı kırılabilirliklerinin önemli bir yükselticisi olarak hareket etmektedir. Krize yanıt olarak harcama politikasında isteğe bağlı değişiklikler harcamaları daha da artıracaktı⁹.

Öte yandan, program ve faaliyetlerin uygulanmasındaki kesintiler nedeniyle bazı bütçe ödenekleri eksik kalacaktır. Pandeminin artan hızla yayılması, sosyal yaşam ve kamu alanının yanı sıra, sağlık sektöründe de belirli bir kaybı oluşturdu.

Grafik 1: Küresel ekonomik büyümedeki eğilimler

Kaynak: UNCTAD (2020).https://vlv-mag.com/en/assets/img/Ekonomika/2021/1-vipusk/ekonomika-2020/ekonomika-2020_004-min.jpg (20.07.2021)

Devlet yatırımları üzerindeki etki, muhtemelen en çok, bütçelenmiş sermaye tahsislerini düzenli zamanlarda harcamayan ülkelerde belirgindir¹⁰. Sosyal mesafe ve sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle belirli kişi başına kurallara dayalı harcama kalemlerinde de eksik harcamalar meydana gelebilir, örneğin okul yemekleri (birçok ülkenin buna uygun önlemlerle karşı koyduğu), kamu hizmetleri ve operasyonel bakım gibi, tedarik zinciri kesintileri nedeniyle tedarik sağlanamaması, hükümet operasyonlarını ve harcamalarını daha fazla engelleyebilir. Aynı zamanda, kamu kuruluşlarında düşük

⁹ TCMB., (2020a). "Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri," Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)

¹⁰ TCMB., (2020a). "Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri," Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)

gelirler nedeniyle nakit tükenmeye başladığında, kamu sektöründeki vadesi geçmiş borçlar ve şarta bağlı yükümlülükler birikecektir¹¹.

1.1. Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri

1928 yılında daha çok yayılan virüs vakaları içerine İspanyol gribi ait ediliyordu. Ama, hazır ki durumda, COVID-19 pandemisi, aynı zamanda geniş kapsamlı etkileri olan son derece kişisel deneyim olan benzeri görülmemiş bir küresel fenomendir. Pandeminin yeni yayılması nedeniyle, birçok dünya ülkelerinde ekonomik büyüme azaldı ve mali kayıplar arttı. Amma ilk çeyrekle karşılaştırmada, ikinci çeyrekte bu olgu bir az daha düzenlendi, üçüncü çeyrekteyse, hükümetin aldığı tedbirlerden dolayı olumlu bir durum yaşandı. Azalsa da toplam küresel ekonomik etkiler artmaya devam ediyor. Ekonomik tahminler, bulaşıcı vakaların yeniden canlanmasından kaynaklanan sürdürülebilir küresel toparlanmaya yönelik devam eden riskleri ve kişisel tasarruflardaki artışın körüklediği bastırılmış tüketici talebiyle bağlantılı potansiyel enflasyonist baskıları yansıtıyor.

Dünya genelinde bazı gelişmiş ekonomik duruma sahip olan ülkeler toparlanmaya başladı, bu olgunun hızı yavaşlamaya başlarken, var olan enflasyon durumuyla alakadar endişe verici tahminler yürütülerek, mali destek planlaması yapılandırıldı. Dünya genelinde, pandemi nedeniyle oluşan enflasyon durumunu kontrole alma ve ekonomik düzeyi tamamen eski haline döndürmekten dolayı, icra olunan planlama tedbirleri pandeminin artma ve azalma endeksi ile bazı zorluklarla karşılaştı. Pandeminin diğer bir etkisini eleştiren ekonomistlerin tahminlerine göre, 2024 yılına kadar dünya genelinde üretim seviyesindeki düşüş yaşanacaktır. Üretimin toparlanmaya kadar bu darboğazdan geçmesi, küresel anlamda dünya ülkelerinin 2024 yılına kadar belirli bir biçimde mali kayıp yaşamasını öngörmektedir.

2020'nin ilk yarısındaki küresel ekonomik yavaşlamanın senkronize doğasıyla karşılaştırıldığında, küresel ekonomi, 2020'nin üçüncü çeyreğinde başlayan iki yönlü bir toparlanmanın işaretleri vermiş ve aşılabilir yüksek orantıda olmuştur, ancak aşılama oranlarının düşük olduğu gelişmekte olan ekonomilerde büyüme daha yavaştır¹².

¹¹ TCMB., (2020a). “Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri,” Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)

¹² FERNANDES Nuno “Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID 19) on the world economy” 2020.

Bir bütün olarak, gelişmiş ekonomiler, nüfuslarının artan paylarını aşılama konusunda adımlar atarak, 2021'in sonlarında ve 2022'ye kadar sürdürülebilir ekonomik iyileşme ve buna bağlı olarak daha geniş küresel ekonomide iyileşme beklentilerini yükseltti. Pandeminin yeni türlerinin yaranması, ekonomik anlamda bazı ülkelerin ekonomik durumuna tahmin edilenlerden daha çok etki gösterdi. Hali tabirince, bu olgu, daha çok, ekonomisi üretim üzerine olan ülkelere etkiydi. Avrupa, Latin Amerika, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Brezilya, Hindistan ve Afrika'nın büyük bölümünde bulaşıcı vakaların yeniden ortaya çıkması, karantina ve sokağa çıkma yasağı çağrılarını yeniledi ve olası sürdürülebilir ekonomik toparlanmayı 2021'in sonlarına kadar zayıflatmak veya geciktirmekle tehdit etti. Pandemiden daha çok etkilenen diğer bir alan hizmet sektörüdür. Ülkelere turist akınınun azalması, ekonomik ve mali durumun yanı sıra, bu alanda çalışan belirli bir nüfusa da kendi etkisini gösterdi. Mali durumuna tamamen kayıp etmemek için sektörel bağlamda çalışan şahıslar, kariyerlerini bazı noktada dayandırarak, geçici de olsa, diğer işlere yönelmek mecburiyetinde kaldı¹³.

Bazı tahminler, 2020'de 95 milyon insanın aşırı yoksulluğa girmiş olabileceğini ve pandemi öncesi seviyelere kıyasla 80 milyon daha yetersiz beslendiğini gösteriyor. Ayrıca, bazı tahminler, 2020'de küresel ticaretteki düşüşün, ticarete bağımlı gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler üzerinde özellikle ağır bir ekonomik zarara yol açtığını gösteriyor¹⁴.

Pandemi hayatları ve geçim kaynaklarını büyük bazda etkiledi. 2020 istatistikleri dünya genelinde pandeminin 7% gibi bir oranda mali kayba yol açtığını göre biliriz. Bundan hususen de dünya ticareti etkilendi¹⁵. Pandeminin uluslararası ticareti etkilemesinin muhtemelen doğrudan sağlık etkisi, ilişkili davranış değişiklikleri; hükümetlerin virüsün yayılmasını önlemeye yönelik eylemlerinin sonuçları; pandeminin üçüncü ülkelerdeki etkisi gibi birkaç boyutu var. Pandemi bir ülkenin diğer ticaret ortakları ve diğer bir ülkeden ithalat için kendi talebi üzerindeki yansımaları da üçüncü ülke talep ve arz faktörlerinin nasıl etkilendiğine bağlı olarak belirsizdir.

¹³ TÜBA (2020).İ. Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu (<http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid19%20Raporu-Final+.pdf>)

¹⁴ Hasanhanoglu, Cihandar, "COVID – 19'UN İş sağlığı ve güvenliği kapsamında işletmeler üzerine etkileri", International Journal of Economics and Politics Sciences Academic Researches. 4(10), ss.11-27.

¹⁵ ORHANGAZİ Özgür "Türkiye Ekonomisinin Yapısı Sorunlar Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2020.

COVID-19 pandemisi, birçok yönden benzersiz olan ciddi bir küresel durgunluğa yol açtı. 2020'deki daralma, birçok ülkede politika tepkisi hızlı ve büyük olmasına rağmen, önceki küresel krizlere kıyasla çok ani ve derindi. Bu nedenle, küresel üretim ve mali alanda aksamaların neredeyse, 2-3 kat olduğu değerlendirilmektedir¹⁶. Pandemi krizi, sektörler ve ülkeler arasındaki farklı etkileri, karmaşık bulaşma kanalları virüsün kendi kaderine bağlı olduğu düşünüldüğünde, iyileşme yolu hakkındaki yüksek belirsizliği ile de öne çıkıyor. Politika yanıtı da hem büyüklük olarak, özellikle gelişmiş ekonomilerde, hem de afet yardımına benzer yeni “yaşam çizgisi” önlemlerinin kullanımında, sağlık sistemlerini iyileştirmek, haneler, işçiler ve firmalar için acıyı azaltmak gibi olayların benzeri görülmemiş oldu.

Sağlık krizi süreci 2021 yılında da devam eden belirsiz durumda bile ekonomik durumu etkilemektedir. Ayrıca, pandemi devam ettikçe, şokun potansiyel kalıcı etkileriyle ilgili sorular daha belirgin hale geliyor ve ne kadar yara izi (tedarik potansiyelinde kalıcı hasar) meydana gelebilir gibi sorular oluşmaktadır¹⁷. COVID-19 şimdi bir yıldan uzun süredir devam ederken, bir dereceye kadar arz- azalan üretken kapasiteden kaynaklanan yan yara izi ve talep yönlü kalıcı tercih kaymaları muhtemeldir¹⁸.

Küresel mali krizden sonra bile daha düşük olsa bile, COVID-19'dan yara izi bırakma olasılığı oldukça yüksektir. Geçmişteki şiddetli resesyonlar, özellikle derin olanlar, kalıcı çıktı kayıplarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durumun yanı sıra, geçmişte olan daha büyük etki finansal krizlere bağlı akanlarda yarandığından, pandeminin daha çok bu alanlara etkisini göstermektedir. Önceki durgunluklardan elde edilen deneyimler, durgunlukları tipik olarak toplam faktör verimliliğinde (TFV) kalıcı kayıplar izlediğinden, verimlilik kanalının özellikle önemli olabileceğini göstermektedir¹⁹.

Sektörel verimlilik şoklarının kalıcı etkileri vardır ve sektörel yayılmalar önemli bir büyütme mekanizması olmuştur. Ortalama olarak, sektörler geçmişte verimlilik

¹⁶ AYDOĞUŞ Osman, “Salgında Türkiye Ekonomisi”, Salgın Ekonomisi (der. Ö. F. Çolak), Ankara: Efil Yayınları, 2020, ss. 231- 250

¹⁷ ÇOLAK Ömer, “Salgına karşı ekonomik önlemler artmalı” İktisat ve Toplum Dergisi, 10 (114), Ankara: Efil Yayınevi, 2020, ss.18-23.

¹⁸ BARRO Robert Josepn., WENG Juang, “The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic Lessons From the Spanish Flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity, 2020. ss. 1-25.

¹⁹ BARRO Robert Josepn., WENG Juang, “The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic Lessons From the Spanish Flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity, 2020. ss. 1-25.

şoklarından sonra toparlanamamıştır, bu da COVID-19 şokundan en çok etkilenen sektörlerde kalıcı düşüş potansiyeli olduğunu göstermektedir. Sektörel yayımların göreceli boyutu (aynı sektör içindeki şokların etkisiyle karşılaştırıldığında) COVID-19 şoku için geçmiş durgunluklardan daha küçük olsa da (yüksek temaslı sektörlerin üretim ağlarında daha az merkezi olduğu göz önüne alındığında) yayımlar hala oldukça büyük ve COVID-19 şokunu anlamlı bir şekilde güçlendirmiş olması muhtemeldir²⁰. Pandemi şokundan beklenen orta vadeli üretim kayıpları oldukça büyüktür, ancak bunlar ekonomiler ve bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Küresel ekonomi COVID-19 şokundan kurtulurken normalden daha yüksek büyümeye rağmen, dünya üretiminin hala 2024'te pandemi öncesi tahminlerden yüzde 3 daha düşük olması bekleniyor. Bu beklenen yara izi, mevcut krizde yer alan mali sektör aksaklıklarıyla tutarlı olarak, küresel mali krizin ardından görülenden daha az gelişmiş ekonomilerin çok daha fazla etkilendiği küresel finansal kriz döneminden farklı olarak, yükselen piyasaların ve gelişmekte olan ekonomilerin gelişmiş ekonomilerden daha derin yaralara sahip olması bekleniyor²¹. Bu, kısmen daha sessiz politika tepkilerini yansıtıyor, çünkü pandemi ile ilgili daha büyük mali tepkilere sahip ülkelerin daha küçük kayıplar yaşayacağı tahmin ediliyor. Gelir farklılıklarını hesaba kattıktan sonra, turizme daha bağımlı olan ekonomilerin ve daha büyük hizmet sektörlerine sahip ekonomilerin daha kalıcı kayıplar yaşayacağı tahmin edilmektedir. COVID-19, insanlar restoranlardan, barlardan ve sinemalardan kaçındıkça tüketicilerin harcama modellerini önemli ölçüde değiştirdi.

Çalışma İstatistikleri Bürosu (ÇİB), satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatları hakkında veri toplamak için anketleri kullanır, bu fiyatları tipik harcama sepetine ne kadar katkıda bulduklarına göre ağırlıklandırır ve ardından tüketici fiyat endeksini oluşturmak için toplar.

Pandeminin 2020 yılında yaranması, o yılda, tüketicilerin fiyat artışlarına ve mali kayıpları belirli bir biçimde etkilemiyordu. Ama, şimdiki durumda ülkelerin ekonomik durumdan yaşadığı enflasyonla dünya ahalisini daha çok etkilemektedir. Pandemiye karşın alınmış önlemler nedeninden dolayı, tüketicinin satın alma alışkanlıklarına ilişkin,

²⁰ ÇAPANOĞLU Sema, "COVID 19-un Küresel Ekonomiye Etkileri COVID 19 Salgınının Ekonomi Güvenlik Demokrasi ve Temel haklar. Brexit Tarım, Ticaret, Çevre ve İklim Sosyal Politikalar üzerindeki etkileri" İktisadi Kalkınma, Veksel, 2020, ss 1-36.

²¹ KILIÇ Yunus, "Borsa İstanbul'da COVID-19 (koronavirüs) etkisi", Journal of Emerging Economies and Policy. 5(1), 2020, ss. 66-77

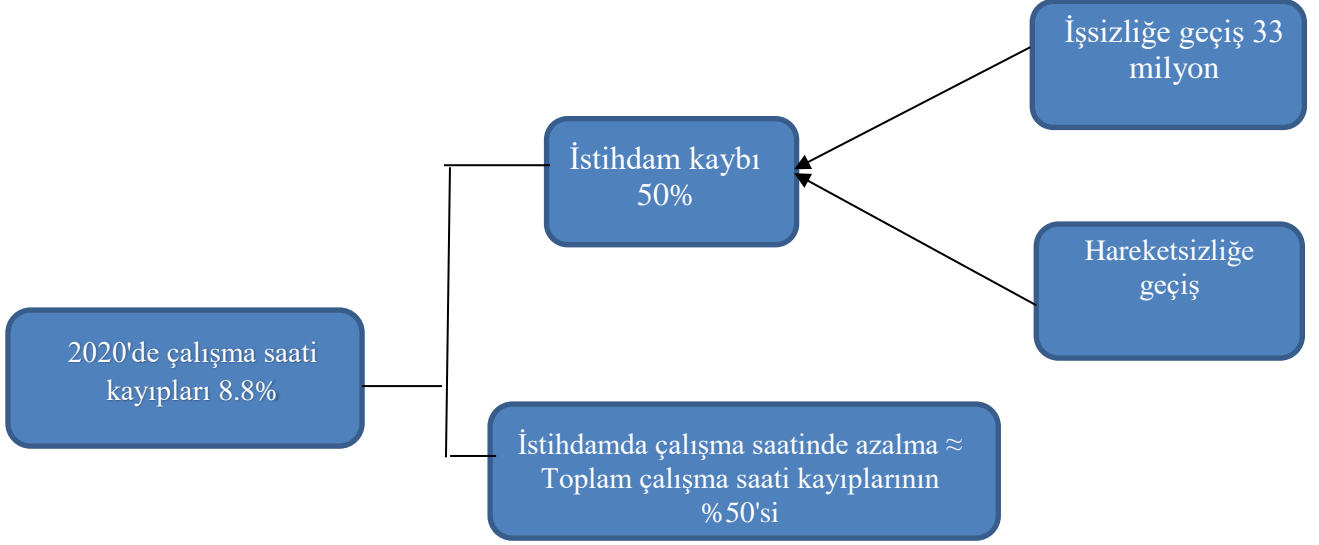
durum zamanla değiştirilmektedir. Örnek olarak, marketlerden satın alınan ve evde tüketilen yiyecek ve alkolsüz içeceklerin toplu bir paketi olan “Evde Yemek” kategorisini ele alalım. Özellikle, 2020'nin tamamında resmi TÜFE bazlı enflasyonu oluşturmak için Evde Yemek için %7,6'lık bir ağırlık kullanıldı.

Ekonomik refahı etkileyen diğer bir faktör. İnsanların çalışmalarını evden idare etmeleri olmuştur bu nedenle harcama alanında dikkate alınacak derecede bir azalma söz konusudur Benzer şekilde, bu bireyler ev ofisleri için fazladan alana sahip daha büyük birimleri kiralayıp satın aldıkları için uzun vadede konut talebi artabilir. BLS'nin bu değişikliklerle başa çıkma metodolojisinin ekonomi için birçok büyük etkisi olabilir. Örneğin, devlet yardım programlarından (örneğin, Sosyal Güvenlik) yararlanan işçiler ve alıcılar, genellikle TÜFE'ye dayalı olarak ücretlerinde ve sosyal yardımlarında ayarlamalar alırlar.

Sokağa çıkma yasağının olması ve iş saatlerinin azalması nedeniyle dünya genelinde istihdam ve mali kayıp konusunda artış oldu. İstihdam kayıpları en yüksek Amerika kıtasında, en düşük ise işi elde tutma planlarının, özellikle Avrupa'da çalışma saatlerindeki azalmayı desteklediği Avrupa ve Orta Asya'da gerçekleşti. Dünya genelinde geçen yıl istihdam alanında 100 milyondan çok insan işini kayıp etmek zorunda kaldı.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) İzleme raporunun önceki sürümlerinde açıklandığı gibi, çalışma saati kayıpları, işgücü piyasası düzenlemesinin iki boyutundan oluşur (şema 1): istihdam kayıpları ve istihdamda kalanlar için azaltılmış çalışma saatleri istihdam kaybına uğrayan işçiler kendilerini ya “işsiz” ya da “aktif olmayan” (çalışamadıkları ve/veya iş aramadıkları için işgücü piyasasından çekilmiş) bulmaktadırlar Önceki krizlerde, çalışma saati kayıplarının büyük bir kısmı tipik olarak işsizlikteki artışla ilişkilendiriliyordu.

Şema 1: 2020'de kaybedilen çalışma saatleri ve istihdam tahminleri

Kaynak: ILO monitör: COVID 19 ve iş dünyası. <https://enterprise.press/stories/2021/02/25/the-job-market-in-the-covid-age-33447/> (erişim tarihi 26.05.2021)

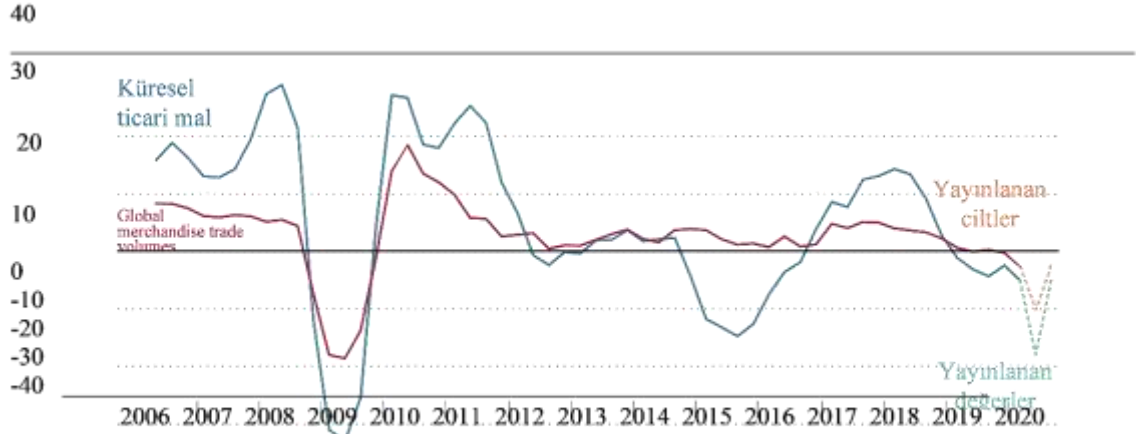
Bununla birlikte, COVID-19 krizi sırasında hem hareketsizlik hem de daha kısa çalışma saatleri, toplam çalışma saati kayıplarının başlıca nedenleri olmuştur.

1.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Pandeminin ilk yayıldığı zamanlarda, ticaret ve hizmet alanında yaşanan mali kayıpların ikincisi ve üçüncü dalga sırasında daha da derinleştiği görülmektedir. Emtia ticaretinin değerinin ikinci çeyrekte yüzde 18, hizmet ticaretinin ise aynı dönemde yüzde 21 azaldığı tahmin ediliyor²² Tezin yazıldığı sırada mevcut olan ön verilere dayanarak, üçüncü çeyreğe ilişkin görünüm, mallar için yüzde -5 ve hizmetler için yüzde -9'luk bir önceki yıla göre tahmin edilen büyüme ile iyileşiyordu ve bu, ikinci çeyrek kayıplarının oranı çok büyük potansiyel toparlanmanın sinyalini veriyordu. 2020'nin ilk çeyreğinde toplam hizmet ticaretinin değeri yüzde 7,6 düşerken, seyahat hizmetleri özellikle ağır darbe aldı ve yüzde 24'ün üzerinde düşüş gösterdi.

²² <http://english.customs.gov.cn/zscqbh/main.html-page=04.htm> 25.08.2021

Grafik 2: Küresel mal ticareti

Kaynak: UNCTAD (forthcoming). https://www.wto.org/english/news_e/archive_e/stat_arc_e.htm hesaplamalarında kullanmış olduğu fiyatı iyi belirlemesi gerekmektedir.

Koronavirüs pandemisinin yarattığı ekonomik alanda etki yurt dışı ticaretin engellerini geçen yıl düşünüldüğünden daha büyük bir biçimde artırdı. Yaranan bu olgu neticesiyle, pandemi hem arz hem de talep açısından bir şok yarattı. Her ikisi de olumsuz olduğu için, bir ülkenin ithalat talebi üzerindeki iç talep ile iç arz arasındaki fark olarak tanımlanma sonucunda ortaya çıkan etki, önsel olarak belirsizdir. Pandeminin bir ülkenin diğer ticaret ortakları ve belirli bir ülkeden ithalat için kendi talebi üzerindeki yansımaları da üçüncü ülke talep ve arz faktörlerinin nasıl etkilendiğine bağlı olarak belirsizdir. Tüm dünyada, petrol fiyatları şimdiye kadar görünmez biçimde iniş yaşadı. Bu değer 1970 yıllarından bu tarafa, en aşağı değerdı. Vadeli işlem ticaretinin ortaya çıkışı, piyasada daha fazla spekülasyona neden oldu.

Her kesin bildiği gibi, 2008 yılının mali krizi şimdiye kadar yaşanmış en büyük mali krizlerdendi, ama, pandemi bu denklemleri alt-üst etti. Pandeminin vurduğu ekonomik zarar, 2008'le kıyaslamada, daha üst tabanda olmuştur. Teknolojik ilerlemeler ve hızla azalan yenilenebilir enerji maliyeti, karbonsuzlaştırmaya yönelik artan bağlılık ve azalan yatırımcı iştahının yardımıyla, fosil yakıt endüstrisi yapısal bir düşüş beklentisiyle karşı karşıyadır.

Talep tarafında, COVID-19 pandemisi ilgili sınırlama önlemleri ve ekonomik aksaklıklar, dünya çapında üretim ve hareketlilikte yavaşlamaya yol açarak küresel petrol talebinde önemli bir düşüşe neden oldu. Önemli bir talep fazlası ile karşı karşıya kalan üreticiler, Haziran 2020'de stokların tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmasıyla birlikte, fazla ham petrolü depolamak için tesisler için mücadele ediyorlardı. O zamandan

beri, üretim kesintilerinin etkisinin artmasıyla depolama kapasitesi üzerindeki baskı biraz azaldı. Ve piyasa yeniden dengelenmeye başladı .

Dünya piyasasında petrolün değer kaybı petrol ve karbohidrojen zengini ülkeleri hususi etkiledi.

Piyasadaki arz ve talebin azalmasıyla birlikte OPEC üyesi ülkeler üretimi azaltma planını hızla hayata geçirdi. Bu sürecin uygulanması petrolün borsalarda değer kaybetmesini engelledi. Suudi Arabistan ve Rusya da dahil olmak üzere kısa bir süre için piyasaya su basıyor (Blas., Pismennaya, 2020). Karantinalar devreye girerken petrol talebinin çökmeye başlamasıyla birlikte, 12 Nisan 2020'de OPEC+ tarafından üretimi kısmak için bir anlaşmaya varıldı. İcra olunan bu anlaşma nedeniyle OPEC ülkelerinin günlük hasıla zamanı belirlenmiş en büyük düşük değerlendirildi .

Önümüzdeki sene sınır teşkilatları, gerekli tıbbi malzeme, bağış ve yardım gönderileri dahil olmak üzere ithalat, ihracat ve transit geçişi hızlandırırken, bir yandan da pandeminin önlemeyi sağlarken, mal ve nakliye personelinin yeterli gümrükleme ve uygunluk kontrollerini sağlama zorluğuyla karşı karşıyaydı.

Pandeminin kendisiyle birlikte getirdiği zorluklar imali bağlamda hem mala hem de hizmetlere eşdeğerde etki yaptı. Bu nedenle, yaranmış durumu kontrol altına almak için dünya genelinde vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik önlemler alındı. Hükümetlerin aldığı bu önlemler içerisinde gıda, enerji ve sağlık gibi yaşam alanının kendinde belirleyen etkenler dahil edilmiştir. İlgili hizmet sağlayıcıların ve destekleyici altyapının öncelikli olarak korunması gerekmektedir.

Dünya genelinde, tüm devletler ekonomik krizi önlemek için aynı düzeyde olan önlemler aldılar. Alınan bu önlemler kısıtlamalar getirirse de genellikle ekonomik toparlanmaya etkileri kendisinde oluşturmaktaydı. Ama, bu kalkınma ekonomisi için düşünülmüş adım dünya genelinde yoksul ülkelerin, refah seviyesini daha da kötüleştirdi. Çünkü kısıtlamalar dünya genelinde tahmin edilmeyecek biçimde ihtiyaç talebini artırdı.

1.3. Mali Yapı Üzerindeki Etkileri

Pandemi bağlamında arz ve talep şoklarının ekonomik etkileri hakkında kısa bir ön bilgi verdikten sonra, bu bölüm önceki durgunlukların meydana geldiği kanalların analizine dönüyor. Küresel pandeminin etkilerini daha da derinden araştırırsak, tarihten şimdiye kadar, yayılan pandemilerin ekonomik ve mali etkilerini incelemek daha uygun

olur²³. Sektör düzeyinde tarihsel şokların analizi hem arz hem de talep şoklarından kaynaklanan sektörel yayılmaların büyük ve kalıcı olduğunu göstermektedir. Özellikle sektörel verimlilik şokları kalıcı etkilere sahip olup, vurdukları sektörlerde ortalama olarak uzun süreli düşüslere yol açmaktadır. Bununla birlikte, bu kriz birçok yönden geçmiş resesyonlardan farklıdır ve görünümü yüksek bir belirsizlik çevrelemektedir. 2020 ve 2021 yılını kıyaslarsak, koronavirüsün dünyada ve bölge genelinde ne kadar büyük hacimde etkisi olduğunu göre biliriz. Küresel ekonomi COVID-19 şokundan kurtulurken normalden daha yüksek büyümeye rağmen, dünya üretiminin hala 2024'te pandemi öncesi tahminlerden yaklaşık yüzde 3 daha düşük olması bekleniyor²⁴..

Gerçekleşen mali kayıpları, gelir ve finans sektöründeki aksaklıkların dünya genelinde kontrole alınmasına yardımcı olan politik eğilmelerin düşük olduğunu göre biliriz. Bununla birlikte, özellikle yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin, kısmen pandemi şokuna daha fazla sektörel maruz kalmalarını ve daha sessiz politika tepkilerini yansıtarak, gelişmiş ekonomilerden daha derin yaralara sahip olmaları bekleniyor.

1.3.1. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri

Covid-19 pandemisi ile ilişkili birçok maliyet var. Buraya, pandemi ve ekonomi politikasının bir sonucu olarak kamu sektörünün bu yıl ne kadar borç alacağı dahildir. Pandeminin etkilerini dikkatlice incelediğimiz zaman ekonomiye bağlı bir alan olan Kamu hizmetleri sektörünün harcamalarını da görmüş oluruz. Kamu harcamalarının artmasında esas faktör devletin tasarladığı harcama politikalarının çok harcamaların yapılması olmuştur. Bu yıl ekonominin ve kamu maliyesinin izlediği yol belirsizliğini koruyor ve virüsün gidişatına ve aşuların kullanıma sunulmasındaki ilerlemeye bağlı olmaktadır.

İlk olarak, ekonomideki değişikliklerin bir sonucu olarak açıkta meydana gelen otomatik değişiklikler vardır. Bunlara bazen otomatik dengeleyiciler denir. Azalan ekonomik faaliyetin bir sonucu olarak bunlara daha düşük vergi geliri ve daha yüksek refah harcamaları dahildir. Diğer tahmin değişikliklerinin bir kombinasyonu, tahmin

²³ USTAOĞLU Murat, "COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının etkinliği", İstanbul, 2020. ss. 35-52.

²⁴ ORHANGAZİ Özgür, "Türkiye Ekonomisinin Yapısı Sorunlar Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2020.

borçlanmasını azaltarak ters etki yaptı. Bunlardan en önemlisi, düşük faiz oranları nedeniyle düşük borç faiz harcamalarıdır. Bu diğer tahmin değişiklikleri birlikte tahmin borçlanmasını azalttı.

İkincisi- borçlanma üzerindeki etkisi açısından çok daha önemli hükümetin aldığı politika önlemleri olmuştur. Mart ayından bu yana hükümet, kamu hizmetleri, vergi indirimleri, hibeler ve işletmelere imtiyazlı krediler ve ücret sübvansiyonları, daha yüksek sosyal yardımlar ve daha fazlası aracılığıyla hane halklarına yardım için bir sürü ekstra harcama duyurdu. Gerçekleştirilen tedbirler pandeminin etkilerine karşı hafifletme olmuştur. Ancak, bunların kamu maliyesi üzerindeki doğrudan etkisi, bu yıl beklenen borçlanmayı artırdı.

Kamu harcamaları da normalde ekonomi küçüldüğünde artar çünkü daha fazla insan düşük gelirli destekleyen refah sistemine güvenir. Ancak bu otomatik etki, mart ayından bu yana gerçekleşen toplam harcama artışının çok küçük bir kısmını açıklıyor. Artışın çoğu, GSYİH'deki düşüşün hükümeti, işletmeleri ve haneleri pandeminin en kötülerinden korumaya çalışmak için daha fazla para harcamayı seçmeye yönlendirmesi nedeniyle gerçekleşti. Devletten özel sektöre yapılan büyük transferler (aşağıda tartışılmaktadır), özel sektörün ortalama olarak düşük ekonomik faaliyetin olumsuz etkilerinden büyük ölçüde korunduğu anlamına gelmektedir. Bunun yerine, hükümet borçlanmasındaki çok büyük artış yoluyla etkinin yükünü üstlendi.

1.3.2. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri

COVID-19'un tetiklediği benzeri görülmemiş küresel şok, bir yıldan daha kısa bir süre önce hayal bile edilemezdi. Pandemi dünya çapında yaşamı ve geçim kaynaklarını tehdit ederek yayılırken, uluslararası ticaret, doğrudan yabancı yatırım ve küresel üretim ve istihdam üzerindeki acil etkileri belgeliyor.

COVID-19 virüsü, 2020-2021 yılında milyonlarca insana bulaştı ve yaklaşık 5 milyondan çok can aldı²⁵. Ekonomide olan düşüş, istihdam alanlarının beklenmemiş bir zamanda faaliyetlerini dayandırması oldu. Sağlık durumu nedeniyle yapılandırılan önlemler turizm, havacılık, nakliye, taşımacılık gibi alanları çok kötü biçimde etkiledi. Bu durum, az gelişmiş ülkelerin yoksul kesimleri üzerinde benzeri bilmeyecek derecede etki yaptı. Yoksul kesimin sağlığını korumak için kısıtlı orantıda seçeneğinin olmasının

²⁵ <https://www.trt.net.tr/azerbaycan/covid-19> (03.09.2021)

yanı sıra, kamu hizmetleri alanında da aksamalarını daha çok zarar görmesiyle, pandeminin oluşturduğu kriz döneminde daha da arttı.

Kamu sektörünün yanı sıra, pandemi vergi alanını da düşünülenden de derin biçimde etkiliyor. Pandemi, vergi alanını üç biçimde ve kalıcı olmak üzere etkiledi. Bunlardan birincisi, hatta, en acil olanı vergi bağlamında “yaşam çizelgesi” tedbirleri olarak nitelendirilmektedir. Buraya temel yaşama dair evrensel erişim dahildir. Bu, kriz döneminde en temel yardımcı örnekleri kendisinde barındırmaktadır. Vergilendirme, bu eşitsiz oyun alanını telafi etmeye yardımcı olabilir ve bu artan oranlı vergilendirme için ek bir argümandır. Aynı ruhla, büyük vergi mükellefleri tarafından agresif vergi minimizasyonu – ne kadar yasal görünürse görünsün – toplum için daha da tahammül edilemez hale gelecektir. Bu durum, Kapsayıcı Çerçeve ve Birleşmiş Milletler Vergi Komitesi'nde şu anda yürütülen uluslararası kurumlar vergilendirmesi çalışmalarının önemini ve dikkati artırmaktadır.

İkinci, küresel ekonomi toparlanma sırasında vergilendirmenin etkili rol oynamasıdır. Burada, Gelişmekte Olan Ülkelerin vergi durumuna bakarsak, bu ülkelerin, 2020 yılında vergi durumunun GSYİH'dan az olduğunu göre biliriz. Bunun kalıcı etkileri 2008-2009 küresel mali krizinden sonra, gelirlerin eski seviyelerine dönmesi ortalama sekiz yıl sürmüştür. Açıkça, krize giren sınırlı mali alana sahip ülkeler hem mali hem de parasal açıdan daha fazla esnekliğe sahip olanlardan daha fazla etkilenmektedir. Krizin zirvesi sırasında ve sonrasında çok sayıda doğrudan uluslararası mali destek ve borç tahliyesi gerekli olacak ve gerçekten de hem Dünya Bankası'ndan hem de IMF'den önemli miktarda acil durum finansmanı akıyor. Uygun dengeyi tutturmak kolay olmayacak. Teşvikin, büyüme bir kez yukarı doğru bir yola koyulduktan sonra mali sürdürülebilirliği yeniden sağlamak için gereken ek gelirleri güvence altına alacak şekilde iyi zamanlanmış ve orantılı olması gerekir.

Üçüncü ve son önlem, pandeminin yarattığı etkinin az gelirli ülkelerin, diğer gelişen ülkelerin yardımcı olmasıyla, kalkınma zamanının etkin parçası gibi yönetim kapasitesini yeniden kurmak için yürütülen temel çalışmalara daha çok önem verilmiştir. Bu grup ülkeler için, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kalkınma stratejisinin merkezinde vergi kapasitesi oluşturmaya yönelik önemli çabalar yer almaktadır.

1.3.3. Bütçe Dengesi Üzerinde Etkisi

Koronavirüs (COVID-19) pandemisi, Avrupa bölgesi ülkelerinin ekonomileri ve hükümet maliyesi üzerinde, ulusal düzeyde eyleme ek olarak güçlü bir AB müdahalesi gerektirecek benzeri görülmemiş yükler getirdi. Bu, ulusal maliyenin bu yılki Avrupa Dönemi kapsamında koordine edilmekte ve bölgenin ülkeleri arasında eşit bir toparlanma sağlamak ve parçalanmayla mücadele etmek için, halihazırda ulusal düzeyde sağlanan desteğin ötesinde büyük bir desteğin gerekli olacağını açıklamaktadır²⁶.

Pandemiye yönelik küresel dünyada mali tedbirler planı yapılandırılmıştı. Bu tedbirler planı Avrupa ülkelerinde de yürürlüğe konuldu. Bu paketler, isteğe bağlı mali teşvik tedbirleri, firmalara verilen krediler için devlet garantileri ve diğer likidite destek tedbirlerinden oluşmaktadır. Yürürlüğe konulan bu tedbirler önemli bir bileşen olan istihdam alanını muhafaza etmekten dolayı firmalara verilmiş desteklerle alakadardır. Avrupa ülkeleri bu anlamda sağlık harcamaları ile çeşitli sosyal yönümlü planlama yoluyla işsiz kesimleri desteklemeye kendine amaç kılan planlamaları kendisine rota tuttu. Avrupa ülkeleri genelinde gelir yönünden hem vergi hem de sosyal güvenlik anlamında ertelemeleri esas kılarak hanelerin yanı sıra halklara ve şirketlere destek olgusunu amaç saymaktadır. Buna ek olarak, hükümetlerin Nisan ayı sonunda yayınlanan istikrar programlarında özetlenen bütçe planlarına göre, firmalara verilen krediler ve diğer likidite destek önlemleri için devlet garantileri, Euro bölgesi GSYİH'sının yaklaşık %20'sini oluşturuyor. Avrupa devletlerinin uygulamış olduğu önlemler büyük biçimde farkındalıklar oluşturdu. Avrupa'da eşitsiz biçimde ekonomik yapılandırma, belirli bölgelerde parçalanma riskinin var oluşunu ortaya koydu.

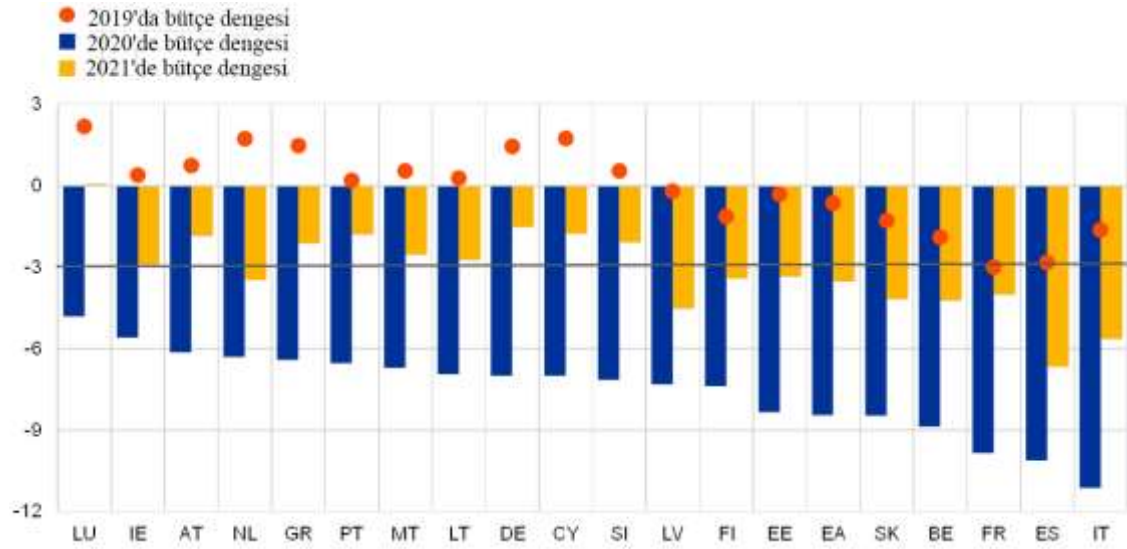
Avrupa bölgesi veya bir bütün olarak AB için ciddi bir ekonomik gerileme olması ve borç sürdürülebilirliğinin tehlikeye atılmaması durumunda, bu maddenin tetiklenmesi, ülkelerin genellikle AB'nin maliyesi kapsamında geçerli olacak mali uyum gerekliliğinden uzaklaşmasına izin verir. ECOFIN Konseyi, ortaya çıkan desteğin “uygun şekilde, zamanında, geçici ve hedefe yönelik olacak şekilde tasarlanması” gerektiğini vurguladı.

²⁶ ADIGÜZEL Muhittin, “COVID-19 Pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek), 2020, ss.191-221

COVID-19 şokunun derinliği ve mali müdahalenin boyutu, mali pozisyonlarda ciddi bir bozulmaya ve heterojenliğe yol açmıştır. Avrupa Komisyonu'nun İlkbahar 2020 Ekonomik Tahminine göre, Avrupa bölgesi bütçe açığının geçen yıl GSYİH'nın %0,6'sından 2020'de GSYİH'nın %8,5'ine yükseldi. 2019'da on bir ülke bütçe fazlası kaydederken, tüm Avrupa bölgesi ülkelerinin bu yıl GSYİH referans değerinin %3'ünü aşan bütçe açıkları kayıt edildi. Avrupa bölgesi toplam borcunun GSYİH'ye oranının, ülkeler arasında büyük bir heterojenlik ile 2020'de 16,7 puan artarak GSYİH'nın %102,7'sine yükselmesi bekleniyor. Krize %100'e yakın borç oranlarıyla giren ülkeler, borçluluktaki en güçlü artışları yaşandı.

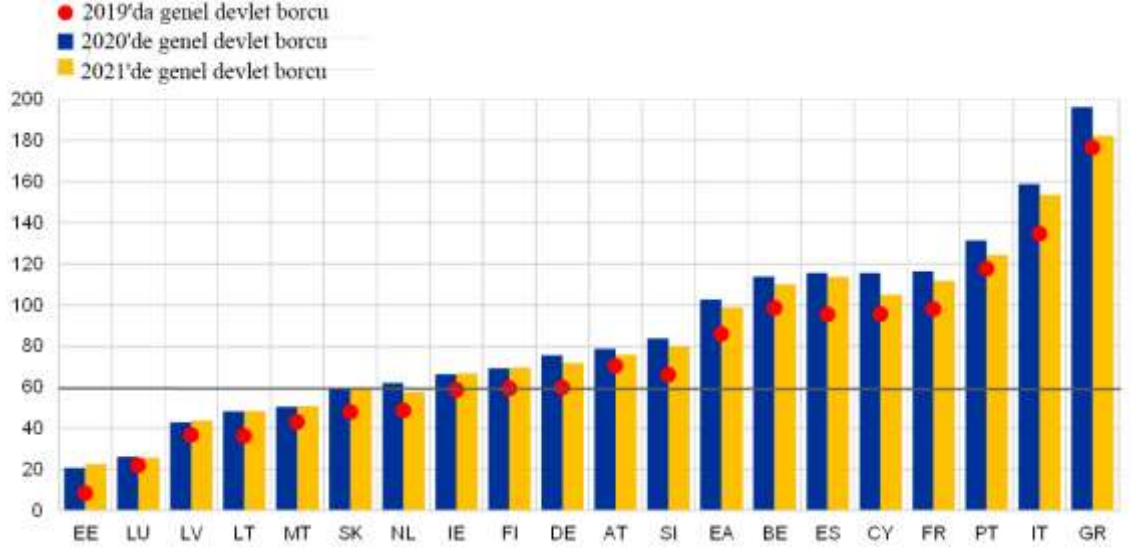
Komisyon'a göre, şu anda Avrupa ülkelerinin bazıları Antlaşma'nın hükümet açığı kriterine ve borç kriterine uymuyor. Bununla birlikte, ekonomik gelişmelere ilişkin istisnai derecede büyük belirsizlik göz önüne alındığında, “mali için güvenilir bir yol tasarlama da dahil olmak üzere”, Komisyon şu anda aşırı açık prosedürlerinin açılmasını tavsiye etmemektedir. Yılın ilerleyen saatlerinde Komisyon, Sonbahar 2020 Ekonomik Tahmini ve euro bölgesi ülkelerinin 2021 için taslak bütçe planlarına dayalı olarak Üye Devletlerin bütçe durumlarını yeniden değerlendirecek.

Grafik 3: Genel devlet bütçe dengeleri, 2019-2021

Kaynak: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2020/html/ecb.ebbox202004_07~145cc90654.en.html

Grafik 4: Genel devlet brüt borcu, 2019-2021

Kaynak: https://www.ecb.europa.eu/pub/economicbulletin/focus/2020/html/ecb.ebbox202004_07~145cc90654.en.html (erişim tarihi 04.11.2021)

Tüm ülkelerin, orta vadeli mali sürdürülebilirliği korurken, şiddetli şoktan kurtulmak için bütçe dengelemelerini desteklemeye devam etmesi gerekecek. Komisyonun 2020-21 maliye politikalarına ilişkin tavsiyeleri, ülkelerin “Genel kaçış maddesine uygun olarak, pandemiye etkin bir şekilde ele almak, ekonomiyi sürdürmek ve ardından gelen toparlanmayı desteklemek için gerekli tüm önlemleri almaları” gerektiğini belirtiyor. Şiddetli ekonomik gerileme sona erdiğinde ve orta vadeli borç sürdürülebilirliği konusunda şüpheler ortaya çıkmadan önce, Pakt'ın genel kaçış maddesinin kullanılmasına son verilmesi gerekecektir. Mali koşullar grafikte belirtilmiştir.

Avrupa bölgesinde toparlanmayı desteklemek ve mali parçalanmayı önlemek için güçlü bir Avrupa yanıtı gerekiyor ve ilk adımlar atıldı. Küresel anlamda pandeminin olması ile alakadar olarak, Avrupa ülkeleri, 540 milyar Euro hacminde destek paketleri uyguladı. Bu paketler ilkin olarak, işsiz ve işini kayıp etmiş kesimlere verildi. Bunun yanı sıra, bütün devletlerde uygulanan KOBİ'lere destek paketleri uygulandı. Üye Devletlere, mümkün olduğu kadar AB bütçesine dayalı olarak ve Üye Devletler tarafından sağlanan garantilerle güvence altına alınarak, uygun koşullarla toplam 100 milyar Euro'ya kadar kredi verilecek. Bunun dışında garanti fonu yaratıldı. Bu uygulamalar, pandeminin neden olduğu finansal kayıpları geri dönüşümde büyük etki sağladı. Üçüncüsü, Avrupa bölgesi

egemenleri için bir koruma olarak, Avrupa İstikrar Mekanizmasının (ESM) mevcut ihtiyati kredi limitine dayanan bir Pandemi Kriz Destek aracı oluşturulmuştur. Verilen erişim, ilgili Üye Devletin 2019 GSYİH'sinin %2'si olacak ve toplam 240 milyar Euro'luk bir zarf olacak. Kredi limitine erişim için tek gereklilik, destek talep eden Üye Devletlerin “bu kredi limitini doğrudan ve dolaylı sağlık hizmetlerinin yurtiçi finansmanını desteklemek için kullanmayı taahhüt etmesi, COVID-19 krizi nedeniyle tedavi ve önleme ile ilgili maliyetlerin” olmasıdır.

2. PANDEMİNİN TÜRKİYE MALİ YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkiler

COVID-19 pandemisi düzenli arz ve talep kanalları aracılığıyla Türkiye ekonomisini etkiledi. Ekonomik anlamda gerileme karantınayla eşdeğerde, Koronavirüse yakalanmış şahıslarda etki etti. Talep orantısının azalması daha çok, sosyal etkinliklerden kısıtlı olan şahıslara etki etti. Tüm bunların yanı sıra, ticarete de dış borçlanmayla küresel dünyanın diğer sektörüyle, tedariklerin azalması, mali borçların artması gibi eğilimler hazır ki dönemde de liranın değer kayıp etmesine de zemin oluşturdu. Bu kanalların genel etkisini ölçün ve pandeminin en etkili şekilde kontrol altına alındığı en iyi durum senaryosunda COVID-19'un ekonomik maliyetini GSYİH'nın (önceki çeyreğe kıyasla) yaklaşık yüzde 17'si olarak bulundu²⁷.

Türkiye, COVID-19 krizi vurduğunda ılımlı mali uyumla birlikte agresif parasal sorunu da benimsedi. 2020 yılı başında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından belirlenen politika faizi yüzde 11,25, manşet enflasyon ise yüzde 12,15 oldu. COVID-19 pandemisi sonrasında gelen gevşemelerle birlikte politika faizi kısa sürede enflasyon oranının önemli ölçüde altına çekildi. Gerçekleşen politik faizler bölgenin derinliğine inildiği zaman, başarısız olduğu görülmektedir. ABD para birimi olan doların giderek değer kazanması, Türk Lirasının değer kayıp etmesine olumsuz etki yaşattı.

2.2. Türkiye Mali Yapısı Üzerindeki Etkileri

2020'nin başından beri TL %40'dan fazla değer kaybetti. İlginç bir şekilde, bu değer kaybının %10'undan fazlası Ağustos'tan sonraki dönemde gerçekleşti. Devlet

²⁷ ÇAKMAKLI Cem., DEMİRALP Selvi., ÖZCAN Sebnem Kalemli., YEŞİLTAS Sevcan., ve YILDIRIM Muhammed Ali “Covid-19 and Emerging Markets: The Case Of Turkey, Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum, (Working Paper No: 2011), 2020, ss. 1-49.

rekabet ortamını sağlamaktan dolayı döviz kurunun ihracat sektörlerini üretim ve finansman bağlama dayalı olgunu azaltmasını bildirmesine rağmen, 2020 yılında bu değer düştü. Sonuçta liranın düşüş yaşaması borç yükünün artımını da kendi ile birlikte getirdi. Ağustos 2020 itibarıyla, 2020'de vadesi gelen kısa vadeli borç 132,8 milyar ABD doları olup, bunun 65 milyar ABD doları finansal olmayan kuruluşlara aittir. Ayrıca, son TCMB çalışmaları, TL'de yüzde 10'luk bir değer kaybının enflasyonu yaklaşık 1,5 puan artırdığını göstermektedir²⁸. Ancak Ekim 2020 itibarıyla ortodoks politikalara dönüş olumlu algılanmıştı²⁹. Buna göre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bankaların aktif oranını yüzde 100'den yüzde 95'e indirdi ve bankaları daha fazla kredi vermeye zorlayan koşulları hafifletti³⁰. Kasım ayı sonlarında BDDK, Ocak 2021'de aktif rasyosundan tamamen vazgeçileceğini açıkladı.

2020'nin ikinci çeyreğinde para ve mali politikaların bileşeni 9.8% oranında bir düşüş ortaya koymuş oldu. Pandeminin ilk aşamalarında uygulanan destekleyici politikalar, zayıf bir lira yoluyla üretim maliyetlerini artırarak, bütçe ve cari açıkları büyütürken ve TCMB rezervlerini tüketerek Türkiye ekonomisinin bazı kırılma noktalarını artırdığı için sürdürülebilir değildi. Böylece, Ağustos 2020'den sonra bu uyumlu politikaları tersine çeviren adımlar atıldı. Mevcut durumda, Türkiye'nin sağlamakta olan politikası büyümekte olan ülke hızını yavaşlatmaktadır. Finansal piyasaların bu kadar oynak olduğu ve pandemi haberlerinin belirsiz olduğu bir ortamda uzun vadeli tahminler yapmak oldukça zor. Bununla birlikte, pandeminin etkisinin ve ilgili politika önlemlerinin daha net bir değerlendirilmesini sağlamak için, Türkiye'nin ileriye dönük beklentilerini daha iyi değerlendirmek için COVID-19 sonrası dünyada Türkiye ekonomisi için ana riskleri ve fırsatları yer almaktadır³¹.

2.2.1. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaları, devletin hem yerel hem de uluslararası harcamaları olarak tanımlanmaktadır. Devlet tarafından toplanan tüm vergiler ve diğer ekonomik harcamalar

²⁸ TCMB., (2020a), "Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri," Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)

²⁹ BAKIR Caner, "The Turkish State's Responses to Existential COVID-19 Crisis". Policy and Society, 39(3), 2020, ss. 424-441.

³⁰ <https://www.reuters.com/article/us-turkey-banks-idUSKCN2560EW> erişim tarihi 23.09.2020

³¹ ADIGÜZEL Muhittin, "COVID-19 Pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek), 2020, ss.191-221

kamu harcamalarına dahildir. COVID-19 Pandemisi sırasında kamu maliyesi tedbirlerinin durumuna bakarsak, mali tedbirlerin genişleyip daraldığını görebiliriz. COVID-19 pandemisi sırasında Türkiye'de vergi erteleme veya indirimi gibi harcamalar, nüfusa yönelik mali destek paketleri, sağlıkla ilgili konular da yer aldı³².

Pandeminin başlangıcından bu yana, diğer sosyal durumlarla ilgili harcamaların mali kayıpları, kamu harcamalarında artışa neden olmuştur. Dolayısıyla 2020 yılının ikinci çeyreğinde bütçe hedeflerine ulaşmak için bütçe tasarruflarını artırmaya yönelik tedbirler bu dönemde gündemdedi. Bu nedenle gerek daraltıcı gerekse sıkı mali tedbirlerle kamu maliyesi uygulamalarının hayata geçirilmesi yoluyla bütçe hedeflerine ulaşılması süreci hayata geçirilmelidir. Bu nedenle vergi artışları uygulanarak kamu harcamalarında tasarruf sağlanabilmektedir. Bu ihtiyaçlar borçlanarak karşılanabilir. Ancak bu durum çoğu makroekonomik göstergesi de olumsuz etkileyebilir. Küreselleşme nedeniyle, COVID-19 pandemisi toplumsal kayıpları artırdı ve dış faydaları azalttı. Bu olayların kamusal alan üzerindeki etkisi yeri doldurulamaz oldu. Sağlık sektöründeki sorunlar hem bölgesel hem de yerel kamu maliyesi olarak değerlendirilmektedir³³.

Kamu politikası, devletin eylem kapasitesi ile yakından ilgilidir. Örneğin, devletin aldığı tüm ekonomik ve mali tedbirler kamu sektörü ile ilgili olduğundan, bu devletin yetkisindedir. Bildiğimiz gibi pandemi nedeniyle ülkeler arasındaki sınırlar kapatıldı, bu nedenle ülkeye turist akışı durdu. Bu süreç kamu sektörünü olumsuz etkilemiştir. Devletin aldığı bir diğer önlem de halka mali yardım paketlerinin ödenmesi oldu. Ancak, her ülkede farklı söylendi. Koronavirüs ile ilgili olarak, krizle mücadelede planlanan önlemlerin hiçbir etkisi yoktur³⁴.

Koronavirüs pandemisinin küresel alanda hızla yayılması nedeniyle, finansal sorunlar genellikle kamu sektörüne yönelik kayıpları içermektedir. Pandemi öncesi finansal krizlerin aksine, uygulanan önlemler listesi en aza indirilerek üretim ve tüketim döngüsünü bozuyor. Pandemi ile bağlantılı olarak alınan tedbirler yani restoran ve

³² ÇAKMAKLI Cem., DEMİRALP Selvi., ÖZCAN Sebnem Kalemlı., YEŞİLTAAŞ Sevcan., ve YILDIRIM Muhammed Ali "Covid-19 and Emerging Markets: The Case Of Turkey, Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum, (Working Paper No: 2011), 2020, ss. 1-49.

³³ ÇAPANOĞLU Sema, "COVID 19-un Küresel Ekonomiye Etkileri COVID 19 Salgınının Ekonomi Güvenlik Demokrasi ve Temel haklar. Brexit Tarım, Ticaret, Çevre ve İklim Sosyal Politikalar üzerindeki etkileri" İktisadi Kalkınma, Veksel, 2020, ss 1-36.

³⁴ TUNALI Çiğdem Börke, "COVID 19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme üzerinde etkisi", 2020, ss. 28-36.

kafelerin kapatılması, eğitimin uzaktan uygulanması ve olguların mali önemi, devletin bu alana müdahalesinin önemini göstermektedir.

Devletin aldığı tedbirler listesinde ekonomik tedbirler, sosyal yardımlar, vergi oranlarının düşürülmesi, işçi sınıfına yönelik, doğrudan istihdamla ilgili tedbirler yer alıyor. Dünyanın diğer ülkeleri gibi Türkiye’de yürütülen faaliyetler de homojen özelliklere sahiptir. Küresel bir felaket olarak sınıflandırılan pandeminin ardından uygulanan küresel finans ve ekonomi politikaları devletlerin uluslararası arenadaki önemini vurgulamaktadır. 2000 yılından sonra dünyada enflasyonun yaygınlaşması, alınan tedbirler ve artan finansman talebi gibi olgular kamu politikası açısından büyük önem taşımaktadır. Kamu harcamalarına ilişkin politika çok yıllık bütçeleme yaklaşımın çerçevesinde, belirlenen politika önceliklerinin yanı sıra, kamuya yönelik idarelerin tahsis edilmesi zamanı ödenek tavanları doğrultusunda yürütülmesi esas sayılmaktadır.

Kamu harcamaları değerlendirilen zaman, önceliklendirilen olgu kaynakların etkin kullanımı gözetilme amacının yanı sıra, harcama hususu da gözden geçirilerek yapılandırılmıştır. Kamu sektöründe belirlenmiş olan bazı harcama alanları seçiim edilerekten yapılandırılmıştır. Bu harcama hususu, etkin bir biçimde gerçeklik sağlanması yapılarak ulusal alanda başarılı uygulama örnekleri çerçevesi dahilinde kamu harcamalarına yönelik çalışmalar edilmiştir. Devlet tarafından kamu alanında harcamalar kontrol altında sınırlandırılarak yapılandırılmıştır.

2.2.2. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri

Aralık 2019'da Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19 pandemisi hızla tüm dünyaya yayıldı. Avrupa ve Amerika'ya yayılan pandemi kısa sürede Türkiye'ye de sıçradı. Tabii ki tarihin savaşları ve pandemisi dünya ekonomisini etkilediği gibi Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Bu durumdan en çok etkilenen sektörlerden biri de kamu sektörü oldu. Pandeminin kamu sektörünün sonuçları üzerindeki etkileri beklenmedik bir şekilde hızlı ve sayısızdı. Pandeminin hızla yayılması nedeniyle Türkiye'de petrol, eczane, hastane ve dükkanlar dışında faaliyet gösteren tüm sektörler kapatıldı ve sokağa çıkma yasağı getirildi. Bu tablonun gerçekleşmesi Kamunun mali durumunu olumsuz etkiledi. Bunun nedeni, kapatılan restoran ve benzeri işletmelerin çalışanları, işletmelerin faaliyet göstermemesi nedeniyle maaşlarını alamamış olmalarıdır. Kamu çalışanlarının ekonomik tedbirler nedeniyle maaşlarını zamanında alamamaları veya hiç alamamaları, öğrencilerin pandemi nedeniyle yurt dışından eğitime dönmeleri, sınırların kapanması

nedeniyle turistlerin tatil edilmesi, inşaatların durdurulması, geçici olarak askıya alınması fabrika ve fabrikalar gibi faktörler kamu sektörüne ciddi zarar vermiştir. Alınan tedbirler nedeniyle yabancı sermayeli firmalar mali zarara uğradı.

COVID-19 pandemisi arz ve talep üzerine olan kamu harcamalarını darmadağın etti. Arzdaki düşüş birkaç nedenden kaynaklanıyor: Enfekte olan insanlar işgücünden ayrılıyor ve üretime katkıda bulunamıyorlar, gerekli olmayan sektörlerin çoğu kapanmak zorunda kaldı ve üretimi daha da azalttı.

Talebin azalması, tüketime de önemli biçimde etki yaptı. Birincisi, insanlar virüsü kapma veya bulaştırma korkusuyla alışveriş merkezlerinden kaçınıyor ve halka açık etkinliklere katılmıyor. İkincisi, artan belirsizlik zamanlarında tüketim ve yatırım tipik olarak düştüğünden, pandeminin seyriyle ilgili olarak nüfus arasında ihtiyati tasarruflara katkıda bulunan muazzam miktarda belirsizlik var. Üçüncüsü, üretimdeki düşüş nedeniyle gelir kaybı, genel talepte bir azalmaya yol açtı.

Pandemi tüm bunlarla eşdeğerde, turizm cenneti olan Türkiye'ye sermaye akışını da dayandırdı. Bununla da pandemi sermaye akışına da etkisini yapmış oldu. Dış borcun GSYİH'nın yüzde 56'sı kadar olduğu Türkiye gibi bir ekonomi için bu özellikle endişe verici çünkü döviz gelirlerinin düştüğü bir zamanda döviz kaçıyor. Böylece döviz kaynağı ihtiyacı artmakta ve Türk lirasında değer kaybına neden olmaktadır³⁵.

2018 döviz krizi Türkiye'nin yoksulluktaki düşüş eğilimini engelledikten sonra, COVID-19 pandemisi ülkenin yoksulluğu azaltma hedefleri için başka bir büyük gerileme sundu. Türkiye pandeminin ilk dalgasını yaşadığında, ülke toplam istihdamın %9,2'sini oluşturan 2,6 milyon işini kaybetti. Yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan, ancak ekonomik güvensizliğe karşı yüksek kırılmalıklara sahip olan nüfus, bu iş kayıplarının en ağırına katlandı ve 10 iş kaybından altısını oluşturdu. COVID-19'un yoksulları orantısız bir şekilde etkilemesi nedeniyle COVID-19'un Türkiye'deki yoksulluk üzerindeki etkisi şiddetli olmuştur. COVID-19 pandemisi sırasında maliye politikasının sıkılaştırıldığı bir dönemde, sabit vergi gelirlerini artırarak vergi tahsilatının faydasını artırarak kayıt dışılığı azaltmaya yönelik adımlar atılıyor³⁶.

³⁵ ÇÖL Meltem., GÜNEŞ Gülsen, "COVID-19 Salgınına Genel Bir Bakış" COVID-19. 1 st ed. Ankara, Turkey: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2020, ss. 1-8.

³⁶ KAYABAŞI Ehlinaz Torun, "COVID 19-un Piyasalara ve Tüketici davranışlarına etkisi", ASEAD, Cilt 7, Sayı 5, 2020, ss. 15-25.

2.2.3. Bütçe Dengesi Üzerindeki Etkileri

Pandemi nedeniyle Türkiye'nin Ocak 2020'de 21,5 milyar TL, Şubat'ta 14,1 milyar TL, Mart'ta -29,6 milyar TL olan bütçe dengesi açığını görebiliyoruz. Ocak ve şubat aylarında pandeminin yeni etkisi nedeniyle bütçe dengesi üzerinde olumlu bir etki var. Ancak mart ayından bu yana hükümetin yasakları ve özel işletmelerin kapanması nedeniyle bütçe dengesi geriliyor. Bu, düşük baz etkisi için temel oluşturur. Bu tablo, önceki yılların aynı aylarına göre %43,4 artış, bütçe gelirlerinde ise %18,2, -29,6 milyar TL düşüşle izlendi. 2019'un ilk çeyreğinde açık 2,8 milyar olmasına rağmen, 2020'de açık 8,7 milyar oldu. Pandeminin yarattığı koşullar nedeniyle Merkezi Bütçe Nisan ayında -72,8 milyar dolar açık verdi.

Pandemi nedeniyle vergi ertelemeleri, geçen yıl mart ayında 2019'a kıyasla vergi gelirlerinin yüzdesinde %10,1'lik bir düşüşe neden oldu. Pandemiden sonraki durum ile pandemiden önceki durumu kıyaslırsak, vergi oranında 10.1% gibi bir düşüşün olmasını göre biliriz. Bu dönemde ülkede KDV 4,9 milyar TL'ye geriledi. Aynı zamanda, gelir vergilerinin düşürülmesi, bütçe gelirlerinin azalmasını olumsuz etkilemiştir. Ancak ÖTV gelirlerindeki artış nedeniyle bütçe gelir trendini olumlu etkiledi. Pandeminin olumsuz etkilerine rağmen 2020 yılının ilk çeyreğinde vergi gelirleri %14,2 arttı³⁷.

Bütçe harcamalarındaki hızlı büyüme yılın ilk çeyreğinde de devam etmiştir. Mart ayında cari transferlerle personel giderlerindeki artışın arka planı, bütçe harcamalarında artışa zemin oluşturdu. 2,6 milyar TL'lik transfer ve benzeri Hazine ödeneklerindeki artış, bütçe giderlerinde %15,6'lık bir artışa yol açmıştır. Gayrimenkul sermayesi ile üretim maliyetlerinin yıllık 1,6 milyar TL (%35,9) azalması, bütçe harcamalarındaki artışı azalttı³⁸.

Hazine ve Maliye Bakanlığı'na göre 2020'de geçen yıl Ocak-Mart döneminde 63,3 milyar TL olan Hazine borçlanması, pandemi harcamaları nedeniyle Nisan ayında rekor artışla 59,7 milyar TL'ye eklendi. Aynı yılın Ocak-Nisan döneminde Hazine, bir önceki yıla göre %119 artışla 56,1 milyar TL net 123 milyar TL borçlanmıştır. Ocak-Mart 2020'de 26,4 milyar TL açık varken mart ayında bu rakam 40,4 milyar TL oldu³⁹.

³⁷ TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/Hazine-ve-Maliye-Bakanligi-2020-Yili-Performans-Programi.pdf>

³⁸ TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/Hazine-ve-Maliye-Bakanligi-2020-Yili-Performans-Programi.pdf>

³⁹ TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/Hazine-ve-Maliye-Bakanligi-2020-Yili-Performans-Programi.pdf>

3. PANDEMİYE YÖNELİK ALINAN ÖNLEMLER

3.1. Vergi Önlemleri

Krizle mücadeleye yönelik ekonomik tedbirler bir öncelik olarak görülüyor. Türkiye'de ekonomik önlemler listesi ağırlıklı olarak vergi önlemlerini içermektedir⁴⁰. Türkiye'de mükellefler için vergi indirimleri yapıldı. Bu faydalar şunları içerir:

65 yaş ve üstü kişilere uygulanan yasak nedeniyle devlet tarafından alınan vergilerin tahsil edilmemesi;

Vergi talepleri ve başvuruları için son tarihin askıya alınması;

Mücbir sebebin oluşması;

Mücbir sebep hallerinde ihracata ilişkin malların ihracat süresinin uzatılması;

2019 yılında öngörülen gelir vergisi ödeme süresinin uzatılması;

2020'nin ilk çeyreğinde KDV ödemelerinin ertelenmesi;

Havayolu ve yolcu taşımacılığında KDV ödemelerinde indirim

2020 yılının ilk çeyreğinde hizmet sektörü ile ilgili vergilerin ertelenmesi;

Konaklama vergisinin ertelenmesi;

Öte yandan, vergileri en aza indirmek için 7226 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapıldı. Bu nedenle, yukarıda belirtilen nüanslar aşağıdaki değişiklikleri içeriyordu.

Elektrik ve doğalgaz gibi doğal ihtiyaçlara uygulanan vergiler ertelenmiş;

Mart-Haziran arifesinde icra ücretini ödeyemeyen işletmelerin feshine ve tasfiyesine yönelik tedbirler alınması;

Yabancı para olarak emekli maaşı alan kişilerin gelirlerinin tespit edilmesi ve onlardan belirlenen tutarda kur farkı alınmaması;

Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden tahsil edilen vergilerin ödenmesine ilişkin ertelenmiş tedbirlerin uygulanması;

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, vergi yükümlülükleri alanında maden hukuku alanında mücbir sebep ilan etti;

Turizm sektöründe icra harçları ertelendi.

COVID-19 pandemisi nedeniyle uygulanan vergi tedbirleri listesine kredi kartı ile ödenebilecek vergiler, kredi kartı ile gerçekleştirilmiştir. Pandemi nedeniyle vergilerin normal ödeme süresine 6 aylık ek süre uzatıldı. 50.000 TL'ye kadar vergi borcu ve

⁴⁰ KILIÇ Yunus, "Borsa İstanbul'da COVID-19 (koronavirüs) etkisi", Journal of Emerging Economies and Policy. 5(1), 2020, ss. 66–77

cezaları İnteraktif Vergi Dairesi tarafından kartlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Etkileşimli Vergi Dairesi tarafından uygulamaya konulan bu vergi tedbirini, nüfusun işini kolaylaştırmada büyük bir adımdır⁴¹.

COVID-19 pandemisi sırasında finansal kurumlara karşı düzenleyici tedbirler alındı. Bu dönemde kamu harcamaları yönünde yaklaşık %5'lik bir sıçrama gözlenmiştir. Bu artış, yatırımcıların kira sertifikası gerekliliklerini de içermektedir. Devletin uyguladığı bu düzenleme sistemi TL ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Devletin aldığı önlemler TL mevduat gibi yatırımları mümkün kılıyor.

3.2. Kamu Harcamalarına İlişkin Önlemler

Mali tedbirler, başta kamu harcamaları, vergiler ve kamu bankaları tarafından verilen düşük maliyetli krediler olmak üzere çeşitli alt bileşenlerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda; “Katma Değer Vergisi (KDV), Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi çeşitli vergi türleri için beyan ve ödeme tarihleri ertelenerek çeşitli mükellef gruplarına mücbir sebep statüsü uygulanmış, düşük maliyetli kredi kullanılmıştır. Kamu bankaları aracılığıyla kişi ve işletmelere, piyasada aşırı fiyat artışlarının önlenmesi ve böylece vatandaşların pandemi hastalıklara karşı koruyucu ürünleri finansman kolaylığı sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir”⁴².

Türkiye’de ilk defa Koronavirüs vakasına 11.03.2020 tarihinde rastlandı. Hükümet, pandemiyi ele almak için sosyal mesafe, sokağa çıkma yasakları, seyahat yasaklarının yanı sıra geri dönen vatandaşlar için karantinalar, okulların, üniversitelerin, mağazaların ve eğlence mekanlarının bir süre kapatılması gibi önlemler yaptı. GSYİH 2. çeyrekte yıllık %10 daraldı, ancak 3. çeyrekte ve 4. çeyreğe güçlü bir toparlanma ile 2020’de bir bütün olarak büyüme +%1,8 oldu. GSYİH yıllık bazda %7,0 veya bir önceki aya göre %1,7 oranında büyürken, ekonomik faaliyet 2021 yılının ilk çeyreğinde canlı kalmaya devam etti.

4 Mayıs 2020’de hükümet, karantina önlemlerini kaldırmak için aşamalı bir yaklaşım açıkladı. Ülke ekonomisinin kalkınmasına büyük etki mağaza ve restoranların açılışı, seyahat yasaklarının kaldırılması ekonomik ve mali duruma büyük etkiler

⁴¹ USTAOĞLU Murat, “COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının etkinliği”, İstanbul, 2020. ss. 35-52.

⁴² TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/Hazine-ve-Maliye-Bakanligi-2020-Yili-Performans-Programi.pdf>

vermiştir. COVID-19 – un ikinci dalgasının ardından kapatılma eğilimleri gerçekleştirildi.

Bu risk değerlendirmesi, aşağıdaki zamanları belirlemek için kullanıldı:

- Hafta sonu sokağa çıkma yasaklarının kaldırıldığı;
- Kafe ve restoranların yeniden açılması (kapasite ve çalışma saatleri limitleri ile) ve yüz yüze okul sınıfları yeniden başlama.

3 ve 4-cü dalgaların ardından Nisan ve mayıs aylarında karantinada bazı yumuşatmalar yapılandırılsa da 31 Ağustos'a kadar karantina uzatılmıştır. Mayıs 2021'de Sağlık Bakanı, Türkiye'nin ülke nüfusunu karşılamak için fazlasıyla yeterli miktarda birden fazla aşı tedarik anlaşması imzaladığını duyurdu. Bunlar arasında, halka açık alanlarda maske takma zorunluluğu, evde kalma emirleri, sokağa çıkma yasakları, perakende işyerlerinin kapatılması veya sınırlı çalışma saatleri, okul öncesi okulların kapatılması ve toplantıların kısıtlanması yer aldı.

3.3. Kamu Bütçesine İlişkin Önlemler

Kamu bütçesi, Türkiye'deki en güçlü finansman kaynaklarından biridir. Bu nedenle bütçeden harcanacak fonlara özel önem verilmesi için çeşitli tedbirler alınmaktadır. Türkiye'nin gelecek planlarının temel amacı, kamu gelir kaynaklarını maksimize ederek yatırım odaklı faaliyetleri artırmak ve harcamaları minimize etmektir.

Kamu gelirlerinin artırılması ve vergi mevzuatı sürecinin hem ekonomik hem de sosyal öncelik ve hedefleri destekleyecek şekilde revize edilmesi için adımlar atılmaktadır. Devletin gelir politikasının temel amacı, gelir kaynaklarını artırmak, mevcut vergi kanunlarını sadeleştirmek, vergilendirmenin etkinliğini en üst düzeye çıkarmak, tabanı genişletmek ve ekonomik sistemdeki bu sürecin kayıt dışılığını en aza indirmektir.

Genel devlet vergileri ve gelir giderleri hesaplanırken uluslararası standartlar çerçevesinde bir yöntem olarak gelir ve giderler arasında herhangi bir hesaplama yapılmamıştır. Alt bölümlerde giderlerle birlikte gelirler hesaplanırken, devletin genel yetkileri, her şeyden önce, tek bir hesap şeklinde gelirleri içerir. Yani kapsama alanı içindeki birimler arasında transfer tutarlarını gerçekleştiren kuruluş, transferin açıklamasını işletmede gelir şeklinde gider şeklinde sağlar. Bu operasyon nedeniyle kuruluşların bilançoları değişir, ancak genel devlet dengesi sabittir. Yukarıdaki yöntemle hesaplanan birimlerin gider ve gelir birimleri toplanarak, devletin toplam toplam harcama

ve gelirleri devlet dengesine eklenir. Genelde konsolidasyon durum hesaplamaları sırasında yapılır⁴³.

Genel bütçenin vergi gelirleriyle bağlantılı olarak yerel yönetimlere aktarılan hesapların merkezinden yapılan harcamalar borsada kaldırılarak yüceltilmektedir. Merkezi yönetim bütçesi genel sağlık sigortasına aktarılır. Merkezi yönetim bütçesi harcanır ve genel sağlık sigortası sisteminin gelirleri bu konuda temizlenir. Genel hükümet kapsamı, merkezi yönetim bütçesi dışında, diğer alt kurumsal birimler arasındaki mali ilişkilerin tekrarını önler.

Kamu sektöründe temel amaç, sürdürülebilirlik sürecinin yapısını korumaktır. Bu çerçevede, pandemi ile mücadelede yerinde kullanılan maliye politikasının ekonomik toparlanmaya zarar vermeyecek şekilde belirtilmektedir. Kamu sektöründeki maliye politikası, Türkiye'nin ekonomik potansiyelini artırmak için yatırım çekme ihtiyacı ile uyumludur. Buradaki temel amaç, uygun maliye politikası izlemektir

⁴³ VOYVODA Ebru., YELDAN Erinç, “Salgın, Türkiye Ekonomisi ve Gerçekçi Bir Kamu Politikası Önerisi”, 2020, ss. 1-35

İKİNCİ BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİSİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİSİ

1. COVID-19 PANDEMİSİ NEDENİYLE OLUŞAN MALİ KRİZ VE PANDEMİNİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ

COVID 19 nedeniyle oluşan küresel borsa çöküşü 20 Şubat 2020'de başladı, ancak krizin ekonomik yönleri 2019'un sonlarında gerçekleşmeye başlamaktaydı. Bütün dünyada pandemi zamanı finansal piyasalar büyük etkiler yaşadı. Oluşan bu kriz 1929'daki krizi gölgesinde bıraktı.

24-28 Şubat tarihleri arasında dünya çapındaki borsalar 2008 mali krizinden bu yana en büyük bir haftalık düşüşlerini bildirdiler ve böylece bir düzeltmeye girdiler. Mart ayının başlarına kadar küresel piyasalar, büyük dalgalanmaların meydana gelmesiyle son derece oynak hale geldi. 9 Mart'ta çoğu küresel piyasa, özellikle COVID-19 pandemisi ve Rusya ile Suudi Arabistan liderliğindeki OPEC ülkeleri arasındaki petrol fiyatı savaşına tepki olarak ciddi daralmalar bildirdi.

Kara Pazartesi'nden üç gün sonra, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki hisse senetlerinin %9'dan fazla düşmesi nedeniyle Kara Perşembe gününde, başka bir düşüş oldu. Wall Street, 1987'deki Kara Pazartesi'den bu yana en büyük tek günlük yüzde düşüşünü yaşadı ve Borsa Italiana'nın FTSE (Financial Times Menkul Kıymetler Borsası) MIB'si yaklaşık %17 düşerek Kara Perşembe'nin en kötü etkilenen piyasası oldu. Bu süre zarfında, tüm G7 ülkelerinde ve G20 ülkelerinden 14'ünde bir gösterge borsa endeksinin ayı piyasalarında olduğu ilan edildi.⁴⁴

Politika yapımcılar için çok önemli bir endişe, krizin yoksulluk üzerindeki etkisi ve bunun her yerde yoksulluğun tüm biçimlerine son verilmesinde hedefe ulaşılmasına yönelik etkileridir. Farklı çalışmaların yapılması krizin oluşturduğu yoksul kesimin durumuna olan etkini tahmin etmişti. Mayıs 2020'deki Birleşmiş Milletler temel tahminleri, pandeminin bir sonucu olarak küresel üretimin yüzde 3,2 azalacağını ve

⁴⁴ CALLIGARIS Sara., CRISCUOLO Chiara., D'ADAMO Gaetano., GONNE Nikolaos., RAVET Julien., and VERLHAC Rudy "The bottom also matters: policies for productivity catch-up in the digital economy, in Science, Research and Innovation Performance of the EU (SRIP) report 2020, European Commission", 2020.

küresel düzeyde aşırı yoksulluk içindeki insan sayısının 2020'de 34,3 milyon artacağını ve bu oranın yaklaşık olarak Afrika'yı hesaba katacağını öne sürdü. Artışın yüzde 56'sı. Küresel anlamda gerçekleşen minimize edilmiş ekonomik düşüş belirlendiğinde realize edilen tahminler kabul edilmiştir⁴⁵. Tahminler 80 milyondan 40 milyona ineceğini anlatıyor. Yapılandırılmış araştırmalar pandeminin yoksul kesim içerisinde yeni katmanların yaranmasına zemin oluşturdu. Küresel alanda yoksul kesim üzerine yapılandırılan tahminler hedef noktaya ulaşmada zorluklar yarattı. Pandemiden önce yoksulluk oranının 35% -den düşmesinin ardından, bu kesimin azaltılmasına yönelik esaslı etkinlikler kaydedildi. 1990'da 2015'te yüzde 10'a ve 2018'de yüzde 8,6'ya. Pandemi sonucunda küresel yoksulluk oranının 2020'de yüzde 8,8 olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler arasında, yüksek kırılmalara ve şoklara uyum sağlama, tepki verme konusundaki sınırlı kapasiteleri nedeniyle, özellikle Afrika ve En Az Gelişmiş Ülkelerde, pandeminin yoksulluk oranları üzerindeki etkisinin şiddetli olması beklenmektedir (tablo 2). Afrika, küresel nüfusun yaklaşık yüzde 13'ünü oluşturuyor, ancak 2020'de küresel aşırı yoksulluğun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturmuştur.

Krizin, özellikle Afrika ve az gelişmiş ülkelerde, yoksulluğa bağlı olarak öngörülen yüksek etkisine katkıda bulunan faktörlerden biri, bu ekonomilerdeki sosyal koruma ve işgücü programlarının eksikliğidir. Bu durum, savunmasız gruplar üzerindeki etkinin hafifletilmesini zorlaştırmaktadır. Bu tahminler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Pandemi nedeniyle 2020'de aşırı yoksulluk oranlarında tahmini değişiklikler

	Çalışan sayısı oranındaki değişiklik (yüzde)	Yoksul sayısındaki değişim (milyon)
Doğu Asya ve Pasifik	0.21	4.41
Avrupa ve Orta Asya	0.23	1.16
Latin Amerika ve Karayipler	0.55	3.58
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	1.22	4.91
Diğer yüksek gelir	0.01	0.07
Güney Asya	1.25	23.28
Sahra-altı Afrika	2.74	31.17
Az gelişmiş Ülkeler	3.16	33.4
Toplam Dünya	0.16	68.57

Kaynak: UNCTAD, Valensisi, 2020'ye dayanmaktadır

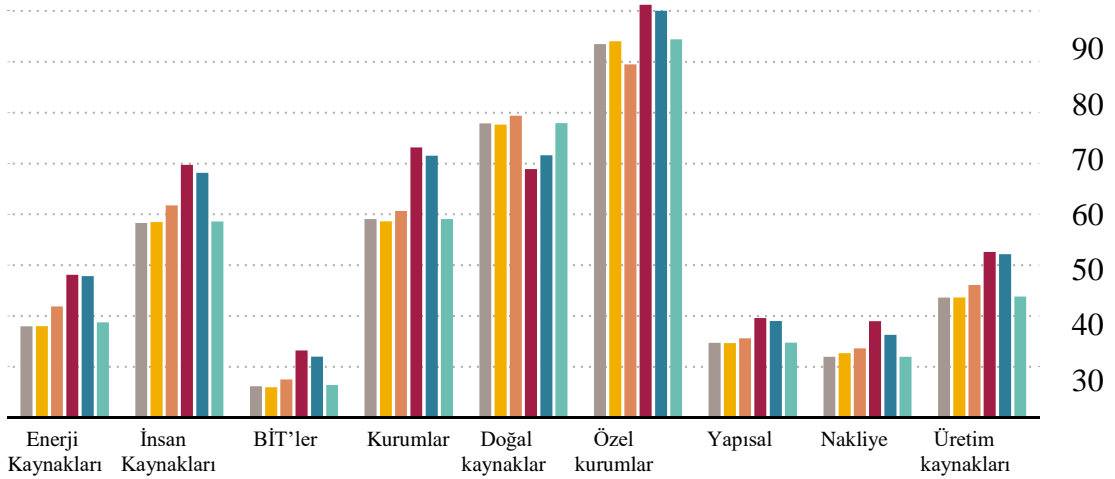
⁴⁵ ILO. (2020d). COVID-19 and the World of Work, third edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang-en/index.htm

<https://thevaultznews.com/economics/economy/the-economic-fallout-of-the-pandemic-will-setback-crucial-sdg-targets-and-worsen-inequalities-unctad-warns/> (erişim tarihi 18.04.2021)

Pandeminin oluşturduğu ekonomik ve mali krizin yoksul kesim üzerindeki etkini yumuşatma, savunmasız grupların bu şokların olumsuz etkilerini hafifletmesine, orta ve uzun vadede daha iyi bir zeminin sağlanmasına yardımcı olmak için sosyal koruma ve işgücü programlarına erişimin benimsenmesini ve geliştirilmesini gerektirir. Krizin kırılgan gruplar üzerindeki olumsuz sosyoekonomik etkisini azaltmak ve ekonomilerin daha hızlı ve daha iyi bir şekilde toparlanmasını sağlamak için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde evrensel sosyal koruma planlarının benimsenmesi çağrılarını bu arka planda yeniden gündeme getirdi.

Pandeminin yayılma alanını azaltmaya yönelik sulu alana erişmekte gelişmiş ülkeleri zor durumda bıraktı. Küresel anlamda suya erişimde irelileyişler yapılandırılrsa da tam anlamda tesisler kurulmuştur. Bu yönde hedef noktaya ulaşımın yavaşlaması kriz olgusunun belirli orantıda ağırlaştığını belirtmektedir.⁴⁶

Grafik 5: UNCTAD Üretken Kapasiteler Endeksi: En az gelişmiş ülkeler ve diğer gelişmekte olan ülkelerin puanları, 2018

Kaynak: UNCTAD. Impact of the COVID 19 Pandemic on Trade and Development. 2020:28

Krizin görünmez yüzünü etki altında salan politik eğilimler hedefe ulaşma konusunda ikili ilişki kabullendi. Emtia alanlarının büyüme orantısını tetikleyen fiyatlandırma sebebi sürdürülebilir garanti durumunu oluşturmadı. Endeks sonuçlarının bir

⁴⁶ ILO. (2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, third edition. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

analizi, Afrika'daki ülkelerin ve LCD'lerin (Az gelişmiş Ülkeler) nispeten zayıf üretim kapasitelerine sahip olduğu yönündeki yaygın görüşü desteklemektedir. Bu, pandemiye yanıt verirken politika yapıcıların gündeminde üretken kapasiteler oluşturmanın üst sıralarda olması gerektiği anlamına geliyor⁴⁷.

Afrika ve LCD'lerdeki çoğu ülke, büyüme kaynakları olarak büyük ölçüde madencilik sektörlerine bağımlıdır. Emtia alanları büyüme orantısını tetiklediği zaman, fiyat durumundaki değişkenlik sebebiyle, sürdürülebilir durum garantilenmedi. Bu bağlamda, özellikle imalatta üretken kapasitelerin oluşturulması yoluyla Afrika ve EAGÜ'lerdeki büyüme kaynaklarının genişletilmesine ihtiyaç vardır. Pandemi başlıca enerji, insan kaynakları, bilim-teknoloji, özel sektör, yapısal transformasyon, nakliye gibi sahaları etkiledi. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerde insan sermayesi yatırımlarının kalkınma etkisini en üst düzeye çıkarmak için eğitim kalitesini artırmaya ve eğitim müfredatının ilgili ulusal kalkınma planlarında belirtilen ihtiyaçları yansıtmasını sağlamaya yönelik politikalara ihtiyaç vardır

2. COVID-19 PANDEMİSİNİN GIDA VE BESLENME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

COVID-19 bir solunum yolu hastalığıdır ve gıda yoluyla doğrudan bulaşma kanıtı yoktur⁴⁸. Yine de virüs ve sınırlama önlemlerinin gıda güvenliği, beslenme ve gıda sistemleri üzerinde yaygın etkileri var. COVID-19'un yayılmasıyla ilgili devam eden belirsizliğin bir sonucu olarak, bazı ülkeler karantina ve fiziksel mesafelendirme politikaları izliyor. Bu önlemler, ekonomik aktivitede ciddi bir düşüşe ve tedarik zincirlerinin işleyişinde bozulmaya yol açarak, gıda sistemlerini, gıda güvenliğini ve nüfusun beslenmesini dolaylı olarak etkileyen yeni eğilimleri tetikledi.

2.1. Pandemi Sürecinin Gıda ve Beslenme Güvenliği Üzerindeki Etkisi

Gıda sistemleri, gıda güvenliği ve beslenme, yeni tamamlayıcı ve birbirini güçlendiren trendlerden etkilenir; bunlar özellikle gıda dağıtım zincirlerindeki aksaklıklar, gelir ve geçim kaybı, artan eşitsizlik, sosyal koruma programlarının

⁴⁷ ACAR Yunus, "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2020, 4(1), ss. 7-21.

⁴⁸ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

işleyişindeki aksaklıklar, değişen gıda ortamı ve yerel gıda fiyatlarındaki dalgalanmaları etkilemektedir⁴⁹.

Şema 2: COVID-19 süresinde gıda durumu şeması

Kaynak: ГЭВУ. Влияние COVID-19 на продовольственную безопасность и питание: разработка эффективных политических мер по борьбе с пандемией голода и неполноценного питания. 2020. с.5. (Gıda Güvenliği ve Beslenme Konusunda Üst Düzey Uzmanlar Paneli. COVID-19'un Gıda Güvenliği ve Beslenme Üzerindeki Etkisi: Açlık ve Yetersiz Beslenme pandemisiyle Mücadelede Etkili Politikalar. 2020. s. 5.)

Ek olarak, virüs ve evrimi hakkındaki yüksek derecede belirsizlik göz önüne alındığında, gelecekte gıda güvenliğine ve beslenmeye yönelik, gıda sektörünün verimliliğinin azalması ve gıda üretiminin azalması gibi tehditler ortaya çıkabilir ve bu tehditlerin kapsamı, ciddiyetine ve gelişimine bağlı olacaktır⁵⁰. Koronavirüs pandemisine yönelik alınan kontroller yukarıdaki Şemada sunulmuştur. Burada oluşan yapılar, pandeminin gelişiminin doğasına ve ilk, orta vadeli ve potansiyel uzun vadeli sonuçlarına bağlıdır.

2.2. Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Oluşan Gıda Krizinin Yoksul Kesim Üzerinde Etkisi

COVID-19 pandemisi dünya çapında dramatik insan yaşamının kaybına yol açtı ve halk sağlığı, gıda sistemleri ve iş dünyası için benzeri görülmemiş bir meydan okuma

⁴⁹ CLAPP Jennifer., WILLIAM Mousley, "This food crisis is different: COVID-19 and the fragility of the neoliberal food security order", The Journal of Peasant Studies, 2020, ss. 1-27, <https://doi.org/10.1080/03066150.2020.1823838>

⁵⁰ LABORDE David., WILL Martin., VOS Robin, "Poverty and food insecurity could grow dramatically as COVID-19 spreads", 2020.

sunuyor⁵¹. IFPRI, 2020’ye göre pandeminin neden olduğu ekonomik ve sosyal bozulma yıkıcı: on milyonlarca insan aşırı yoksulluğa düşme riski altındayken, şu anda yaklaşık 690 milyon olduğu tahmin edilen yetersiz beslenen insan sayısı yıl sonuna kadar 132 milyona kadar artabilir

Kayıt dışı ekonomi çalışanları, çoğunluğun sosyal korumadan ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişimden yoksun olması ve üretken varlıklara erişimini kaybetmesi nedeniyle özellikle savunmasızdır. Alınan karantina önlemleri zamanı gelir kazanma araçlarının tam aksine, toplumun ekser kesimi beslenme endişesi durumuna geldi.

Koronavirüs bütün gıda ve buna benzer sistemleri etkiledi. Ülkeler arası sınır alanlarının kapanması, yurt dışına ihracatla bağlı problemler, ithalat ve ihracatın dayandırılması nedeniyle, ticari anlamda problemleri artırdı. Bunlarla eşdeğerde, pandemi, tarım ve tarıma dayalı olan sektörleri de etkiledi. Geçimini sağlayanlar işlerini kaybettikçe, hastalandıkça ve öldükçe, düşük gelirli ülkelerdekiler, özellikle de küçük ölçekli çiftçiler ve yerli halkları içeren en marjinal nüfuslar, milyonlarca kadın ve erkeğin gıda güvenliği ve beslenmesi en sert vuruşla tehdit altına serdi⁵².

Genel düzeyde, birçok tarım işçisi harcamaları kendi hesabına yapmaktadır. Kısıtlamalardan dolayıylaysa, mahsulünü sata bilmeyen çiftçilerde zorluklarla karşılaşılıyor. Çiftçilerin harcamaları kendileri yaptığı için düşük gelirle savunmasız işçi çalıştırıyordu. Dünya genelinde göçmen kısmının barınma ve yaşam alanında karşılaştığı zorunluklar nedeniyle bu şartlar dahilinde çalışmak mecburiyetinde kılındı. Bu nedenle, göçmen kesim hem savunma hem de mali anlamda oldukça büyük zorunlukları kendinde bulundurmaktadır⁵³. Birincil üreticilerden gıda işleme, nakliye ve sokak satıcıları da dahil perakende gıda satışıyla uğraşanlara kadar tüm tarım-gıda çalışanlarının güvenliğini ve sağlığının yanı sıra daha iyi gelir ve korumayı garanti etmek, hayat kurtarmak ve halk sağlığını korumak insanların geçim kaynakları ve gıda güvenliği için kritik öneme.⁵⁴ Pandeminin oluşturduğu kriz gıda tehlikesizliğinin yanı sıra, sağlık ve işçi güvenliğini de

⁵¹ <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/134384/filename/134594.pdf>

⁵² KOÇ Gökçe., UZMAY Ayşe, “Küresel Gıda Güvencesinin İzlenmesi ve Haritalanması Üzerine Bir Değerlendirme”, ADÜ ZİRAAT DERG, 2019;16(2), ss. 237-244.

⁵³ COHEN Abraham Cohen de Morus., BOGART Lauro., HAM Biring., WILLIAMSON Stephanie, CASTRO Gonzalo, High consumption of energy-dense nutrient-poor foods among low-income groups in the Mississippi Delta and Alabama. Public Health Nutrition, 23(6), 2020, p. 1067-1075.

⁵⁴ MENGOUB Fatima Ezzahra, “Ensuring food insecurity during the COVID-19 pandemic: Review of short term responses in selected countries”, Policy Center For The New South, 2020, ss. 20-26

kendinde oluşturdu. Burada, başlıca husus, çalışanların sağlık durumunun yanı sıra, onların çalışma hukuklarının muhafazasını içermektedir.

Hayat ve geçim kaynaklarını kurtarma hususunda hareket ve sosyal durumun küresel sağlık alanına yönelik gelişmiş etkenlere sahip mali geliri kendinde bulundurmalıdır. Bu husus, daha çok, gençler ve yaşlı kesim üzerinde daha büyük etki etmektedir. Mali ücreti düşük olan kadınlar bu bağlamda özellikle dikkat noktasında olmalıdır. Nakit transferleri, çocuk ödenekleri ve sağlıklı okul yemekleri, barınma ve gıda yardımı girişimleri, istihdamı sürdürme ve kurtarma için destek ve mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler de dahil olmak üzere işletmeler için mali yardım dahil olmak üzere farklı destek biçimleri kilit öneme sahiptir.

Şimdi, özellikle yükselen ve gelişen dünyada, özellikle toplumlarımızdaki en savunmasız kişilerle küresel dayanışma ve destek zamanı pandeminin iç-içe geçmiş sağlık, sosyal ve ekonomik etkilerinin üstesinden ancak birlikte gelebilir ve halihazırda elde edilmiş kalkınma kazanımlarının potansiyel kaybıyla birlikte, uzun süreli bir insani ve gıda güvenliği felaketine dönüşmesini önleyebiliriz.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından yayınlanan Politika Özetinde belirtildiği gibi, bu fırsatı daha iyi bir şekilde inşa etmek için kabul etmeliyiz. Temel gıda güvenliği ve yetersiz beslenme sorunlarının ele alınmasına, özellikle kırsal ekonomide daha fazla ve daha iyi işler yoluyla kırsal yoksullukla mücadeleye, sosyal korumanın herkese yaygınlaştırılmasına, güvenli göç yollarını kolaylaştırmaya ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasını teşvik etmeye öncelik verilmelidir⁵⁵.

2.3. Covid-19 Pandemisinin Bütçe Üzerinde Etkisi

Günümüzde COVID-19 pandemisinin ulusal ekonominin durumu, özellikle de bütçe sistemi üzerindeki etkisini dikkate almak gerekiyor. Bütçe güvenliğine yönelik önemli bir tehdit listesi vardır (yüksek düzeyde hükümet bütçe açığı, yüksek miktarda kamu borcu, devletin sosyal yükümlülüklerinde artış, enflasyon ve devalüasyon dalgalanmaları vb.). Bununla birlikte, Covid-19 pandemisi nedeniyle dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar, ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilemiş, başta bütçe sistemi alanında olmak üzere ekonomik güvenliğin tüm bileşenlerinin istikrarını sarsmıştır. Dünya'da pandeminin neden olduğu kriz sistemik hale geldi (sanayi üretiminde kalıcı bir

⁵⁵ UNCTAD. (2020a). Trade in Services Bulletin Q3. UNCTAD. <https://unctad.org/en/Pages/Publications/Statistics-on-Trade-in-Services.aspx>

düşüş, ekonomik aktivitede bir düşüş, ihracatta ve ticaret dengesizliklerinde kademeli bir düşüş ve bunun sonucunda konsolide bütçe gelirlerinde düşüş ve bütçe açığındaki artış). Bunun için, bütçede güvenliğin sağlanması, hayat standartının artırılması, tehlikesizlik becerilerinin maksimuma kaldırılması hem sosyal hem de kültürel anlamda, kalkınma orantısını öncelik eden faktör⁵⁶.

Genellikle, uygun bütçe güvenliğinin sağlanmasına yönelik sistemin yaratılması hem sosyal hem de ekonomik anlamda, para ve mali piyasaların yanı sıra, ekonomiyi de artı yönde etkilemeli olacaktır. Geçen yıl, devlet KOBİ ve küçük işletmelere sağlık ve benzeri yönden destek uyguladı. Devletin uyguladığı bu önlemler, daha önceden belirlenmiş olan politika amaçlarını geçicide olsa, askıya almış oldu. Ancak, öngörülen değişiklikleri dikkate alan, bütçe güvenliği düzeyinin etkin stratejik planlamasına dayalı dengeli bir maliye politikası, kamu maliyesinin sağlam bir temele oturtulması için bir fırsat sağlayacak ve aşırı makroekonomik belirsizliğe uyum sağlamaya olanak sağlayacaktır⁵⁷.

3. COVID-19 PANDEMİSİ VE GIDA KRİZİ

2019'un sonlarından bu yana dünyaya hızla yayılan COVID-19 pandemisi, gıda güvenliği ve beslenme üzerinde derin bir etki yaratıyor. Mevcut kriz gıda sistemlerini etkiledi ve çeşitli nedenlerle insanların gıdaya erişimini tehlikeye attı. Küresel sağlık krizi nedeniyle ülkelerin karantina rejimleri sonucunda gıda tedarik zincirlerinde ciddi aksamaların yanı sıra küresel ekonomide de ciddi bir gerileme görüyoruz. Gelirler düştü, bir dizi gıdanın fiyatları yükseldi, birçoğunun gıdaya erişimi engellendi, gıda hakkı engeller haline geldi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, Sıfır Açlığa ulaşma çabaları durdu. Durum kararsız, sürekli değişiyor ve yüksek derecede belirsizlik ile karakterize ediliyor.

Gözlenen eğilimler, gıda güvenliği ve beslenme için ciddi riskler oluşturmaktadır. En son Dünyadaki Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumunda belirtildiği gibi, pandemi başlamadan önce bile yaklaşık iki milyar insan orta ila şiddetli gıda güvensizliği içinde yaşıyordu⁵⁸. 2014'ten bu yana, bu sorunla karşı karşıya kalanların sayısı yılda yaklaşık 60

⁵⁶ BALDWIN Beatrice., WEDER di Mauro “Economics in the Time of COVID 19”, Cepr Press. London, 2020.

⁵⁷ <https://www.wfp.org/stories/coronavirus-and-hunger-wfp-ready-assist-largest-number-people-ever>

⁵⁸ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

milyon kişi arttı. COVID-19 pandemisi, gıdaya ulaşma çabalarını baltalıyor. Hastalığın yayılmasını kontrol altına almak için tasarlanan karantina önlemlerinin çok boyutlu etkileri var ve gıda sistemlerinde ciddi aksamalar nedeniyle, açlıkta ani artışlara yönelik koşullar yaratıyor. En son tahminlere göre, pandemi gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalan insan sayısını 83-132 milyon daha artıracak⁵⁹; Bunların 38-80 milyonu gıda ithalatına bağımlı olan düşük gelirli ülkelerde yaşıyor. Pandeminin dolaylı sosyo-ekonomik etkisi, Lübnan, Yemen ve Güney Sudan dahil olmak üzere en az 25 ülkede gıda güvenliğinde önemli bir bozulma olabilir⁶⁰.

Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) Başkanı tarafından görevlendirilen bu Politika Özeti'nin amaçları, COVID-19 pandemisinin gıda ve beslenme güvenliği etkileri hakkında bilgi vermek ve raporun hazırlanmasını bilgilendirecek bilgiler sağlamaktır. 2021 yılı Mart 2020'de, Gıda Güvenliği ve Beslenme Konusunda Üst Düzey Uzmanlar Paneli (HLPE), COVID-19 Krizinin Gıda Güvenliği ve Beslenme Üzerindeki Etkisine İlişkin bir Politika Özeti yayınladı ve Haziran 2020'de sundu⁶¹. Pandeminin durum üzerindeki etkisi hakkında düzenlenen güncelleme sağlayan bu rapor, virüsün yayınlanmasından bu yana geçen aylarda, bunlarda açıklanan risklerin çoğunun gerçekleştiğini ve pandeminin gıda güvenliği ile beslenme üzerindeki karmaşık etkisi hakkında daha fazla şey öğrendiğini gördük.

Bu Politika Özeti, önceki HLPE belgelerinde sunulan analizleri tamamlayan bu güncelleme, COVID-19 ve ilgili karantina önlemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan gıda sistemlerini etkileyen ana eğilimlere daha eksiksiz ve derinlemesine bir genel bakış sağlar. Ek olarak, makale, pandeminin gıda güvenliği ve beslenme üzerindeki etkisinin genişletilmiş bir analizini sunmaktadır⁶². Küresel topluluk, durumu yakından izlemeye devam etmeli, en kötü etkileri önlemek için gerekli müdahaleyi yapmalı ve gıdaya ulaşmak için daha dayanıklı gıda sistemleri ve gıda hakkı inşa etmenin yollarını düşünmelidir.

⁵⁹ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

⁶⁰ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

⁶¹ HLPE, "Food security and nutrition: building a global narrative towards 2030", A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome, 2020, <https://www.fao.org/3/ca9731en/ca9731en.pdf>

⁶² HLPE, "Food security and nutrition: building a global narrative towards 2030", A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome, 2020, <https://www.fao.org/3/ca9731en/ca9731en.pdf>

3.1. Covid-19 Pandemisinin Oluşturdu Gıda Krizi Olgusu

2020 hepimiz için unutulmaz olduğu gibi, çoğumuz için trajikti. Çoğu ülkede hala normale dönüş belirtisi yok. Bununla birlikte, pandemi sonrası hayatımızın nasıl olacağı hakkında yalnızca spekülasyon yapabilirken, artan açlık ve yetersiz beslenme sorunlarıyla mücadele, küresel iyileşmede merkezi bir rol oynamalıdır⁶³.

COVID-19 patlak vermeden önce bile birçok insan zor durumdaydı. Koronavirüs nedeniyle dünya genelinde belirli bir düzeyde eşitlik sağlandı, aşırı yoksul kişilerin sayında bir azalma olmasına rağmen, belirli bir sayıda insanın günlük kazancı doların altına kadar düştü. Aynı zamanda, ABD'deki milyarderlerin toplam servetinin 2020'de 1 trilyon dolardan fazla artmasıyla birlikte, küresel servetin konsantrasyonu katlanarak büyümeye devam ediyor. Ayrıca, 2015'ten bu yana, dünya çapında açlık ve yetersiz beslenmede bir artış var - paradoksal bir şekilde, Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma gündemi 2030 yılına kadar “açlığı sona erdirme” hedefini belirlediğinde 700 milyondan fazla insan gıda güvensizliğinden muzdarip ve 265 milyon kişi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmemiş bir şekilde açlığın eşiğinde iki milyar insan, yetersiz beslenme, vitamin ve mikro besin eksiklikleri ve obezite dahil olmak üzere çeşitli yetersiz beslenme biçimlerinden muzdariptir.

Pandemi, aşırı yoksulluğu ve kitlesel işsizliği artırarak, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefini daha da zorlaştırdı ve küresel endüstriyel gıda sistemlerinin kırılganlığını vurguladı. Ülkeler bakkalları kapattı, sınırların kapanması göçmen tarım işçilerini çalışma fırsatından mahrum etti ve tüm küresel gıda zinciri ortadan kaldırıldı. Bu, birçok hanenin gıdaya erişimini ciddi şekilde sınırladı ve küçük çocuklar, hamile kadınlar ve hastalar gibi beslenme açısından hassas grupları ciddi şekilde etkiledi.

COVID-19 bize gıda sistemlerimizde ve genel olarak çevremizde neyin yanlış gittiğini ve neden geleneksel yaklaşımdan uzaklaşmamız gerektiğini gösterdi⁶⁴. Şimdiye kadar, pandemilerin ve ilgili krizlerin ana nedeninin ekosistemlere insan müdahalesi olduğunu biliyoruz. Geçmiş deneyimlerin gösterdiği gibi, dijital tarım teknolojileri

⁶³ KASAPOĞLU Aytul., AKBAL Alev, “Relational sociological analysis of uncertainties: The case of COVID-19 in Turkey”, *Advances in Social Sciences Research Journal* 7(4), 2020, ss.197–228

⁶⁴ SNEADER Kevin., SIGNAHI Sharad, “Beyond coronavirus”, *The path to the next normal*. McKinsey & Company, March 23, 2020, Available at <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/ourinsights/beyond-coronavirus-the-path-to-the-next-normal>.

yaygınlaştırılmaz, düzenlenmez ve kontrol edilmezse, dünya açlık ve yetersiz beslenmeyle baş edemeyecek.

Gıda sistemlerini dönüştürmek, liderlerin kurulu düzeni ortadan kaldırmasını, savunmasız olanları güçlülere öncelik vermesini, dayanıklılık oluşturmasını, şeffaf değer zincirleri oluşturmasını ve herkesin sağlıklı beslenme için ihtiyaç duyduğu gıdaya uygun fiyatlarla erişmesini gerektirecek. Önceliklerden biri, pandemi sırasında öncü rol oynayan ve küresel endüstriyel monokültüre göre çeşitli avantajlara sahip yerel gıda sistemlerini güçlendirmek olmalıdır. Belli bir düzeyde kendi kendine yeterlilik elde etmek, yerel toplulukların acil durumlarla daha iyi başa çıkmalarını sağlayacaktır. Ek olarak, yerel tarım lojistik açıdan mantıklıdır, yerel ekonomiyi canlandırır, işsizliği azaltır, insanların beslenmesini iyileştiren ve çevreye daha az zararlı mevsimlik ürünler üretir.

Küresel anlamda, reformasyonlar tarım için gerekli olan arazilerle, diğer bölgeler arasında ayrışmaların yaşanmasına yol açmış oldu. Bu nedenle, insanların beslenme sahasında zorluklar yarandı. Karmaşık küresel değer zincirlerinin son derece kırılgan olduğu ortaya çıktı ve birçok pazar pandemi sırasında basitçe çalışmadı⁶⁵.

Pandemi ayrıca sağlıklı beslenmenin hayat kurtarabileceğini de göstermiştir. COVID-19'un birçok kurbanı, diyetle ilgili bulaşıcı olmayan hastalıkların yanı sıra genellikle ölümcül olan obeziteden muzdaripti⁶⁶. Özellikle savunmasız olanlar, sağlıksız beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği nedeniyle zayıflamış bağışıklık sistemine sahip kişilerdir (genellikle düşük gelirli gruplar, etnik ve ırksal azınlıklar ve göçmenler).

Ayrıca, gıda sistemindeki kilit önemdeki ancak son derece savunmasız işçilerin, onlarsız soframıza yemek getiremeyeceğimiz zor duruma da değinmemiz gerekiyor. Pandeminin göçmen kesime etkisi, bu insanların, ihtiyaç nedeniyle, aşırı ucuz maliyetle çalışma olanağı sağladı ve bu da tabirince, sömürge düzenini tetiklemiş oldu.

⁶⁵ ZARİFOĞLU Emrah, "Covid-19 sonrası küresel ekonomi trendleri. ULUTAŞ U (Ed.), COVID-19 sonrası küresel sistem: Eski sorunlar, yeni trendler içinde", SAM Yayınları. 2020, ss. 107–111.

⁶⁶ ZIZEK Slavoj "Coronavirus is 'Kill Bill'-esque blow to capitalism and could lead to reinvention of communism". [http://www.revistaikaro.com/slavoj-zizek-coronavirus-is-kill-billesque-blow-to-capitalism-and-could-lead-to-reinvention-of-communism/\(2020, March 19\)](http://www.revistaikaro.com/slavoj-zizek-coronavirus-is-kill-billesque-blow-to-capitalism-and-could-lead-to-reinvention-of-communism/(2020, March 19))

3.2. Covid-19 Pandemisinin Gıda Güvenliği ve Beslenme Üzerindeki Etkisi

COVID-19 pandemisi, dünya çapında milyonlarca insanın gıda güvenliğini ve beslenmesini tehdit eden bir sağlık ve insani krizdir⁶⁷. Virüsün patlak vermesinden önce bile yüz milyonlarca insan açlıktan ve yetersiz beslenmeden muzdaripti ve acil önlem alınmazsa küresel bir gıda acil durumuyla karşı karşıya kalabiliriz. Pandeminin uzun vadede etkisinin tasavvur edilmesinden dolayı, sağlanan önlemlerin gıda ve diğer insana dayalı sosyo-ekonomik zemine etkilemesinden dolayı, planlanmış olan karantina önlemlerinde yumuşatılmalara gidildi. Bu, küresel dünyada, gıda yetmezliği olgusunu azda olsa minimize etti. Pandemi, yarım yüzyıldan fazla bir süredir görülmeyen bir şiddet ve büyüklükte sağlık ve beslenme sonuçlarına yol açtı.

Pandemi, ciddi küresel sorunların yaşandığı bir zamanda bizi vurdu. Bu krizin gıda güvenliği ve beslenme ile ilgili tüm boyutlarına dikkat etmeliyiz. COVID-19 kriziyle başa çıkmak hem acil etkisini azaltmak hem de gıda sistemlerini her yerde sağlıklı beslenmeyi destekleyecek şekilde yeniden düzenlemek ve gıda üretim ve tüketim kalıplarının ilkelerle tutarlı olmasını sağlamak için daha fazla odaklanmak için sektörler arası sürdürülebilir kalkınmayı ve sınır ötesi ortak çalışmayı gerektirir.

Pandemi küresel anlamda gıda sektörünü olumsuz bir biçimde etkilemiş oldu. Özellikle dünyanın bazı bölgelerinde sınır ötesi hareket üzerindeki kısıtlamalar ve tecrit rejimlerinin dayatılması hasat sürecini yavaşlatıyor, milyonlarca mevsimlik işçiyi geçim kaynağından mahrum bırakıyor ve gıdaların pazarlara dağıtımını engelliyor. Büyük tahıl ürünleri için dünya pazarlarındaki durum şu ana kadar sabit kaldı; 2019'daki yüksek verim, çoğu temel gıdanın önemli stoklarını elinde tutuyor. Bazı ülkelerde temel gıda maddelerinin fiyatları yükselmeye başlarken, insanların parası azaldı.

Pandemi gıda sistemindeki herkesi etkiliyor. Pandemi finansal ve mali piyasaları, üretim, istihdam gibi sektörleri etkilediğinden dolayı, dünyanın belirli bir kesimi, işini kayıp etmek zorunda kaldı. Bu nedenle, gıdaya erişim bir hali zorlaştı. Ülkeler kapsamlı yardım ve ekonomik teşvik paketleri geliştirmeye devam ederken istihdam fırsatları ve öngörülemeyen tıbbi maliyetler, gıda sisteminin ihtiyaçlarına özel dikkat gösterilmelidir. Likidite kısıtlamalarının hassas şirketler ve haneler üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik hedefe yönelik tedbirler, üretimin sürdürülmesine, insanların yeterli gıda ve beslenmeye

⁶⁷ ÇÖL Meltem., GÜNEŞ Gülsen, "COVID-19 Salgınına Genel Bir Bakış" COVID-19. 1 st ed. Ankara, Turkey: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2020, ss. 1–8.

erişiminin sağlanmasına yardımcı olabilir. Ancak yerel koşullar dikkate alınmalıdır; birçok gıda arzı sorunu, tek başına sosyal koruma faaliyetleriyle çözülemez. Kamu alım ve dağıtım sistemleri, gıda sisteminin işleyişini sürdürmenin ve gıda fiyatları enflasyonunu önlemenin önemli bir yolu olabilir. Sosyal koruma çalışmaları, iki milyardan fazla dünyanın en yoksul ve en savunmasız insanların yanı sıra çeşitli gıda işçilerini içeren küçük ölçekli çiftçilere ve ailelerine ulaşmalıdır. Bu bağlamda, likidite kısıtlamalarını gidermek ve bütçe kapasitesini genişletmek için uluslararası fonları artırarak ve bunları hızla kullanılabilir hale getirerek gelişmekte olan ülkeleri desteklemek zorunludur

3.3. Covid-19 Pandemisi ve Küresel Gıda Acil Durumu

Büyüklüğü henüz bilinmeyen ancak önemli olması muhtemel olan küresel bir gıda acil durumu yaklaşıyor⁶⁸ (FDA,2020). Acil nedenleri, COVID-19 pandemisinin patlak vermesi ve bu gerekli önlemlerin daha geniş ekonomik etkisinin yanı sıra dünya çapında etkileriyle mücadele etmek ve azaltmak için önlemlerin benimsenmesiydi. COVID-19 pandemilerinden önce kıtalararası ölçekte çatışmalar, doğal afetler ve haşere salgınları geldi ve bu çoğu durumda durumu daha da kötüleştirdi.

Bu kriz, 2008 yılındaki gıda krizinden veya son elli yılda esas olarak doğal afetler ve insan çatışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan yerel acil durumlardan farklı olacaktır. Bu yıl şimdiki kadar, 2019'daki iyi hasat sayesinde temel gıda maddelerinin önemli stoklarının korunmasıyla birlikte küresel gıda piyasalarındaki durum sabit kaldı.

Gıda güvenliği ve beslenmeye yönelik daha ciddi tehditlerin, uluslararası düzeyde üretilen tarımsal gıda ürünlerine yönelik küresel talepte keskin bir düşüş, yerel gıda pazarlarında giderek daha sık meydana gelen kesintiler ve gıdaya erişimde artan sorunlar gibi başka nedenlerle temel gelir kaynaklarının kaybı ortaya çıkması muhtemeldir. 2020'nin sonunda, tüm ülkelerdeki insanların yaşamları üzerinde gerçek etkiler beklenebilir: düşük, alt orta, üst orta ve yüksek gelir. Gıdaya olan talebin artması ve gıda erişimine ulaşım zorlandığı için, stoklamada azalmalar yaşandı. Meyve ve sebzeler, et, balık ve süt ürünleri gibi yüksek değerli mallar, şimdi kolayca bulunabilseler de emek yoğun ve çabuk bozuldukları için lojistik sorunlara daha yatkın olma eğilimindedir.

⁶⁸ MIZUMOTO Kenji., CHOWE Gerardo, "Estimating the risk of 2019 novel coronavirus death during the course of the outbreak in China", 2020. medRxiv 10.1101/2020.02.19.20025163.

Mevcut acil durumun daha da yayılmasını veya ağırlaşmasını önlemek için hızlı hareket etme ihtiyacına yanıt olarak Genel Sekreter, COVID-19 pandemisine Küresel İnsani Müdahale Planının başlatıldığını duyurdu. Mayıs ayında güncellenen planı uygulamak için gereken kaynak 2,01 milyar dolardan 6,7 milyar dolara yükseldi. Bu önemli artış, başta gıda güvenliği acil durumunun genişleyen ölçeği nedeniyle insani ihtiyaçların artması ve daha iyi anlaşılmasının yanı sıra, pandemi koşullarındaki bir kırılma analizinin ardından on ülkenin daha öncelikli olarak dikkate alınmasına ve bunların yerel müdahale potansiyellerine atfedilebilir.

Buna ek olarak, COVID-19 pandemi planı, en savunmasız kişilerin üretken faaliyetlerini sürdürerek ve sosyal güvenlik ağlarına ve insani yardıma erişimlerini sağlayarak ek gıda ve diğer temel ihtiyaçları karşılama yeteneklerini korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca, gıda ve tarımsal üretim için teknik kaynaklar ve yetersiz beslenen çocuklar için yemeye hazır ilaçlı gıdalar da dahil olmak üzere temel besleyici gıdalar dahil olmak üzere temel malların sürekli arzının sürdürülmesini sağlar.

3.3.1. Gıda ve Beslenme Krizinde Koruması Olan Ülkeler

COVID-19 pandemisi ile ilişkili gıda ve beslenme krizinde en savunmasız olanların, krizden önce zaten ciddi gıda ve beslenme kısıtlamaları olan kişiler olduğunu akılda tutmak zorunludur. Pandemi nedeniyle, 820 milyondan fazla insanın gıda güvenliğinden yoksun olduğu belirlendi. Dünya genelinde gıda ve beslenme aksama risklerine ilişkin objektif göstergeler oluşturmak ve 135 milyonu kriz, acil durum veya kriz durumunda olan kaynak tahsisi ve eylem için öncelikli alanları belirlemek için kullanılan Kapsamlı Gıda Güvenliği Aşamalandırma Sistemine göre. Daha da tehlikeli bir durumda. Neredeyse gerçek zamanlı gıda güvenliği izleme ve simüle edilmiş değerlendirmeler, kötüleşen istihdam durumu ve diğer faktörlerin bir sonucu olarak, Şubat 2020'den bu yana, akut gıdada, çoğu (33 milyon) Türkiye'de yaşayan 45 milyona kadar daha fazla insan olabileceğini gösteriyor⁶⁹.

Şu anda, beş yaşın altındaki 144 milyon çocuk, yaşlarına göre çok kısa (veya bodur) olarak kabul ediliyor, yani dünyadaki her beş çocuktan biri. Şu anda, beş yaşın altındaki 47 milyon çocuk, kilolarından ciddi şekilde yaşlarına göre geride kalıyor. Yakın geçmişe göre her iki göstergede de bir iyileşme var, ancak elde edilen kazanımlar kolayca

⁶⁹ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

tersine çevrilebilir. Hem bodur büyümenin hem de erken yaşta zayıflamanın sonuçları ömür boyu sürebilir; bunlardan muzdarip çocuklar tam fiziksel veya zihinsel potansiyellerine ulaşamazlar. Çocukların israf edilmesi, yaşamları boyunca yoksulluk ve sağlıklarının bozulmaması ve kendilerinin ve çocuklarının erken ölme olasılığını artırır⁷⁰.

İnsanları kurtarmak ve geçim kaynaklarını eski haline getirmek için erken önlem alınmazsa, bu oranların hızla artabileceğine dair birçok işaret var. Koronavirüs pandemisinin bir sonucu olarak, küresel üretimin önümüzdeki iki yıl içinde 8,5 trilyon dolar azalması bekleniyor. 2020'de aşırı yoksullukla karşı-karşıya kalan insan sayısının yaklaşık 49 milyon olabileceği ve bu artışın yaklaşık yarısı Sahra altı Afrika'da olacağı tahmin ediliyor. Bu olursa, şiddetli gıda veya beslenme güvensizliği yaşayan insanların sayısı sadece üç ay içinde hızla artacaktır. Araştırmalar 2030 yılına kadar 130 milyon ve üzerine bir kitlenin yoksul kesim olacağını nitelendirmektedir.

3.3.2. Gıda Krizine Karşı Korumaya Yönelik Önlemler

COVID-19 pandemisi, gelişmekte olan ülkelerde hem arz yönlü hem de talep yönlü kanallar aracılığıyla gıda krizine neden olabilir. Koronavirüs pandemisi, seyahat kısıtlamalarını engellediği için, gıda ve üretimde arz yönünden belirli zorluklar yarattı. Doğrudan ihracat yasakları ve ihracat vergileri de dahil olmak üzere diğer önlemler gibi büyük ihracatçılar tarafından gıda ihracatı kontrolleri, kısıtlamalar ve tecrit önlemlerinin yarattığı arz şokunu daha da kötüleştirebilir. Nitekim bazı dünya ülkelerinde uygulanan önlemler farklı boyutlarda kullanmayı tercih ettiler, ama, bu ülkelerin pazarlama ve ulusal ihracatı etkileyebilecek boyutta olmaları söz konusu bile olmadı. Diğer bir farklı etki, nakliye ve taşımacılık yönünde gerçekleşen engellerdir. Bu sahanın etkilenmesinin sebebi, mevcut gıdanın var olmasına rağmen, alınan karantina önlemleri ile ilgili oldu. Başka bir faktör dağıtımla ilgili olan problemlerdir. Pandemi nedeniyle işçi azaltılmasına gidildiğinden, dağıtımda da eleman yetersizliğine yol açmış oldu. Düşük gelire sahip tüketiciler bu durumdan oldukça çok etkilendi. Doğru pazarlama stratejilerinin olmamasından dolayı, 90% tüketici, beklenenden büyük zarara uğradı. İnsanın yaşamına

⁷⁰ FAO. 2020. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb1447en>

dayalı işletmeler olan market ve bakkallar pandemi krizini neredeyse, en az zararlarla atlatanlardan oldu⁷¹ .

Pandeminin şimdi de var olmasına rağmen, onun ilk yarandığı zamanı ve şimdiki kıyaslarsak, ulusal gıda piyasalarının pandeminin yarandığı ilk zamanlarda daha çok etki ettiğini göre biliriz. Dünya genelinde gıda yetersizliği, ya da gıdaya erişim zorlanmasına rağmen, fiyatlarda belirlenecek derecede bir artımın yaşanmadığını göre biliriz⁷². Daha önceki yıllarla 2020 yılını bir teraziye koyduğumuz zaman, fiyat artımında önceki yılların daha ağır tarttığını göre biliriz. Hatta, 2020 yılında gıda endekslerinde bir düşüşün olduğu belirtilmektedir.

UNCTAD temel gıda fiyat endeksine göre, Temmuz 2020'de (verinin mevcut olduğu en son ay) gıda fiyatları Ocak 2020'ye göre yüzde 7 daha düşüktü ve Ocak'ta 105,4'ten Temmuz'da 98,5'e düştü. Temmuz 2020 Tarım Piyasası Bilgi Sisteminden alınan veriler de COVID-19'un yakın gelecekte uluslararası gıda piyasaları üzerinde önemli bir olumsuz etki yaratmasının olası olmadığını gösteriyor. Pandeminin uluslararası gıda piyasaları üzerindeki zayıf etkisinin iki ana nedeni var. Özellikle, hareket kısıtlamalarından kaynaklanan gelir kaybının, talep tarafında kritik bir faktör olması muhtemeldir.

⁷¹ AYIENKO Milione Were and TIMOTHY Njagi Njeru “Why COVID-19 is another blow for Kenya’s food security” The Conversation 20 April 2020,. <http://theconversation.com/why-covid-19-is-another-blow-for-kenyas-food-security-135567>.

⁷² CLAPP Jennifer., WILLIAM Mousley, “This food crisis is different: COVID-19 and the fragility of the neoliberal food security order”, The Journal of Peasant Studies, 2020, ss. 1-27, <https://doi.org/10.1080/03066150.2020.1823838>

Büyük ekonomik anlamda, pandeminin neden olduğu ihracata dayalı gelir düşüşü yaşamasından dolayı, bu ülkelerde, ithalatın azalması olgusunu oluşturdu. Bu, mal ihracatlarının değerinin yüzde 37'sini gıda ithalatına harcayan düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerde ve mal ihracat kazançlarının yüzde 30'unu gıda ithalatına harcayan SIDS'de bir sorun olabilirdi.

Gıda güvenliği üzerindeki potansiyel etkisi, karşılaştıkları diğer büyük zorluklara yenilerini ekledi. Örneğin, yükselen deniz suyu seviyelerinin balıkçılık kaynaklarının mevcudiyetini olumsuz etkilediği alçak enlemlerde buldukları için, özellikle iklim değişikliğiyle ilişkili doğal afetlere karşı daha savunmasızdılar. 2013–2017'de 10 mal ihracat kazançlarının çoğunu bu sektörden elde etmiştir; Kiribati, Maldivler ve Mikronezya Federal Devletleri, toplam mal ihracatı kazançlarının dörtte üçünden fazlasını bu sektörden elde etti. Guyana, Jamaika, Saint Lucia, Surinam ve Trinidad ve Tobago gibi yakıt, mineral, cevher ve metal ihracatına bağımlı olan ABÖS de iklim değişikliği risklerine maruz kalmaktadır. SIDS, siklonlar ve kasırgalar gibi aşırı hava olayları nedeniyle limanlar, havaalanları, yollar ve köprüler dahil olmak üzere altyapının yıkımını yaşadı⁷³.

Koronavirusun yaratmış olduğu krizler, gelişmekte olan ülkelerin gıda güvenliği alanına dayalı uzun süreli fikir ayrılıklarının olması önemini bir daha karşıya koydu. Az geliri ve gelişmekte olan bir ekonomik düzeye sahip olan ülkeler dış gıdaya daha çok bağımlı olması nedeniyle, onların çoğunu son birkaç yılda ulusal ticaret zorlukları ile pandeminin etkisiyle karşı-karşıya koydu.

Dış şokların gıda güvenliği üzerindeki etkisini azaltmak için alınabilecek birçok önlem var, ancak mevcut pandemi sırasındaki tartışmalar önemli bir mesajda birleşiyor: ülkeler, uygun olan her yerde yerel gıda üretimini artırmalıdır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti ve Zambiya gibi ülkeler, kullanılmayan ekilebilir arazilerin mevcudiyeti açısından en iyi donanmış ülkeler arasındadır⁷⁴. Afrika, tarımsal üretimini artırmak için, Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programı adlı bölgesel bir girişim başlattı.

⁷³ UNCTAD. (2019). *Commodity Dependence, Climate Change and the Paris Agreement*. United Nations publication, <http://digitallibrary.un.org/record/3833633>.

⁷⁴ DEIGNER Klaus and DEREK Byerlee, "Rising global interest in farmland: Can it yield sustainable and equitable benefits? Agriculture and Rural Development", Washington, D.C.: World Bank, 2011.

Gıda alanında yetersizliği azaltmak için, ülke, yerli gıdada üretimi artırma gibi gıda güvenliği hususu oluşturmak yolunda önemli icraatlar yaptı. Alınan önlemler ülke nüfusunun neredeyse tümünün gıdaya erişimde işinin kolaylaştırmasına yol açmış oldu. Dünya genelinde gıda krizini önlemek için, istihdam, dış ticaret, üretim, tarım, çiftçilik gibi sektörel bağlamlarda strateji yönden önlemler alınmaktadır. Pandemi, bir düzeyde ekonomik kendine yeterlilik ihtiyacı konusunda fikir birliğine yol açmış gibi görünüyor ve gelişmekte olan ülkeler, en acil kalkınma zorluklarından biri olan gıda güvensizliği sorununu ele alma fırsatına sahipler⁷⁵. Pandemi, gelişmekte olan ülkelerde kendi kendine yeterek gıda güvenliğinin nasıl sağlanacağını tartışmanın beklenmedik bir tartışma olarak görülmemesi gereken bir politika ortamı yaratmış gibi görünüyor. Bu politikada, Afrika ülkelerinin yer alacağı görünmektedir.

4. COVID-19 PANDEMİSİ VE TURİZM SEKTÖRÜNÜN ETKİLERİ VE ÖNLEMLERİ

COVID-19 pandemisi, seyahat kısıtlamalarının yanı sıra gezginler arasında talep düşüşü nedeniyle turizm endüstrisini etkiledi. Turizm endüstrisi ekonominin temel direklerindenidir. Bu sektör etkin olarıktan seyahate bağlıdır. 2020-de dünyada pandeminin var olması nedeniyle dünya ülkeleri genelinde seyahat kısıtlamaları yapılandırıldı. Bu da pandeminin turizm endüstrüsünü esaslı etkisi olmuştur. Araştırmalar Turizm endüstrüsünü geçen sene 1,2 trilyon dolar hacminde kayıp yaşadığını belirtmektedir. Bu kayıp 78% gibi değerlendirilmektedir.

Pandeminin var olması nedeniyle daha önceden planlanmış olan seyahat sayında 80-90% gibi bir azalma yaşandı. Belirli bölgelerde, eğlence alanları dahil olmak üzere, tiyatro, müze gibi sanat dallarının içeren yerler kapatıldığı için yerli turistik faaliyetlerde de azalmalar söz konusu oldu.

4.1. Covid-19 Pandemisi ve Seyahat Kısıtlamaları

Koronavirusun sonuç etkisi olarak değerlendirildiğinde, karantina ve kısıtlama önlemlerinin bazı ülke genelinde ve bölgelerde, daha fazla etkilenenler vatandaşlar ile yeni seyahat etmiş şahıslar olduğu görülmektedir. Çünkü kısıtlamalar ve karantinalar kendi ile birlikte, seyahat engellerini de getirdi.

⁷⁵ FORD John Deep. (2020). COVID-19 and Caribbean Community food security. Stabroek News.

Seyahat kısıtlamaları virüsün yayılmasını azalttı, ancak ilk olarak dünyanın farklı bölgelerinde birden fazla ülkede topluluk yayılımı kurulduktan sonra uygulandılarından, toplam enfekte insan sayısında yalnızca mütevazı bir azalma sağladılar. Turizm sektörü seyahate bağlı olduğu için pandemi döneminde, kısıtlamalar etki faktör olmuştur.

Seyahat kısıtlamalarının olması dünya genelinde, gelir kaybına ve turizm endüstrilerine ekonomi yönünden zararını sağlamıştır. Seyahat yasakları kaldırıldığında birçok kişinin seyahate devam etmesi bekleniyor. Ancak bazı seyahatler, özellikle iş seyahatleri, telekonferans ve sanal etkinlikler gibi daha düşük maliyetli alternatifler tercih edildiğinden uzun vadede azaltılabilir.

Science dergisinde yapılan bir araştırma, seyahat kısıtlamalarının bir ülkeye COVID-19'un ilk gelişini geciktirebileceğini, ancak bulaşmaları önemli ölçüde azaltmak için enfeksiyon önleme ve kontrol önlemleri ile birleştirilmedikçe yalnızca mütevazı genel etkiler ürettiğini buldu. Seyahat yasakları, küçük ada ülkeleri gibi izole yerler için en etkili olabilir.

Seyahat etme isteğinin azalmasıyla birlikte, kısıtlamalar bu bölgelerdeki seyahat sektörü üzerinde olumsuz ekonomik ve sosyal etkiler yarattı. Eğer seyahat kısıtlamaları daha uzun vade de devam etmiş olsaydı, turizm neredeyse çökmüş olurdu.

4.2. Pandeminin Turizm Üzerindeki Etkilerinin Azaltılmasına Yönelik Önlemler

Turizm hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır. Pandemiye yanıt olarak hareket kısıtlamaları, sınırların kapatılması ve seyahate getirilen diğer kısıtlamaların ciddiyeti göz önüne alındığında sektör krizden ciddi şekilde etkilenmiştir⁷⁶. Turizm alanında alınan önlemler, gelirden ve büyümede olumsuz sonuçları kendiliğinde ulusal bu alanda büyük bir mali düşüşe zemin oluşturdu. Geçen sene, ilk yarıda, küresel turist varışları bu yılın aynı dönemi ile aynı değerde 65% gibi bir düşüş yaşandı. Bu düşüşlerin büyükçe bir kısmı Avrupa, Asya ve Pasifik ülkelerinde belirtildi⁷⁷.

⁷⁶ KIVILCIM Burcu Öğr.Gör, "COVID-19 Yeni koronavirus salgınının Turizm sektörüne Myhtemel Etkileri, Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı burcukivilcim@artvin.edu.tr, 2020, ss. 17-27.

⁷⁷ HALL Colin Michael., GÖSSLING. Stefan, "Pandemics, transformations and tourism: be careful what you wish for" Tourism Geographies, 2020, ss. 1-22.

2020'de 850 milyon ila 1,1 milyar arasında daha az uluslararası turist gelmesi, turizm ihracat gelirinde 910 milyar ila 1,2 trilyon dolar arasında kayıp ve pandemi nedeniyle risk altında 100 milyon ila 200 milyon iş olacağı tahmin edilmektedir⁷⁸. Örneğin, Jamaika'da turizm 2018'de GSYİH'nın yüzde 20'sini temsil ediyordu ve üretimdeki düşüşün yüzde 11'e kadar çıkması bekleniyor. Turizmdeki düşüşten kaynaklanan krizin öngörülen önemli ekonomik etkisi, konaklama, yemek ve içeceklerle ilgili hizmetler ve ulaşım dahil olmak üzere hedef ülkelerdeki sektörün güçlü geriye dönük bağlantılarından kaynaklanmaktadır.

Ekonomilerinin küçük boyutları ve turizm sektörü ve ticaretine daha yüksek düzeyde maruz kalmaları ve bağımlılıkları nedeniyle uluslararası turizmdeki gerilemelere karşı en savunmasız olanlardır. 2018 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın 95% oranında olması pandemi dönemi ile kıyaslatıldığında ne kadar gerileme yaşandığının açık belirgisi. 2018 yılında Afrika kıta ülkeleri genelinde, hizmet alanında ticari durum 56%, gelişmekte olan ülkeler genelindeyse, 60% gibi değerlendirilmiştir. Bu ülke grupları arasındaki açıklık derecesi farkı, GSYİH'nın yaklaşık yüzde 41'ini oluşturan hizmet ticareti konusunda da belirgindir; bu oran, EAGÜ'lerdeki yüzde 11 ve Afrika'da yüzde 13'tür⁷⁹.

Tahminler küresel turizm sektörünün 2020 yılında yüzde 62 gibi bir iniş yaşadığı yönündedir. Bu değerlendirme, finansal mali gelir ve vergi alanında da gerilemelerin olmasını oluşturmuştur. Sektör, özellikle kadınlar, düşük vasıflı işçiler, yarı zamanlı işçiler ve kayıt dışı istihdam edilen işçiler gibi hassas gruplar için büyük bir işveren olduğu için iş kayıpları açısından da önemli bir maliyeti temsil etmektedir. Örneğin Reel üretimin, çoğunlukla hizmet sektörü üretimindeki yaklaşık yüzde 13'lük düşüş nedeniyle 2020'de yüzde 11'e kadar düşeceği tahmin ediliyor. Uluslararası turizmin ihracat gelirinin önemli bir bölümünü oluşturduğu diğer benzer zorluklar yaşanıyor. Örnek olarak, tüm dünyada, turizm cenneti diye tanınan Maldivler yüzde 84 oranında bir gerileme sağladı⁸⁰.

⁷⁸ UNCTAD. (2020b). *Trade and Development Report 2020: From Global Pandemic to Prosperity for All – Avoiding Another Lost Decade*. United Nations publication.

⁷⁹ UNWTO. (2020b). New data shows impact of COVID-19 on tourism as UNWTO calls for responsible restart of the sector. <https://www.unwto.org/news/new-data-shows-impact-of-covid-19-on-tourism>.

⁸⁰ CHAD Wells, PRATHE Sah., SEYED Moghades., APHISHEK Padney., AFFAN Shoukat., WANG Yaning., GALVANI Alison "Impact of international travel and border control measures on the global spread of the novel 2019 coronavirus outbreak" Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(13)

Küresel anlamda pandeminin turizm sektörüne aksi yönde etkileri ülkelerin ekonomi anlamında kırılmalık yaşamasına uygunsuz durum oluşturdu. Kısa vadede, sosyal koruma programlarının mevcut olmadığı yerlerde uygulamaya konulmasına ve halihazırda var oldukları yerlerde bu tür programlara erişimin artırılmasına ihtiyaç vardır. Turizm sektörü ve gündelik serbest meslek sahibi kadınlar gibi dezavantajlı grupların, turizm gelişleri ve gelirlerindeki düşüşten kaynaklanan yükün daha fazla üstlenmesi muhtemeldir. Buraya ait olan grupların korunma programlarıyla korunmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşanan sosyo-ekonomik gerileme nedeniyle devletler bir sıra önlemler yapma mecburiyetinde kaldı. Uygulanmış olan bu önlemlerden dolayı, sıkıntıların geçicidir olsa, giderilmesi sağlandı. Örnek olarak, havacılık sektöründeki önlemleri söyleye biliriz. Burada, sektörel bağlamda bir dizi tedbirler planı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan başlıcası, işsiz nüfusun sayının artmamasından dolayı devlet mali tedbirler planı uygulamış oldu. Havacılık alanına verilmiş olan mali destek ile geçici de olsa iş kayıplarının karşısı alınmış oldu. Bu nedenle, sektörel bağlamda, pandemiden mali kayıp azda olsa, kazançlar yaşandı. Diğer bir etkin hareket, düşük faiz dereceleri ile kredilerin verilmesi oldu. Bunlar, devletin uyguladığı etkin ekonomik faydalara dahil edilmiştir. Bu tür kısa vadeli politika eylemlerine ek olarak, pandeminin ve ilgili seyahat kısıtlamalarının ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini dengelemek için Hükümetlerin uygulamaya koyduğu başka yeni önlemler de var.

Bu nedenle, uluslararası turistler için Barbados'a seyahat etmeleri teşvikini yaratması bekleniyor, çünkü daha önce olduğundan çok daha uzun süre kalma hakkına sahip olacaklar, böylelikle, menşee veya uluslararası seyahat eden yerlere getirilebilecek kendi kendine izolasyon gereklilikleri ile daha az kısıtlanmalar yaşandı.

Hükümetler, ekonomilerini çeşitlendirme çabalarını güçlendirmek ve sürdürülebilir büyüme ve istihdam yaratılması için sağlam temeller atmak ve aynı zamanda ekonomilerinin şokları absorbe etme kapasitelerini geliştirmek için krizin yarattığı fırsatı değerlendirebilir⁸¹.

5. COVID-19 PANDEMİSİ KARŞISINDA KAYIT DIŞI EKONOMİ

Dünya genelinde kayıt dışı ekonomi işgücü piyasasının yarısını, küçük işletmelerinse, 90% -ni oluşturmaktadır. Ekonominin bu alanı dünya genelinde büyük bir

⁸¹ UNCTAD (Ed.). (2020b). World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic. United Nations. <https://unctad.org/en/pages/PublicationWeb.aspx?publicationid=2769>

boyuta sahiptir. Bu nedenle, kayıtmış ekonomi, milyonlarla çalışanı kendisinde birleştirmektedir. Kayıt dışı ekonomi kendi içerisinde farklı sınıftan olan çeşitli sektörleri kendisinde barındırmaktadır. Resmileştirme süreçleri ve formaliteye geçişleri kolaylaştırmayı amaçlayan önlemler, farklı ülkeler ve ekonomik birim veya işçi kategorilerinin karşılaştığı belirli koşullara göre şekillendirilmelidir. Ekonominin bu alanı, genellikle, sağlık sigortasının olmaması, düşük mali gelir elde etme, belirsiz çalışma saatleri ve teknolojik aletlerin erişimini sınırlı sayıda içeriğinde bulunduran, ekonominin düzensiz ve savunmasız alanı gibi değerlendirilmektedir.

Kayıt dışılığın temel nedenleri, ekonomik bağlam, yasal, düzenleyici ve politika çerçeveleri ile düşük eğitim düzeyi, ayrımcılık, yoksulluk ve yukarıda belirtildiği gibi ekonomik kaynaklara erişim eksikliği gibi bazı mikro düzeydeki belirleyicilerle ilgili unsurları içerir. Mülkiyete, finansal ve diğer ticari hizmetlere ve pazarlar Kayıt dışı ekonominin yüksek oranda görülmesi, çalışanların hakları ve insana yakışır çalışma koşulları için büyük bir zorluk teşkil etmekte ve işletmeler, kamu gelirleri, hükümetin faaliyet alanı, kurumların sağlamlığı ve adil rekabet üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

5.1. Covid-19 Pandemisi ve Mikro işletmeler

Mikro işletmeler boyutlarına göre, küçük görünse de, işlev anlamında büyük boyutları ve benzeri şekilde toplulukları kendinde toplayarak, esaslı bir biçimde, nüfusa sahip olmaktadır. Bu işletmeler ulusun kurulmasında temel taşlardır. Ekonominin temel taşlarından sayılan mikro işletmeler toplumun önemli güç olgusunu da, kendinde barındırmaktadır.

Mikro işletmeleri küçük işletmelerden ayıran özellik onların boyutlarının daha da, küçük olması ile alakadardır. Bu ölçek tipik olarak işletmenin çalışan sayısına, toplam değerine ve bazen işe başlamak için ne kadar para gerektiğine göre ölçülür. Bu nedenle, mikro işletmeler farklı bir işletme alanı gibi, tanımlanılmaktadır.

Pandeminin sebep olduğu ekonomik kriz, bir çok sektörün kriz etkisi altında düşmesi açısından benzersiz bir durum gibi değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, ekonomik krizden küçük işletmeler de, zarar gördü⁸².

OECD ülkelerinde işlerin %60'ının ve GSYİH'nin %50-60'ının KOBİ'lere ait olduğu düşünüldüğünde, bu ülkelerin hükümetleri yerli işletmeleri desteklemek için

⁸² ILO (2020b). Unemployment rate. https://www.ilo.org/ilostat-les/Documents/description_UR_EN.pdf

önemli çabalar sarf etmiştir. Ana önlemler, ödeme gücünü geri kazanmayı, iç talebi canlandırmayı, iflas prosedürlerini basitleştirmeyi ve işin hızlı ve sorunsuz bir şekilde yeniden başlatılması için koşullar yaratmayı amaçlıyor⁸³.

Pandeminin KOBİ girişimcileri üzerindeki etkisine ilişkin araştırmadan elde edilen önemli bulgular aşağıdakilerdir.

1. Pandemi, KOBİ'leri, özellikle de 10'dan az çalışanı olan mikro işletmeler üzerinde önemli bir olumsuz etki yarattı;

2. KOBİ'ler, en şehirlerde yüksek bir yoğunlaşma yaşadı, yani, 100 ila 250 kişilik bir kadroya sahip orta ölçekli işletmelerin düşük payı ve düşük düzeyde işgücü verimliliğine sahip endüstrilerde yoğunlaşma ile karakterize edilir;

3. Devletler tarafından getirilen önlemler arasında, KOBİ'lerin çoğu vergi ertelemesinden, vergi ve bordro katkılarından muafiyetten, likidite sorunları nedeniyle finansal kuruluşlara yapılan kredi ödemelerinin askıya alınmasından yararlandı⁸⁴.

5.2. Covid-19 Pandemisi ve Kayıt Dışı Ekonomi

ILO tahminleri, herhangi bir alternatif gelir kaynağının olmadığı bir durum varsayıldığında, kayıp işgücü gelirinin kayıt dışı çalışanlar ve aileleri için görece yoksullukta üst-orta gelirli ülkelerde yüzde 21'den fazla, yüksek gelirli ülkelerde neredeyse 52 puanlık bir artışla sonuçlanacağını göstermektedir. Kayıt dışı ekonomidekilerin çalışması gerektiğinden, karantinalar ve diğer sınırlama önlemleri, hükümetlerin nüfusu koruma ve pandemi ile mücadele çabalarını tehlikeye atan bir sosyal gerilim ve aşırı uygulama ve davranış kaynağıdır.

Ayrıca, tedarik zincirlerindeki lojistik zorluklar, özellikle sınır ötesi ve yerel hareket kısıtlamaları, gıda arzında aksamalara yol açarak kayıt dışı çalışanların gıda güvenliğini baltalayabilir. Modern yaşamda, kayıt dışı ekonomiler, toplumda güvensiz ortamda var olmasının yanı sıra, dünya genelinde, belirli hacimde bir alana aittir. Ekonominin bu sahası, yerel halkla iç-içe olmakla birlikte, bölgesel ticarete de hatırı

⁸³ OECD. (2020a). COVID-19 and global capital flows. OECD report to Group of 20 International Financial Architecture Working Group. One-Stop Service for IPR Customs Enforcement.

<http://english.customs.gov.cn/zscqhb/main.html-page=04.htm>

⁸⁴ ILO. (2020a). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, fourth edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_745963/lang-en/index.htm

sayılacak bir etkiye sahiptir. Kayıt dışı ekonomilerin mevcut olması toplumda yoksul kesimin artmasını engellemekte ve işgücü piyasasına artı yönde bir etki göstermektedir.

İnsanların hareketine ilişkin kısıtlamalar ve COVID-19'un yayılmasını kontrol altına almak için ekonomik faaliyetlerin aniden durdurulması veya ciddi şekilde küçültülmesi, kayıt dışı işletmeler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve aşağıdaki sonuçlara yol açması muhtemeldir⁸⁵.

1. kayıt dışı ekonomilerde ani gelir kayıpları: Tasarruf yahut diğer finansal yapılandırmaların oluşmadığı belirtildiğinden, bu kesimden olan işletme sahipleri çoğunlukla, sermayelerin tüketime odaklı kullanmalarından farklı seçeneklerinin olmadığı belirtilmektedir. Sonuç olarak, kayıt dışı işlerini geçici veya kalıcı olarak kapatmak zorunda kalabilirler, bu da iş kayıplarına ve yoksullukta artışa neden olabilir. Gelir kaybı ve derinleşen yoksulluk, çocuk işçiliğinde keskin bir artışı tetikleyebilir ve özellikle genç kızlar için okula kayıt oranlarının düşmesine neden olabilir.

2. Kayıtlı işletmelere ve onların işletmelerine krizin etkisinin daimî olarak kalması: Pandeminin var oluşu hazırlıksız bir zamanda dünya ülkelerine dahil olması ile ekonomik krizde kendisi ile birge getirdi. Benzeri görünmeyen bu krizin daha uzun bir süre devam edeceği tahmin edilmektedir. Gelir ikamesi olmadığında, özellikle sosyal koruma sistemlerinin zayıf olduğu ve kapsamın düşük olduğu düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde, birçok insan kayıt dışı mikro işletme sahibi, kendi hesabına çalışan veya kayıt dışı çalışan olarak geçimini sağlamaya başvurabilir. Bazı resmi MSME'ler de kayıt dışılığa itilebilir.

3. Krizin farklı alanlarda eşitsiz etkisi ekonomi durumunu aşırı derecede etkilemektedir: Bu da kayıt dışı (ve kayıtlı) emeğin daha az ciddi şekilde etkilenen ekonomik sektörlerle veya tüketim talebi nispeten daha hızlı toparlanabilecek sektörlerle yeniden tahsis edilmesine neden olabilir. Üretimin reform edilmesi, daimî olmayan işsizlik olgusuna ve ekonomik faaliyetin büyümesine zemin oluşturmaktadır

Kısıtlamalar kaldırıldığında, enfeksiyon vakalarının sayısı yeniden artmaya başlarsa, kısıtlamaların eski haline getirilebileceği konusunda hala belirsizlik var. Yaranmış belirsiz durum, tüketicilerin ve firmaların düşük yatırımlarının var olmasına yol açtı. Kombine etki, ekonomik dokuya zarar vererek talep, üretim ve istihdam

⁸⁵ ORHANGAZİ Özgür, "Türkiye Ekonomisinin Yapısı Sorunlar Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2020.

düzeylerinin düşmesine ve kayıt dışı ekonominin büyümesiyle sonuçlanması muhtemel olan kayıtlı ekonominin daha da daralmasına neden olabilir

Acil müdahaleler, sağlık ve ekonomik etkiyi birbirinden ayıramaz ve aşağıdaki eylem hatlarını birleştiren çok yönlü bir strateji izlemelidir:

İşçilerin ve ailelerinin virüse maruz kalmasının ve bulaşma risklerinin azaltılması;
Enfekte olanların sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması;

Ekonomik faaliyetteki kaybı veya azalmayı telafi etmek için bireylere ve ailelerine gelir ve gıda desteği sağlamak;

Ekonomik dokuya verilen zararı azaltmak, önlemek ve istihdamı korumak.

Mevcut uluslararası çalışma standartları, COVID-19 krizine yönelik kilit acil yanıtlar oluşturmak için güçlü bir temel sağlar.

5.3. Covid-19 Pandemisi ve Alınması Gereken Önlemler

Acil müdahaleler, sağlık ve ekonomik etkiyi birbirinden ayıramaz ve aşağıdaki eylem hatlarını birleştiren çok yönlü bir strateji izlemelidir:

İşçilerin ve ailelerinin virüse maruz kalmasının ve bulaşma risklerinin azaltılması;
Enfekte olanların sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması;

Ekonomik faaliyetteki kaybı veya azalmayı telafi etmek için bireylere ve ailelerine gelir ve gıda desteği sağlamak;

Ekonomik dokuya verilen zararı azaltmak, önlemek ve istihdamı korumak.

Mevcut uluslararası çalışma standartları, COVID-19 krizine yönelik kilit acil yanıtlar oluşturmak için güçlü bir temel sağlar. Oluşan bu acil durum ulusal iş dünyasında pandemiyle uğraçmada farklı politikaarla eşleşmiştir.

Kayıt dışı ekonomilerin, işçi alımında tehlikesiz bir durumda iş olanaklarının sağlanmasını ve hızla büyümesi kamu alanları için tehlike oluşturmaktadır. Üstelik Kayıt dışı ekonomiler farklı biçimde faaliyetlerin yanı sıra, aynı zamanda, çeşitli siyasi ekonomik durumu kendinde toplamaktadır. Kayıt dışı ekonomiler ekonominin çeşitli özelliklerini farklı formlarla ihtiyaçlara yönelik olarak kendinde barındırmaktadır Kayıt dışı ekonomiler tasarlanma durumundan ve özelliklerinden dolayı ekonominin kilit rolünü üstlenmektedir⁸⁶.

⁸⁶ KAYABAŞI Ehlinaz Torun, "COVID 19-un Piyasalara ve Tüketici davranışlarına etkisi", ASEAD, Cilt 7, Sayı 5, 2020, ss. 15-25.

Kayıt dışı ekonomi çalışanları ve girişimleri, görüşlerini ifade etme ve görüşlerini savunma olanağına sahip olmalıdır. Bu sınıftan olan ekonomilerin çıkarlarını, özellikle üyelik temelli kuruluşlar aracılığıyla, onları doğrudan etkileyecek politika önlemlerine ilişkin çıkarlar. Sosyal diyalog kurum ve süreçlerinde temsili işçi ve işveren örgütlerinin rolü düşünüldüğünde, mevcut bağlamda bu örgütlerin kayıt dışı ekonomide örgütler, işçiler ve işletmelerle ilişkilerini daha da güçlendirmeleri daha da önemlidir. Bu, kapsayıcı ve kayıt dışı ekonomi operatörlerinin özel ihtiyaçlarına daha duyarlı sosyal diyalogu teşvik edecektir⁸⁷.

Pandemi bütün dünya ülkelerini aynı anda ve gerçekçi tabiri ile desek, aynı alanlarda etkilemesine rağmen henüz bile tam olarak hangi sektörlerin daha çok yara almasını belirtmek zor. Ancak tüm ülkeler risk altındadır ve bunun sağlık, ekonomik ve sosyal sonuçlarını ele almaya hazır olmaları gerekmektedir ve bunun gibi bir pandemide, bir ülkenin tepkileri diğerlerini etkiler. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin COVID-19'un sosyoekonomik etkisine ilişkin bir raporun açılışında söylediği gibi, "Birbirine bağlı dünyamızdaki en zayıf sağlık sistemi kadar güçlü olduğumuzu hatırlaya biliriz"⁸⁸.

Pandemiye yönelik hızlandırılmış değerlendirmeler yürütmek, ekonomik öncelikler ile özelliklerin daha savunmasız gruplarla bağlı olmaları yönünde pandeminin kayıt dışı ekonomiye etkisinin kapsamı ve niteliğidir. Hızlı değerlendirmelerin amacı aşağıdaki gibidir:

Kayıt dışı ekonomideki kadın ve erkeklere ve örgütlerine söz hakkı verin ki kriz müdahaleleri onların durumlarını dikkate alınması;

Acil ve orta vadeli tedbirlerin uygulanması için hükümete, sosyal ortaklara, kayıt dışı ekonomi kuruluşlarına ve diğer sivil toplum destek girişimlerine rehberlik etmek amacıyla durumlarının, ihtiyaçlarının ve algılarının çeşitliliğini daha iyi anlamak.

Ekonomik durumu ve istihdamı artırmak için, oluşan krizin eko-sosyal yönden müdahalelerin sağlanması bu durumda sosyal diyalogu etkin kılmaktadır. Mevcut kritik durum, işveren ve işçi örgütleriyle güven inşa etme ve sosyal diyalogu güçlendirme ve daha iyi uyarlanmış müdahaleler için kayıt dışı ekonomidekilerle ortaklıklar kurma fırsatı sunuyor.

⁸⁷ OKUR Mehmet Akif, "Covid-19 Salgını, Dünya Düzeni ve Türkiye", Akademik Hassasiyetler, Cilt:7, Sayı:13, 2020, ss. 311-335.

⁸⁸ ILO. (2020c). Social protection responses to the COVID-19 crisis: Country responses and policy considerations.http://www.ilo.org/secsoc/information-resources/publications-and-tools/Brochures/WCMS_742337/lang--en/index.htm

Ulusal çalışma standartları bütün insan kaynaklarına eşit değerde sağlık, barınma, mesleki ölçüde politik kurallar uygulanmıştır. Bu, en dezavantajlı işçileri istihdam eden ve normal koşullarda bile sıklıkla insan hakları ihlallerine ve ayrımcılığa maruz kalan kayıt dışı ekonomiyi hedef alan kriz müdahaleleri için özellikle önemlidir⁸⁹.

Kayıt dışı ekonomide çalışanlar, kendilerini etkileyen tüm COVID-19 müdahalelerinin merkezinde olmalıdır: sosyal diyalog, katılımlarını sağlamanın başlıca yolu olabilir. Son on yılda, işveren ve işçi örgütleri, kayıt dışı ekonomidekilerle bağlantı kurma ve/veya onlara hizmet sunma konusunda büyük ilerleme kaydetmiştir. Yaranmış kriz ortamı sosio-ekonomik düzeni etkilemesi sebebiyle insanlar arasında sık bağların oluşmasında büyük katkı sağladı. Ayrıca, kayıt dışı ekonomideki belirli kısıtlamaların ele alınması için kadınların sosyal diyalog süreçlerine katılımını artırma fırsatı da sağlar⁹⁰.

6. COVID-19 PANDEMİSİ ZAMANI CİNSİYET VE YAŞ DURUMU

Pandeminin ekonomik ve sosyal etkilerinin kadınları orantısız bir şekilde etkilediği, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusunda onlarca yıllık ilerlemeyi tersine çevirme riski taşıdığı kanıtlanıyor. Pandemi var olduğu zamandan şimdiye kadar, ölüm endeksine bakacak olursak, dünya genelinde, erkeklerin ölümlerinde erkeklerin artımının daha yüksek belirtilmesi, hayatı idare ettirilme açısından, kadınlara özellikle etki etti⁹¹.

İlk olarak, işgücü piyasasına katılımları genellikle geçici ve yarı zamanlı istihdam şeklinde olduğundan, kadınların işlerini kaybetme olasılıkları erkeklere göre daha fazladır⁹².

İkincisi, uygunluk genellikle kayıtlı istihdama bağlı olduğundan, kadınların sosyal korumaya genellikle erkeklerden daha az hakkı vardır. Dünya çapında 740 milyondan fazla kadın kayıt dışı sektörde çalışıyor, ancak sektör ortalama olarak kadınlardan daha fazla erkeğe istihdam sağlıyor. Pandeminin oluşturduğu etki genel anlamda dünya tablosuna bakıldığı zaman, ülkelerin arasındaki farkındalıkların

⁸⁹ ILO. (2020d). COVID-19 and the World of Work, third edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang-en/index.htm

⁹⁰ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri-sayi-2.pdf>

⁹¹ Meclis El Kitabı: COVID-19 İle Mücadelede Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Olmak. https://www.iknowpolitics.org/sites/default/files/unw_primer_for_parliaments_turkish_0.pdf

⁹² DURANT Isabelle and PAMELA Coke-Hamilton. (2020). COVID-19 requires gender-equal responses to save economies. 1 April.

oluşturulduğunu göre biliriz. Eğer tabloya dikkatlice bakarsak, Afrika bölgesinde kayıt dışı ekonomilerin toplamda erkekler üzerine % 83, kadınlaraysa, % 90 oranında olduğunu anlayabiliriz. Afrika genellikle, kadınlar doğum, sağlık, sosyal yaşam gibi, ihtiyaçlara dayalı izinlere sahip değiller. Araştırmalar kayıt dışı ekonomilerde çalışan kadınların mali gelirleri pandemi yarandığı ilkin dönemlerde % 60 oranında, iniş yaşadığının belirtilmesi yönündedir.

Üçüncüsü, kadınların baskın olduğu sektörlerin pandemiden en çok etkilenen sektörler olduğu kanıtlanıyor. Pandemiye ilişkin uygulanan önlemler bazı işletmelerin kapanmasıyla, hizmet sektöründe belirli biçimde düşüş olmuştur. Bu sektördeki istihdamın yaklaşık yüzde 55'ini kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde, erkeklere kıyasla yüzde 44 ile kadınlar daha olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca, turizm ve otelcilik gibi kadınların ağırlıklı olduğu hizmet sektörleri en ciddi şekilde etkilenenler arasındadır.

Dördüncü, kredi hususuna ulaşma konusunda firmaların var olmasında önemli olmasıdır. Ancak, kadın girişimciler, krediye erişmeye çalışırken sıklıkla ayrımcılığa uğruyor. Açık ve uygun kredi limitleri olmadan, birçok kadın girişimci işini kapatmak zorunda kalıyor.

Beşincisi, karantinalar okulların ve kreşlerin kapatılması gibi pandemiyi kontrol altına almaya yönelik tedbirler ve ayrıca evde temel sağlık hizmetlerinin sağlanması, kadınların zaten ağır olan ücretsiz iş yükünün artmasına neden oldu. Bu sebeple, kadınların bazı kesimi, ücret aldıkları ve almadıkları günlerde, durumunu düzenlemede büyük zorluklarla karşılaşmıştır.

Son olarak, ailelerin ve bireylerin yaşadığı mali stresle birlikte hareket ve izolasyon kısıtlamalarına ilişkin politikalar aile içi şiddeti şiddetlendirebilir. Küresel veriler eksik olsa da raporlama sistemlerine sahip ülkelerden gelen rakamlar, kadınlara yönelik aile içi şiddet vakalarında yüzde 25'lik bir artışa işaret ediyor ve bu rakamlar muhtemelen gerçeği yeterince temsil etmiyor. Örneğin Myanmar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yardım hattına yapılan aramaların sayısında üç kat artış olduğunu bildirdi. Samoa Mağdur Destek Grubu'ndan alınan veriler, Mart-Mayıs 2020'de bildirilen aile içi şiddet vakalarının 2019'un aynı aylarına göre yüzde 48 arttığını gösteriyor⁹³. Ayrıca, özellikle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere, diğer şiddet biçimleri, örneğin

⁹³ United Nations Development Programme. (2020). Gender-based violence and COVID-
<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-based-violence-and-covid-19.html>

sağlık çalışanlarına ve göçmenlere yönelik şiddet ve yabancı düşmanlığına bağlı şiddet gibi acil durumlarda çoğalabilir. Ayrıca, özellikle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere, diğer şiddet biçimleri, örneğin sağlık çalışanlarına ve göçmenlere yönelik şiddet ve yabancı düşmanlığına bağlı şiddet gibi acil durumlarda çoğalabilir. Pandeminin neden olduğu mali problemleri kendisiyle birlikte aile içi şiddet durumunu da tetikledi. Dünya genelinde birçok kadın bu nedenle pandemi döneminde şiddetin artmasından muzdarip. Genellikle devlet tarafından bir dizi şiddete karşı önlemler alınsa da son zamanlar şiddetin artmasını tüm dünyada göre biliriz. Bu huşu, daha çok, Latin Amerika ülkelerinde daha çok görülmektedir. Örneğin Arjantin'de polis şikayetleri ve ifadeleri evde veya uzaktan alır ve Kanada ve Kolombiya'da duruşmalar uzaktan yapılabilir. Şili ve Guyana gibi bazı ülkeler iletişim kampanyalarında aile içi şiddete karşı mesajlar içeriyor. Avrupa ülkelerine bakıldığında zaman, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde şiddet mağduru kadınlar devlet tarafından finanse edilmektedir⁹⁴. Şiddetin bu nedenle artmasına rağmen, birkaç ülke dışında bu konuya destek veren neredeyse, yok denilecek kadar az. Ancak, birçok ülke kayıt dışı çalışanlar belirli sektörlerde veya genel olarak faaliyet gösteren mikro işletmeler, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) ve turizm gibi kadın yoğun sektörlerde destek sağlamaktadır⁹⁵.

Turizm sektörü, seyahat kısıtlamaları, fiziksel mesafe önlemleri ve boş zaman için mevcut tüketici gelirlerinin daralmasından önemli ölçüde zarar gördü. Dünya genelinde, kadınlar bu sektörde çalışanların çoğunluğunu oluşturuyor ancak düşük vasıflı, geçici pozisyonlarda bulunma eğilimindedir⁹⁶. Barbados, Cabo Verde, Kolombiya, Mısır, Kore Cumhuriyeti, Senegal ve Uganda gibi ülkelerde turizm sektörünü desteklemeye yönelik tedbirler arasında kredi imkanları, kredi garantileri, kredi yeniden yapılandırması ve likidite desteği yer almaktadır. Kamboçya, Kolombiya, Kosta Rika, Hindistan, İtalya, Ürdün, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerde vergi muafiyetleri, moratoryumlar ve özel kredi limitleri gibi diğer önlemler uygulandı.

⁹⁴ United Nations Sustainable Development Group. (2020). COVID-19 Socioeconomic Response Plan for Samoa. <https://unsdg.un.org/resources/covid-19-socio-economic-response-plan-samoa>.

⁹⁵ International Monetary Fund. (2020). Policy responses to COVID-19. <https://www.imf.org/en/Topics/%20imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.

⁹⁶ UNWTO. (2019). *Global Report on Women in Tourism*, second edition. <https://doi.org/10.18111/9789284420384>.

Küresel olarak, tüm kayıtlı KOBİ'lerin yaklaşık üçte birine tekabül eden, tamamen veya kısmen kadınlara ait olan yaklaşık 8 milyon ila 10 milyon kayıtlı KOBİ vardır⁹⁷. Pandemi tüm KOBİ'leri etkilerken, kadınların önderliğindeki KOBİ'ler daha yüksek işten çıkarma oranları bildirdi. Örneğin, Temmuz-Ağustos 2020'de EAGÜ'lerdeki 2.245 mikro işletme ve KOBİ'ye uygulanan bir anketten elde edilen bulgulara göre, yemek ve turizm sektöründeki kadınların liderliğindeki işletmelerde, erkek liderliği yüzde 4'lük bir oranla karşılaştırıldığında yüzde 7.9'luk bir işten çıkarma oranı bildirdi businesses⁹⁸. Küreselleşen dünyada pandemi nedeniyle oluşan mali kayıpları önlemek için, kadınlara hal mikro ve KOBİ gibi işletmelere destekler sağlanmıştır. Avrupa Birliği'nin katkılarına Afrikada Sahra adlı yardımlaşma ve finanse destek fonu yaratılmıştır. Bu fonun maksadı, işletme mensubu olan kadınların pandeminin etkilediği mali kayıplardan az zararla kurtula bilmesini içermektedir. Uygulanan bu sistem dünya genelinde cinsiyet ayrışmalarının önünde duran bir duvar rolü içermektedir. Fon sayesinde hem ülke ekonomisi eski durumuna dönmeye yavaşlamaları önlemekle aynı zamanda, kadınların özgüvenlerini kazanmasına ve kendilerine finanse etmelerine koşullar oluşturacaktır. Fon işletme sahibi kadınlara düşük fazile orantılı toparlanma kredileri sundu. Son olarak, kadınların kayıt dışı sektöre yüksek düzeyde katılımı göz önüne alındığında, sosyal korumayı bu sektöre yayan politikaların kadınların yararına olması muhtemeldir⁹⁹.

Bu önlemlerin çoğu zamana bağlıdır ve acil sağlık durumu sona erdiğinde ortadan kalkacaktır. Her zamanki gibi işe geri dönmekten kaçınmak ve tersine "daha iyi inşa etmek" için sistemsal bir değişime ihtiyaç vardır. Belirli sektörlerdeki işgücü piyasası talebinin değerlendirilmesi, kadınların becerilerini geliştirmeye ve kapasitelerini işgücü piyasası gereksinimleri ve beklentileriyle daha iyi eşleştirmeye yönelik eğitimi belirleyebilir. Bazı müfredatlar ile meslekleri esas olarak erkekler veya esas olarak kadınlar için uygun olarak işaretleyen ve erkeklerle ilişkili mesleklerin daha iyi ücret ve sosyal tanınırlık elde etmesini sağlayan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının üstesinden,

⁹⁷ International Finance Corporation. (2014). Women-owned SMEs: A business opportunity for financial institutions – A market and credit gap assessment and international Finance Corporation's portfolio gender baseline. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail> .

⁹⁸ United Nations Development Programme. (2020). Gender-based violence and COVID <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-based-violence-and-covid-19.html>

⁹⁹ International Finance Corporation. (2014). Women-owned SMEs: A business opportunity for financial institutions – A market and credit gap assessment and international Finance Corporation's portfolio gender baseline. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail>

bazı meslekleri erkeklere ayıran yasa ve yönetmeliklerin kaldırılması da dahil olmak üzere, aşılmalıdır.

Ülkelerin yarattıkları reformasyonlar kadınlarında erkekler gibi girişimcilik huşularından yararılması yönünde olumlu etkilere sahiptir. Yaranmış bu fon toplumda cinsil kimliklerin eşitlenmesi yönünde büyük eğilimler gerçekleştirdi¹⁰⁰. Eğitim, çalışma ve sosyal politikalar gibi ticaret dışındaki alanlarda tamamlayıcı politikaların uygulamaya konulması çoğu zaman gerekli görülmektedir ve farklı alanlardaki politikalar arasında uyum, kadınların ekonomiye katılımını artırmak ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için gerekli bir ön koşuldur. Güvenlik ağlarının kayıt dışı çalışanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, yalnızca insan haklarıyla ilgili hususlar nedeniyle değil, aynı zamanda hem sosyal uyum hem de ekonomik iyileşmeyi hızlandırmak için gerekli olabileceğinden, pandeminin ötesinde düşünölmelidir.

Krediye erişimde ayrımcılığın kaldırılması, daha geniş bir finansal ürün yelpazesi sunacağı, erişim ve geri ödeme koşullarını kolaylaştıracağı, kredi tavanlarını yükselteceği ve talep prosedürlerini basitleştireceği için kadın girişimciliğini artırabilir. Mobil para, bireylerin bir banka hesabına ihtiyaç duymadan dijital bir biçimde para depolamasına ve işlem yapmasına olanak tanıdığından, mobil telefon özellikli çözümler gibi yenilikçi teknolojiler, temel finansal hizmetlere erişimin genişletilmesine yardımcı olabilir. Kadın tüccarlar için mobil para iki zorluğa para birimini dönüştürmek için sınırlı alternatifler ve resmi krediye yetersiz erişime çözüm sağlayabilir¹⁰¹.

Dünya genelinde uygulanan bu programlar kamu sektöründe uygun alımların erişimi kadınların girişimci eylemleri esaslı saymıştır. Büyüyen ticaret modeli olan elektronik ticarete (e-ticaret) daha fazla kadın girişimcinin başlamasını sağlamak, bilgi teknolojisi becerilerinin güçlendirilmesi ve altyapı desteği ile birlikte yapılmalıdır. Daha geniş bir sosyal hizmet sunumu, kadınların bakım yükünü kaldırabilir ve onlara ücretli işler, beceri geliştirme ve boş zamanları için daha fazla zaman verebilir. Ekonomik yönde, acilen yapılanmış olan sağlık durumlarının sonlanması, yasal çalışma saatlerinin uygulanması, vardiyeli işçi emeğine dönüş yapılandırıldıktan sonra yeni hayati sorumlulukları içeren eski düzene bağlı yapılandırılma modelleri oluşacaktır.

¹⁰⁰ UNCTAD. (2017). UNCTAD trade and gender toolbox.

<https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1877>

¹⁰¹ Zarrilli, S and Mariana L, "Leveraging digital solutions to seize the potential of informal cross-border trade. 28 April", 2020, <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2349>

Modern yaşamda kadınların şahsi kararlarını kabul etme hususunda bir dizi eğilimler artırılmaktadır. Pandeminin oluşturduğu sorunları gidermek için, kadınların da, bu sosio-ekonomik düzeye dair fikir yürütmeleri esas kılınmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için cinsiyet eşitliği bakanlıklarına yeterli insan ve mali kaynaklar ve politika yapımında etkili bir rol verilmelidir. Bu nedenle toplumda kadınlar finansal destek almalı ve politik eğilimlere katılmalıdır.

Cinsiyete dayalı şiddete karşı yasaların hala eksik olduğu ülkelerde yasalaşması ve yürürlükte oldukları ülkelerde tam olarak uygulanması gerekiyor. Cinsiyete dayalı şiddete sıfır tolerans kural haline gelmelidir. Cinsiyete dayalı şiddet, bu tür davranışların cezasız kaldığı durumlarda daha fazladır ve altta yatan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik nedeniyle şiddetlenir. Dünya genelinde şiddeti önlemenin bir başka yönü, kadın sığınma evi gibi, sığınma mekanlarına devletin mali desteği yapılandırılmalıdır. Çünkü, yapılandırılmış finansal destek ile bu mekanların ayakta kalması daha uzun süre devam edebilir ve bununla da, şiddet mağduru kadınların belirli bir kısmı şiddetten korunabilir.

Sonuçta, birkaç yıl sonra yeniden oluşabilecek ekonomik kriz olduğu zaman yaranan mali krizin yükünün tamamı kadınların üzerinden kalkarak, daha özgür bir toplumun var olmasına ve geleceğe dair umutlu yarınların açılımına zemin oluşturacaktır.

7. COVID-19 PANDEMİSİNİN GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER ÜZERİNDE ETKİLERİ

Suriye ve Afganistan gibi ülkelerde yıllardır devam eden çarpışmaların yanı sıra, pandemi bu gibi kesimleri daha çok etkiledi. Türkiye ve Avrupa ülkelerine irtica mültecilerin barınma zorunluluğunun yanı sıra, bu sefer de sağlık sorunlarını oluşturdu. Oldukça sosyal düzeyden zorlanmış olan bu toplum bu sefer de pandemi ile baş etme mecburiyetinde kaldı. Bunun sosyal ve ekonomik sonuçlarından orantısız şekilde zarar görüyorlar. Pandemi ayrıca insani yardımı olumsuz etkilerken, kentsel, kırsal ve kamp ortamlarında mülteci ve sığınmacıların savunmasızlığını daha da kötüleştirdi.

Ülkelerden, göçmenleri ve mültecileri korumak ve güçlendirmek için doğrudan adımlar atmaları ve COVID-19 pandemisinin ani ve uzun vadeli etkilerinin üstesinden gelmelerini sağlayarak kimsenin geride kalmamasını sağlamaları isteniyor. Ülkelerden ayrıca göçmen ve mültecilerin bölge toplumlarına ve ekonomilerine ve menşe ülkelerine katkılarını tanımaları ve onlara yönelik yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıkla mücadele etmeleri isteniyor.

Pandeminin bir başka olumsuz etkisi işçiler üzerine konulan döviz azalmaları olmaktadır. Özellikle yurtdışındaki vatandaşlarından gelen havalelere bağlı olan menşe ülkeler üzerindeki etki muhtemelen şiddetli olacaktır. Örneğin, havalelerin ülkenin GSYİH'sının dörtte birinin (% 23) biraz altında olduğu Nepal'e yapılan havalelerin 2020'de yüzde 12 azalacağı tahmin ediliyor;

Mülteci çocukların ve gençlerin eğitimi, okul ve eğitim merkezlerinin kapanması ve buna bağlı öğrenme kaybı ve savunmasız çocuklar, ergenler ve gençler üzerindeki sosyoekonomik etki nedeniyle okulu bırakmalarda beklenen artış nedeniyle pandemiden önemli ölçüde etkilenmiştir¹⁰²

Pandemi sağlık çalışanlarını ve bankacıları buldukları ortamdaki dolaylı oldukça büyük bir biçimde etkilemektedir. Bu sırada, en ön sahalarda kadınlar yer almaktadır. Fikrimce, bu sadece bu nedenden dolayı, kadınların pandemiden etkilenmesi daha çok olmaktadır.

Genellikle, Arap ülkelerinde var olan Kafala sistemi, özellikle çoğunluğu kadın olan göçmen ev işçileri söz konusu olduğunda, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin diğer biçimleri (GBV) onları cinsel sömürü, istismar, taciz ve cinsel istismar riskiyle karşı karşıya bırakan bir güç dengesizliği ve işçiler tarafından işverenlerine yüksek düzeyde bağımlılık yaratır. Göçmen ev işçileri, çoğunlukla işverenleri tarafından haneye kapatılmalarından kaynaklanan bir dizi ek zorluk ve riskle karşı karşıyadır.

Veriler, bildirilen GBV vakalarının pandemi sırasında ev hapsi, sokağa çıkma yasağı ve kısıtlı hareket nedeniyle arttığını gösteriyor. Yaranan sağlık problemleri nedeniyle göçmen kadınlar ve kızlar yardıma ve korunmaya yönelik tedbirler planında daha ön sahada durmaktadır.

Karantina sırasında tüm hane üyelerinin sürekli mevcudiyeti, aşırı iş taleplerini tetikleyerek psikososyal risklere ve tükenmeye yol açabileceğinden artan stres seviyeleri;

Ev sahibi veya kendi ülkesindeki destek ağlarına sınırlı erişim ve yardım hatlarına ve çevrimiçi desteğe sınırlı erişim, stresle başa çıkma kapasitelerini aşındırıyor;

Üreme sağlığı hizmetleri de dahil olmak üzere işverenlere bağımlı olmaları nedeniyle sağlık hizmetlerine sınırlı erişim. Göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi olsa bile, doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetleri ve doğum

¹⁰² TSAI Jack., WILLSON Michael, "COVID 19 a potential public problem for homeless population", Lancet Public Health, 2020 Apr;5(4), ss.186-187, doi: 10.1016/S2468-2667(20)30053-0.

kontrol yöntemleri dahil olmak üzere rutin sağlık hizmetlerinin mevcudiyeti ve tecavüzün klinik yönetimine yönelik kritik hükümler, sağlık hizmeti verilmesi halinde sağlanamayabilir. Bununla birlikte, göçmen dövizlerinde keskin bir düşüşle karşı karşıya olan menşe ülkelerindeki topluluklar gibi sağlıkla ilgili, insan haklarıyla ilgili ve ekonomik krizler gibi pandemi ile ilgili krizlerin etkilerinden orantısız şekilde etkilenirler¹⁰³.

Dünyada ardı-arası kesilmeyen savaşlardan dolayı 90'lı yıllarda olan göçmen nüfusundaki artım 78% oranında artarak, 272 milyondan fazla oldu¹⁰⁴. Dünya genelinde ise toplam göçmen işçi sayındaki rakam 164 milyondan fazla olmaktadır¹⁰⁵. Bu göçmen işçilerin, özellikle işçi dövizlerinin transferi ile ilgili olarak hem kendi ülkelerine hem de varış ülkelerine sağladıkları faydalar, pandemi öncesinde zaten geniş çapta tartışılmıştı¹⁰⁶.

Pandemi daha çok, bu kesimin gittiği ülkelerde kıyasladığı rolden ibaret olmuştur. Kapatma önlemleri ve hareket kısıtlamaları dönemlerinde, göçmen işçiler sayesinde dağıtım hizmetleri gibi çeşitli ilgili tedarik zincirleri sürdürüldü¹⁰⁷. Buna karşılık, insanların hareketine dayatılan ve emek göçünü etkileyen engeller diğer ilgili sektörleri de etkilemiştir. Örneğin, göçmen işçilere çok bağımlı bir sektör olan tarımda, mevsimlik tarım işçisi sıkıntısı ve tahmini 1 milyon işçi açığı Avrupa'yı etkiledi¹⁰⁸. Bütün bunların yanı sıra, milyonlarla mürteci bakım ve sağlık alanında yardımcı ve nitekim görevlerde çalışarak Koronavirüse karşı etkili rol oynamaktadır.

¹⁰³ TESEV DEĞERLENDİRME NOTLARI – 2020/11, “Göçmenlerin Aynasından KOVİD-19 Salgınında Dünya”. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/indesign_gocmenlerin_aynasindan_kovid19_salgininda_dunya.pdf

¹⁰⁴ United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2019). *International Migration 2019: Report*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf

¹⁰⁵ ILO. (2018a). 2020a. Protecting migrant workers during the COVID-19 pandemic: Recommendations for Policymakers and Constituents. Policy Brief April. Available at : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-stat/documents/meetingdocument/wcms_648619.pdf

¹⁰⁶ UNCTAD. (2018). Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation. United Nations publication, <https://unctad.org/webflyer/economic-development-africa-report-2018>

¹⁰⁷ COVID-19 SALGINININ GÖÇMENLERİN İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ HAKKINDA ORTAK YÖNLENDİRME NOTU. BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi (CMW) ve Birleşmiş Milletler (BM) Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörü, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=1674, 26 Mayıs 2020.

¹⁰⁸ International Organization for Migration. (2020). COVID-19: Policies and impact on seasonal agricultural workers. Issue Brief. https://www.iom.int/sites/default/files/documents/seasonal_agricultural_workers_27052020_0.pdf.

2020 yılında devletlerin pandemiya karşın aldığı tüm etkili tedbirlere rağmen göçmenler savunma konusunda oldukça çaresiz bir durumda kaldı. Hareket kısıtlamalarının sınırlandırılması, ekonomik sarsıntılara yol açtı. Göçmen işçiler için de kayıt dışılık nedeniyle ekonomik çöküşün etkileri daha da ağırlaşıyor. Göçmen işçi kesiminin %75- i erkek işçilerden oluşmuştu. Bu denklemin %70 gibi bir değeri kayıt dışı işletmelerde çalışan şahıslardı¹⁰⁹. 2020'nin ikinci çeyreğinde kayıt dışı çalışma saatlerindeki küresel düşüşün, başlangıçta 305 milyondan fazla tam zamanlı iş kaybına karşılık geldiği tahmin ediliyordu¹¹⁰. Düşük sosyal koruma düzeyine sahip, haklarından haberdar olmayan veya kısıtlamalara ve işten çıkarmalara rağmen büyük ölçüde esnek olmayan vizeler ve son kullanma tarihlerine sahip izinlerle uğraşan göçmen işçiler, artan işsizlik düzeylerinden daha ciddi şekilde etkilenmektedir¹¹¹.

Belirtildiği gibi, COVID-19 pandemisi kadın göçmenleri orantısız bir şekilde etkiliyor. Göçmen işçi kısmının kadınlara düşen yüzde faizinin 42'sini 2020 yılında kadınlar oluşturmaktaydı¹¹². Bunların bir çoğunluğunu ülkelerinde bulunan olağanüstü kaos ve savaşlardan dolayı kaçmış kadınlar, birçoğu ise, ister aile içi isterse de yakın etrafından şiddet gören kadınlar oluşturmaktadır¹¹³.

Birçok göçmen işçinin ekonomik açıdan kırılganlığı, pandeminin sağlık risklerine maruz kalmalarını etkiler. 2019'da Afrika'daki bazı ülkelerde hareket halindeki çocukların ve gençlerin yüzde 37'sinin kentsel alanlar da dahil olmak üzere yıkama tesislerine erişimi yoktu¹¹⁴. Arap ülkelerine mali kazanç yolu için giden göçmenler oldukça kötü şartlar altında savunmasız ve zor durumda hayatlarını idame ettirmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Benzer şekilde, birçok göçmen kampındaki aşırı kalabalık,

¹⁰⁹ United Nations Sustainable Development Group. (2020). COVID-19 Socioeconomic Response Plan for Samoa. <https://unsdg.un.org/resources/covid-19-socio-economic-response-plan-samoa>.

¹¹⁰ ILO. (2020d). *COVID-19 and the World of Work*, third edition.

http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang-en/index.htm

¹¹¹ ILO. (2020b). Unemployment rate. https://www.ilo.org/ilostat-les/Documents/description_UR_EN.pdf

¹¹² International Organization for Migration. (2020). COVID-19: Policies and impact on seasonal agricultural workers. Issue Brief. https://www.iom.int/sites/default/files/documents/seasonal_agricultural_workers_27052020_0.pdf.

¹¹³ United Nations Capital Development Fund. (2020). The state of small businesses in the LDCs. Taking the pulse of SMEs in the LDC markets during COVID-19 – Technical presentation of preliminary findings. https://www.tepav.org.tr/upload/files/16109747822.COVID_19un_Tuketici_Harcamalarina_Etkisi_Bulteni_Aralik_2020.pdf

¹¹⁴ MARK Gill., HOVIL Lucy, BUENO Olivia and GENOVESE Iolanda, “Children on the move in East Africa: Research insights to mitigate COVID-19, Evidence for Action. <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/children-on-the-move-in-east-africa-research-insights-to-mitigate-covid-19/>, 2020.

fiziksel mesafe önlemlerini ve hijyen hizmetlerinin sağlanmasını ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

Belirtildiği gibi, birçok göçmen işçi inşaat, ev işleri ve turizm hizmetlerinde kol gücüyle çalışan işçilerdir ve çalışmaya devam edenler, işlerinin doğası gereği fiziksel mesafe ve hapsedme önlemlerini takip etmede zorluklarla karşılaşmaktadır. Göçmen kesimin diğer bir yönden yaşadığı zorunluk onların hasta olmalarına rağmen çalışmalarının mecburi ölçüde olmalarıdır. Bu durum, pandemi döneminde hasta olan kesimlerin virüsü daha çok kişiye yaymasına zemin oluşturdu. Birçok göçmen kadın, temel sağlık hizmetlerinde çalışan, genellikle yaşlılara da bakan ve bu nedenle belirli sağlık risklerine maruz kalan işçilerdir. Göçmenler, ayrımcı politikalar nedeniyle tüm sağlık hizmetlerinden yararlanamayabilir veya sosyal koruma haklarının farkında olmayabilirler. Özellikle düzensiz göçmen işçiler, gözaltı ve zorla geri gönderme endişeleri nedeniyle bu tür sağlık hizmetlerine erişemeyebilir veya bunları kullanamayabilir. Göçmenlerin diğer bir karşılaştıkları problemler dil sorunudur. Farklı coğrafyadan göç düşmüş şahıslar dil bilgileri yeterli olmadığı nedeniyle devletin sağladığı sağlık hizmetlerinden faydalana bilmemektedir¹¹⁵. 2019 yılında Afrika'da bazı ülkelerde hareket halindeki her dört çocuk veya gençten biri sağlık hizmetlerine erişemedi¹¹⁶.

Koronavirüs nedeniyle oluşan krizlerin daimî olarak kalması gibi bir tahminler vardır. Göçmenlerin ekonomiye ilişkin durumunu artı yönde düzenlemek için başlıca sebep, göçmen işçilerden yaranan toplumun sağlık durumunun iyi yönde değiştirilme başlıca neden olmalıdır. Göçmenlerin varış ülkelerinde entegrasyonunu teşvik etmeye yönelik girişimlerle birlikte, iş resmileştirme politikalarının denklemin bir parçası olması gerekir.

Bu krizden önce dünya ülkeleri 2008 yılında baş kaldıran krizle baş başa kaldı. Ama, pandeminin oluşturduğu krizden farklı olarak, 2008 krizinde dünya ülkeleri daha çabuk toparlanma sağladı¹¹⁷. Bu krizden çıkarılan dersler doğrultusunda 22 Mayıs

¹¹⁵ United Nations. (2020a). Policy Brief: COVID-19 and people on the move. <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-covid-19-and-people-move>

¹¹⁶ MARK Gill., HOVIL Lucy, BUENO Olivia and GENOVESE Iolanda, "Children on the move in East Africa: Research insights to mitigate COVID-19, Evidence for Action. <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/children-on-the-move-in-east-africa-research-insights-to-mitigate-covid-19/> , 2020.

¹¹⁷ CALVO Sobrado "The Global Financial Crisis of 2008–2010: A View from the Social Sectors" <http://hdr.undp.org/en/content/global-financial-crisis-2008-10>. 2010

2020'ye kadar 190 ülke, başta nakit transferleri olmak üzere pandeminin etkilerine yönelik koruyucu önlemler planlamış veya uygulamaya koymuştu. Sağlık hizmetlerinin sağlanması, göçmenlere yönelik sağlık hizmetlerini ve sağlıkla ilgili risklere karşı genel direnci iyileştirmek için göçmenlik yaptırımlarından bağımsız olmalıdır. Örneğin, Portekiz'de, ikamet başvuruları bekleyen tüm göçmenler, bir süreliğine daimî oturma iznine tabi tutulmuştur. Şili'de, çevrimiçi bir sistem, vizelerin otomatik olarak uzatılması ve altı ay boyunca oturma izni talepleri için izin verdi. Uganda'da vize süresi dolmuş göçmenlere uygulanan para cezalarından feragat edildi. Pandemiye müdahale edilirken hareket halindeki insanların insan haklarının korunması gerekir¹¹⁸. Kadınlar ve gençler de dahil olmak üzere en savunmasız olanlar, politika tasarımı ve uygulamasında özel olarak dikkate alınmalıdır. Ek olarak, göçmen işçilerin mevcut olasılıkların yanı sıra, gelecekteki ekonomik ve sağlıkla ilgili zorluklarını ele almak için eylemler gereklidir. Göçmenlerin varış ülkelerinde entegrasyonunu teşvik etmeye yönelik girişimlerle birlikte, iş resmileştirme politikalarının denklemin bir parçası olması gerekir.

Küresel anlamda pandemiye korunma üzerinden yaklaşırsak, böyle deye biliriz ki, korunaksız grupların olduğu topluluklar, pandeminin etkilerinden korunamaz. Çünkü, toplumda her kes eş değerde sağlık ve nitelik hayata dair faaliyetlerden eşit değerde yararlanmadığı zaman, toplumun bu kesimi sosyal yönden farkındalık oluşturur. Bu nedenle, sağlık alanı ister göçmen kesim üzerinde olsun, isterse de yerli halk. Her kes bu hizmetlerden eşit yararlanmalıdır. Örneğin, Portekiz'de, ikamet başvuruları bekleyen tüm göçmenler, bir süreliğine daimî oturma iznine tabi tutulmuştur. Şili'de, çevrimiçi bir sistem, vizelerin otomatik olarak uzatılması ve altı ay boyunca oturma izni taleplerine izin verdi. Uganda'da vize süresi dolmuş göçmenlere uygulanan para cezalarından feragat edildi. Pandemiye müdahale edilirken hareket halindeki insanların insan haklarının korunması gerekir¹¹⁹. Toplumun pandemiden en zarar görmüş kesimini gençler ve kadınlar oluşturmaktadır. Bu bulgunu aşağıdaki gibi sıralaya biliriz:

Kayıt dışı ekonomideki kadın ve erkeklere ve örgütlerine söz hakkı verin ki kriz müdahaleleri onların durumlarını dikkate alınması;

¹¹⁸ United Nations Development Programme. (2020). Gender-based violence and COVID-
<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-based-violence-and-covid-19.html>

¹¹⁹ United Nations Development Programme. (2020). Gender-based violence and COVID-
<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-based-violence-and-covid-19.html>

Acil ve orta vadeli tedbirlerin uygulanması için hükümete, sosyal ortaklara, kayıt dışı ekonomi kuruluşlarına ve diğer sivil toplum destek girişimlerine rehberlik etmek amacıyla durumlarının, ihtiyaçlarının ve algılarının çeşitliliğini daha iyi anlamak.

Mevcut kritik durum, işveren ve işçi örgütleriyle güven inşa etme ve sosyal diyalogu güçlendirme ve daha iyi uyarlanmış müdahaleler için kayıt dışı ekonomidekilerle ortaklıklar kurma fırsatı sunuyor.

Ulusal alanda, farkındalık yaratmamak için bütün insanların haklarına saygı ile yaklaşım, sağlık durumundan daha önce belirttiğimiz gibi, eşdeğerde faydalanma, nitekim diğer yönden özellikler politik kalkınmayı örgütleyen faktörlerdendir. Bu, en dezavantajlı işçileri istihdam eden ve normal koşullarda bile sıklıkla insan hakları ihlallerine ve ayrımcılığa maruz kalan kayıt dışı ekonomiyi hedef alan kriz müdahaleleri için özellikle önemlidir.

Krizle ilişkin anlamda kayıt dışı ekonomide çalışanlar, kendilerini etkileyen tüm COVID-19 müdahalelerinin merkezinde olmalıdır: sosyal diyalog, katılımlarını sağlamanın başlıca yolu olabilir. Son on yılda, işveren ve işçi örgütleri, kayıt dışı ekonomidekilerle bağlantı kurma ve/veya onlara hizmet sunma konusunda büyük ilerleme kaydetmiştir. Pandeminin oluşturmuş olduğu mali kriz, daha öncede belirtildiği gibi, sosyal dayanışmanı artırarak, bu yönde bir ilerleme sağladı. Pandemi gerektiği zaman ülkelerin bir-birine karşılıklı şekilde yardım edebilmelerinin olmasını hatırlattı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİSİ VE DİJİTALLEŞME

1. BİLİM TEKNOLOJİSİ VE VERİMLİLİĞİNİ HAREKETE GETİRMEK

Pandeminin yaranması ile insanlar çalışma şekillerini ve mekansal durumlarını değiştirmek mecburiyetinde kaldı. Dünya genelinde pandemi bütün hayatımızı etkiledi. Bu nedenle, insanlar yaranmış zorlukların üstesinden nasıl geleceği yönünde fikirler ireli sürmek mecburiyeti his ettiler.

Devletler pandeminin yayılmasından dolayı insanların mesafe saklaması gerektiğini belirtti, ama, bu kısıtlamalar kendisiyle birlikte iş sektöründe olumsuz etkilere de yol açıyordu. Haliyle bunu önleyecek etkin fikirler ireli sürmek gerekiyordu. Bu nedenle, dijitalleşme ve teknolojik aletlerin ekonomik durumun karşılaştığı bu zorlukların üstesinden gelmekte yardımcı olacağı akla yatkın bir fikir oldu. Çağın internet dediğimiz bu zaman dilimi dijital teknolojilerin hayatın tüm anını, medyadan, sağlığa, bilime, sanata kadar hayatı etkileyen bütün sosyolojik alanlara etki etmektedir. Ayrıca, COVID sonrası iyileşme aşamasında, vatandaşların ve toplulukların güvenli ve düzenli bir şekilde normale dönmeleri için dijitalleşme şüphesiz gereklidir¹²⁰.

Bunun yanı sıra, pandemi kısıtlamalardan dolayı, bütün iş sahasını zor duruma saldı. Bu nedenle bütün teknolojiler yeniden işlenme mecburiyetinde kaldı. Birçok iş lideri, pandemi sırasında işletmelerin çalışmaya devam etmesini sağlamak ve aynı zamanda toparlanma aşamasına daha iyi hazırlanmak için dijital dönüşüm girişimleri başlatmaya karar verdi. Yaranmış korkunç durum nedeniyle yenilenmeler yapılandırmak için yöneticilere ve çalışanlara, dijitalleşmeye geçit evresini hızlatmak için belirli biçimde olanaklar sağlandı.

Pandeminin daha sert biçimde etki sahası, üretimin azaltması, satış hacminin minimum değere inmedi ve müşteri irtibatının neredeyse sıfıra inmesini sağladı. Bu krizden ortaya çıkan bazı olumlu yönler, evden çalışmadaki iş birliğinin iyileştirilmesi, çevrimiçi iş geliştirme kapasitesinin artmasının yanı sıra BT ve dijital teknolojinin değerinin çalışanlar, müşteriler veya tedarikçiler arasında yaygın olarak tanınmasıdır.

¹²⁰ UCLG, “Digital Technologies and the COVID19 pandemic Briefing & Learning Note”, 15.04,2020, https://www.uclg.org/sites/default/files/eng_briefing_technology_final_x.pdf

Küresel anlamda, entegrasyon eğilimine ve tedariklere dayalı hususları kolaylaştıracak seçim bilim teknolojilerinin gelişmekte olan ekonomiye sahip ülkelerde kullanılması olmuştur. Pandemi döneminde firmalar inovasyonlar ederek, rekabet ortamının üstünlüklerini artırılarak, yenilenmiş modellerle ve daha çok işlevleri aynı anda yapan tablet, bilgisayar, telefon ve benzeri bilim teknolojileri kullanılmıştır. Bu anlamda, ister ülke dahilinde, isterse de dünyada bilim-teknoloji alanın inovasyonların yapılandırılması gibi esaslı değişiklikler pandeminin etkisinin azaltmanın yanı sıra, mekânı terk etmeden istenilen yere erişimi kolaylaştırdı¹²¹. Gelişmekte olan inovasyon sistemlerine sahip ülkelerde, içsel potansiyeli oluşturmak, mevcut bilgi ve teknolojilerin nasıl benimsenerek, özümzeneceğini, uyarlanacağını ve yayılacağını öğrenmek için temel kapasitelerin geliştirilmesini içerir. Bu tür yeteneklere sahip olan inovasyon potansiyelleri oluşturan sistemler küresel anlamda gereklidir¹²². Bilim, teknoloji ve inovasyon, pandeminin neden olduğu sağlıkla ilgili, ekonomik ve sosyal aksaklıklara verilen yanıtlarda da önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanda, esas kılınan bilim-teknolojilerinin inovasyon sistemlerini geliştirmeye dayalı kapasite gücünü artırmaya yöneldi.

Dünya genelinde Dijitalleşme denildiği zaman, bilime dayalı teknolojiler aklı gelmektedir. Farklı içeriklere sahip olan teknolojik aletler kullanım bakımından zor değildir. Burada maksat, kullanımın kolaylaşmasıyla, talep değerini artırmaktadır. Bu olgu, pandemi döneminde oldukça etkili oldu. Bilgi teknolojileri bilgilendirme alanında bilgi transferini sağlamada etkin olmuştur. Dijital teknolojiler, insanların uzun zamandan beri, kullandığı esaslı aletlerdendir. 2000-li yılların gelmesiyle, bu aletlerinde piyasaya girmesi gerçekleşti, ama, şimdiki durumda, bu aletlere olan talep hareket ve bilgi transferinde zaman kavramında belirli sayıda irelilemelerin sağlanmasına zemin yarattı. Bu nedenle, pandeminin bilgi erişimine olan engelleri kaldırmakta esaslı şekilde yardımcı oldu. Bilgi teknolojileri pandemi döneminde gelişmekte olan ülkelerin üretim kapasitelerinin ve inovasyon durumlarının artışı bu teknolojilerin ne kadar esas olduğu fikrini oluşturmaktadır. Örnek olarak İran devletini göstere biliriz. Bu ülke günlük, 270 binden fazla, dezenfektanlarla maske üretimi yapmıştır. Bu konuda fiziksel mesafe

¹²¹ UNCTAD. (2018). Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation. United Nations publication, <https://unctad.org/webflyer/economic-development-africa-report-2018>

¹²² UNCTAD. (2014). Transfer of technology and knowledge-sharing for development: Science, technology and innovation issues for developing countries. Current studies on science, technology and innovation No. 8, https://unctad.org/system/files/official-document/dtlstict2013d8_en.pdf

kurallarını korumakla bilgi teknolojileri sayesinde irelileyişlerin olması vurgulanmıştır., Mesela, Pakistan hızlı netice veren kitlerin üretiminde belirli bir düzeyde artışlarını bilgi teknolojileri sayesinde gerçekleştirdi. Komisyonun Üye Devletleri tarafından sağlık acil müdahalesinde bilim, teknoloji ve yeniliğin rolünün tanınması, aşağıdaki önceliklere yol açtı. Çok farklı yerel bağlamlarda küresel sorunları ele almak, son teknoloji bilimsel yeteneklerin ve ayrıntılı yerel bilgilerin birleşimini gerektirir. Küresel iş birliği, mevcut bilgiyi hızla ve her düzeyde yayarak hem yeni bilgi yaratma hem de araştırmanın etkisini artırma fırsatları sağlayarak bu sürece katkıda bulunabilir. Koronavirüs önlemek için farklı ülkelerde farklı aşilar icat edilmeye başlandı. Nitekim bu aşılarda farklı ülkelerde yapılmasına bakmayarak, hepsi bilik teknolojilerine dayalı yapılandırılmıştır. Ulusal alanda ülkelerin bilgi teknolojileri yönündün etkili iş birliği sağlaması, bu alanın daha da güçlenmesine ve ülkelerin sıkça birleşmesine yol açtı.

Açık bilim, UNCTAD ve Komisyonun uzun süredir savunduğu, iş birliği için bir başka önemli araçtır. Pandemi zamanı bilim-teknoloji alanının işimizi nasıl kolaylaştırdığını görmüş olduk. Kısıtlamalar nedeniyle birçok firmanın çalışma alanlarını daraltmasıyla, dijital teknolojilerin sanayiden, eğitime, mühendislikten satışı kadar bütün alanı etkisine almış oldu (Kituyi, M,2020). Koronavirüsün yaranmasından şimdiye kadar, Avustralya'dan ve Çin'den oluşmuş bir araştırma grubu virüsün içeriğini bulduğu zamandan sonra, ona yaklaşımlar farklı verilerle bilgilere erişimde kolaylaştırmalar yaptı. Açık erişim yaklaşımları, örneğin vantilatör tasarımları ile ilgili olarak, özel şirketler ve akademik kurumlar arasında teknolojik bilginin paylaşımını kolaylaştırmıştır.

Teknoloji Erişim Ortaklığı, sağlık teknolojilerinin yerel üretimini artırmak için teknolojik erişimi ve kapasiteyi geliştirmeyi kolaylaştırdı. Eylül 2020'nin başlarında, klinik değerlendirmede en az 35 aşı adayı ve klinik öncesi değerlendirmede 145 aşı adayı vardı¹²³. Tedavilere ve aşılara erişilebilirlik, gelişmekte olan ülkeler için üç önemli hususu gündeme getirmektedir¹²⁴.

Birincisi, aşuların ve geliştirilmiş biçimde ve inovasyonların kanıtı dayalı olması muhtemeldir. Buradaki zorluk, tedavilerin özellikle gelişmekte olan ülkelere farklı olarak az gelişmiş ülkelere geniş çapta karşılanabilir olması sağlamak arasındaki dengeyi sağlamaktır.

¹²³ <https://www.who.int/publications/m/item/draft-landscape-of-covid-19-candidate-vaccines> 04.02.2021

¹²⁴ <https://www.who.int/publications/m/item/draft-landscape-of-covid-19-candidate-vaccines> 04.02.2021

İkincisi, Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri ve Halk Sağlığı Anlaşmasına ilişkin Doha Bildirgesi, uygun fiyatlı virüs aleyhine ilaçların mevcudiyeti konusunda bir miktar ilerlemeye izin verirken, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki büyük sağlık sorunları yeni sorunları gündeme getirdi. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerin zorunlu lisansları etkin bir şekilde kullanma konusundaki sınırlı yetenekleri ile ilgili anlaşmada yapılan değişiklik, üretim kapasitesinin olmadığı yerlerde patentli ilaçların üretimine ve ithalatına izin vermektedir. İlaç sektöründe hem ilaçların bulunabilirliğini hem de yerel araştırma ve geliştirme yönünde yenilikçi girişimler için anlaşma kapsamındaki esnekliklerin tam olarak kullanılması, kapsayıcı çok taraflı yaklaşım gerektirecektir.

Üçüncü, Gelişmekte Olan Ülkelerde araştırmacılar, hususen hem tedavilerde hem de aşılarda için araştırma gelişim elde etmek için ulusal bilim yönlü iş birliği durumuna entegre etme açısıyla eşdeğerde, üreticilere sağlıklı ürünlerin tedarik edilmesi alanında entegrasyon durumunu yerel kapasite gibi oluşturulması yönündü önemli destekleyici önlemler almışlardır.

Hepimiz pandemiyle hayatımızda, toplumlarımızda ve işletmelerimizde neden olduğu aksaklıklarla başa çıkmaya çalışırken, COVID-19 pandemisi insanları, kuruluşları ve hükümetleri kitlesel olarak dijitalleşmeye ve dijital platformlara yöneltti. Nerdeyse bütün dünya genelinde pandemi bir çöküş gibi belirlense de pandeminin insana yönelik hedef olgusunda artım yaşandığı zaman bile, dijital anlamda dönüşümlerin etkileri analize edildi.

COVID 19 virüsünün patlak verdiği zamandan yüksek olağan üstü önlemler alınmasına rağmen virüsün yayılması tamamen engellenemedi ve son çare olarak, okulların ve üniversitelerin kapatılması kararı alındı. Mart ayından internet üzerinden derslerin verilmesi, dijitalleşmenin ne kadar etkili olduğu görüldü. Şu anda herkesin kullandığı büyük sihirli kelime, siber dayanıklılığa daha fazla önem verilerek esnekliktir.

Toplumun bir kısmı pandemi nedeniyle dijital aletlere talebin artmasını ve daha da pahallaşmasını dese de bu fikirde yaklaşım tamamen doğru olmamaktadır. Dünyada bilimin genişlenmesiyle eşdeğerde, çok fonksiyonlu aletlerde piyasaya çıktı. Bu da arz ve talep arasında farklılıkların olmasına zemin yaratmış oldu. Ama, tabiidir ki, pandeminin de etkileri olmaktadır. Yine de içinde yaşadığımız bu gerçeklikte, ölçeğin eşi benzeri görülmemiş ve gerçekten de toplumun ve iş dünyasının çeşitli alanlarında dijital

dönüşümü hızlandırdı. Neyin süreceği ve neyin daha az kalıcı olacağı başka bir sorudur, çünkü pandeminin büyük yıkımı, teknoloji şöyle dursun, dönüşümle hiçbir ilgisi olmayan bir şekilde yeniden şekillenebilecek çeşitli düzeylerde hala hissedilecektir.

Dijital dönüşüm stratejilerinde önde olan birçok kuruluş, daha dijital ve uzaktan çalışma, öğrenme, iş birliği vb. yollara hızla geçiş yapmak için zaten deneyimlere, yeteneklere, süreçlere ve sistemlere sahip oldukları için avantajlardan yararlandı.

Aynı zamanda, teknoloji endüstrisindeki tipik olarak böyle bir konumda olan ve hizmetlerine olan talebin bu zamanlarda arttığını gören şirketler için bunun ne kadar ileri gittiğini merak edebilirsiniz¹²⁵.

2. COVID-19 PANDEMİSİNDE DİJİTALLEŞME OLGUSU

2020 yılı, dünya hareketliliğinin duraklatıldığı yıl olarak bilinecek. Koronavirüsün neden olduğu küresel pandemi dünyayı istisnai bir duruma sokarak siyaseti, ticareti ve turizm de dahil olmak üzere birçok endüstriyi hâlâ biçimlenmemiş olan şekillere dönüştürüyor. Pandeminin seyahat durumunu etkilediği ve hakaretin kısıtlanması ile turizm alanı en çok etki görmüş sektörlerden oldu, bu nedenle, dijitalleşme olgusuna en erken turizm endüstrisinin içeriğini oluşturan otelcilik ve restoranlar gibi, hizmet alanları geçit yaptı. Burada, hedef, sektörel bağlamından pandemiden önce var oluş gibi, pandemiden sonra da var olmanı sağlayacak etkili yöntemi yaratma olmuştur¹²⁶.

Dijitalleşme olgusuna yönelik geçen yıl birçok deneyler yapılandırıldı. Bu deneylerin sürdürülmesi farklı değişiklikleri de kendinde oluşturdu. Bilim adamları tarafından yapılan deneyler turizm alanı da dahil diğer alanlarda da dijital dönüşüm faktörünün hızlandırılmasında etkin olmuştur. Hızlandırılmış dijitalleşme olgusunun uygulanması ilk önce turizm endüstrilerinde oldu. Bu yıl odak noktası, turistik deneyimler için dijital cihazların uygulanmasından, potansiyel ziyaretçilerle uzaktan bağlantı kurmak için bu tür cihazların kullanılmasına kaydı.

COVID-19 yılında, hedefi dijital bir deneyime dönüştüren deneylerde önemli bir artış oldu. Örnek gibi, dijital teknolojiler sayesinde uzak mesafeden, Faroe adalarının

¹²⁵ USTAOĞLU Murat, “COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının etkinliği”, İstanbul, 2020. ss. 35-52.

¹²⁶ ARSLAN İbrahim., KARAGÜL Soner., “ Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 2020, ss. 1-36. doi:10.32739/uskudarsbd.6.10.67

turizm alanının artılarını belirtmek uygundur. Ayrıca, turistler adaların herhangi bir yerinde kendi evlerinden dönmek, yürümek, koşmak ve hatta atlamak için bir joypad (yani elde tutulan bir tür oyun kumandası) kullanarak adayı keşfedebilirler¹²⁷.

Hedef yönetim koşulları gibi, turizm alanında eğitim için hiçbir ücret ödemedi, eğitim ala biliriz. Visit Finland'ın turizme yönelik işletmelerinde bu sağlanmaktadır. Aynı ülkede, bugüne kadarki en büyük çevrimiçi etkinlik düzenlendi: neredeyse 700.000 izleyicinin katıldığı bir rap ikilisinin canlı VR performansı sergilenmekteydi¹²⁸. Ayrıca, uzun süreli sosyal mesafe yaşayanları desteklemek amacıyla sanal kapılarını dünya çapındaki turistlere açan müzelerde de değişim kalıpları görülüyor.

Diğer örnekler, en iyi yerlerini dijital bir izleyiciyle paylaşmak için 3D videolar oluşturan ve hatta bazıları 2020'de oldukça moda olan Instagram'da canlı yayın yapan destinasyonlardır. Normalde “canlı” bir ortamda gerçekleşmesi gereken etkinlikler, artık izleyicileri aktif olarak katılmaya teşvik eden dijital etkinlikler ve deneyimler dijital izleyicilere dönüşüyor. Fiziksel olmayan varlığa rağmen, izleyicilerin katılımı ve katılımı hala gerçekleşiyor ve anlamlı etkileşimlerin başarılı turistik faaliyetler için bir anahtar olmaya devam ettiğini kanıtlıyor.

Bu faaliyetler, turizmin belirli bir kitle tarafından aşırı tartılması olgusunu yaratmıştır. Bazı endişeler turizm endüstrisinin nasıl “tekrar işler hale getirileceği” ile ilgili olsa da yeni bir şeyi yeniden yaratmak, dijitalleşmeye temel bir rol vermek için bu krizden yararlanmaya, “ne kadar çok, o kadar iyi” ve “daha iyi” gibi baskın söylemin yapısını bozmaya çalışan bazı kuruluşlar da var. Birçok seyahat şirketi ve hedef yönetimi organizasyonu için pandemi sırasında sanal tekliflere yönelmek biraz zorlayıcı bir önlem olsa da dünyanın her köşesindeki harika yerlerden (VirtualTraveller.com gibi) 360 derecelik videoları paylaşmak ve izlemek için çevrimiçi platformlar. Her zaman sanal seyahatin ve ekolojik faydalarının güçlü bir savunucusu olmuştur.

Dijitalleşme olgusu her vakit finansal bakımdan mali gelir oluşturmasa da potansiyel yönden müşteri çekme yönünden oldukça etkili olmaktadır. Nedeni nerdeyse, 7'den, 70'e her kesin dijitalleşme olgusunun içerisinde yer almasıdır. Seyahat duygusu tekrar anlayış olduğu için, tabirince, müşterinin kalıcı olmasına zemin oluşturur. Bu ön

¹²⁷ <https://www.remote-tourism.com/about-the-project> 09.08.2021

¹²⁸ <https://www.hel.fi/uutiset/en/kaupunginkanslia/first-vappu-at-home>, 15.08.2021.

ziyaret sayesinde, kültür ve hedef ile duygusal bir bağ kurulabilir ve ayrıca ziyaret sırasında yeri koruma ve sahiplenme motivasyonu da arttırılabilir.

COVID-19 kesintisi turizmi kötü bir şekilde vursa da turizmin anlamını yeniden gözden geçirmek, diğer destinasyon yönetimi biçimlerinin neler olduğunu ve hedefleri ziyaretçilere bağlayan olası yenilikçi biçimlerin neler olduğunu yansıtmak için de iyi bir zaman gibi görünüyor. O halde pandemi, özellikle dijital turizm alanında yeni iş modellerinin ortaya çıkabileceği deney ve inovasyon için olumlu bir zaman olarak da çerçevelenebilir.

COVID-19 enfeksiyon oranlarını azaltmak amacıyla bazı ülkelerdeki yetkililer, tıbbi düzenleyiciler ve uzmanlarla iş birliği içinde, vatandaşların davranışlarını kontrol etmek ve düzenlemek için dijital teknolojiler kullandılar. Kamuoyu ve halkın bu teknolojilere uyumu burada devreye giriyor. Bu anlamda başlıca amaç gibi, medyaya yansıtılma virüsü kontrol edebilmekten dolayı, dijital teknolojilerin kullanılması yönünde, kamu alanında tutumlar incelenmiştir.

Sağlık alanında, uygulanmış olan ilkin görev gibi, hastalıklar ile onların iyileştirilmesi yönünde, yaranmış olan acıların hafifletilmiş olmasıdır. Pandemi döneminde bu teknolojilerin kullanılması çevrede tartışmanın yanı sıra, pandemi dönemlerinde sosyal alanda yaşamı kontrole almayla eşdeğerde bakımında bağlantını karma şekilde belirtmiştir. Pandemi nedeniyle, oluşmuş olan bu bağlam, dijital teknoloji yönünden, gözetimin sağlanmasına, sağlık alanında, bakımla birlikte yeni yetkileri ve düzenleyici önlemleri de oluşturmuş oldu. Bu düzeyde, uzmanların uyguladığı sosyal yönde kontrollerin karşılıklı ilişkilerini belirterek, halkın içerisinde şeffaflık, güven ve güvensizlik hususlarını yaratmış oldu. Bu nedenle, virüse yakalananların sayısında hızla artımın olması, yetkili şahısların devamlı süren ve ne zamana kadar devam edebilen bu durumun ikinci bir karantina dönemine girmesine koşul oluşturdu. Pandemi ile alakadar bu haberler resimler tarafından duyulmadan önce internet sitelerinde gündeme gelmekteydi. Bütün bu fikirler sonuç olarak pandemi döneminde dijitalleşme olgusunun ne kadar yararlı olduğunu anlatmaktadır. Politika, yapıcılara öneriler, pratik uygulamalar ve gelecekteki araştırmalar için öneriler tartışılmaktadır¹²⁹

¹²⁹ <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/40282/0/covid19-saglikkurumlarindacalismarehberiveenfeksiyonkontrolonlemleripdf.pdf> , 16.08.2021.

Pandeminin ilkin günlerinde insanlar pekte önem vermesede, gittikçe etkilerin ne kadar önemli olduğunu anladı. Bulaşmayı azaltmak için fiziksel mesafeyi sağlama ve enfeksiyon zincirlerini kesme ihtiyacı, hükümetler, tıp uzmanları ve düzenleyiciler arasındaki iş birliği yoluyla gerçekleştirilen sosyal kontrolün dayatılmasına yol açtı. Pandeminin gelişen dijitalleşme çağında yaranması sebebiyle, dijital teknolojilerin neredeyse, tüm dünya ülkelerinde yetkililer tarafından gözetimlerin artırılmasıyla, dünya nüfusunun davranışlarını daha ileride sağlık yönünde amaçlar açısından kontrole alınmasında izin vermiş oldu. Bu teknolojiler, yetkililerin, sağlık yetkilileri tarafından düzenli olarak elde edilenin çok ötesinde, bireylerin temasları hakkında çok büyük miktarda bilgi toplamasına olanak tanır. Halkın bu tedbirlerle iş birliği yapması hayati önem taşıdığından, burada kamuoyu ve kamuoyunun bu teknolojilere uyumu devreye giriyor¹³⁰

COVID-19'u kontrol altına almak için alınan düzenleyici önlemlerden biri, teşhis konulan hastalar ile diğer kişiler arasındaki temasların, hastaya teşhis konulduğu tarihten önceki 14 gün boyunca izlenmesini kolaylaştıran dijital teknolojilerin kullanılmasıydı. COVID-19 bulaşmış bir kişiyle temas halinde olan her bireye bilgi verilerek ve izole edilerek virüsün yayılması yavaşlatılabilir. Bununla birlikte, akıllı telefonları kullanarak dijital kişi izleme, enfeksiyon zincirlerini kırmak için ölçeklenebilir ve verimli bir araç olarak önerilmiş olsa da bu yöntem bireylerin mahremiyetini etkiler. Bariz risk, insanların başkalarıyla temasları ve bağlantılarıyla ilgili olarak toplanan büyük miktarda ayrıntılı hassas bilginin potansiyel olarak kötüye kullanılmasıyla ilgilidir¹³¹. Nüfusun dijital teknolojileri aracılığı sayesinde yapılmış izlenmeler, konumların geçmişi ile sağlık durumundaki alakadar olmuş gizlin bilgiler açığa çıkarılmıştır.

COVID-19 pandemisi, gözetim toplumunu daha da güçlendirdi ve kontrol ile sağlık hizmeti arasındaki yakın bağlantının karmaşık sorununu vurguladı. Tıp uzmanlarına, yetkililere ve verimli ve güvenilir olması gereken gözetim teknolojisinin kendisine güven oluşturmak, özellikle demokratik toplumlarda halkın son derece kısıtlayıcı düzenlemelere uyumunu sağlamak için hayati önem taşımaktadır.

¹³⁰ WHITE LAW Sera., MAMAS Mamas., TOPOL Eric., VAN Spall, "Applications of digital technology in COVID-19 pandemic planning and response. *Lancet Digital Health*" (2), 2020, ss 435-440.

¹³¹ GASSER Ulrich., IENCA Marcello., SCHEIBNER James., SLEIGH Joanna., & VAYENA Effy."Digital tools against COVID19: Taxonomy, ethical challenges, and navigation aid" *The Lancet Digital Health*, 2(8), 2020, ss. 425-434.

3. HIZLANDIRILMIŞ DİJİTALLEŞMENİN ETKİLERİ

Hükümetler, kültür, endüstri, sosyal ve hatta "zihinsel" etkisi gibi, gündemi her zamankinden daha fazla tanımlayacak. Uzun süre tüm dünya karantinada yaşayarak, 'insan' unsurunun her zamankinden daha önemli hale geldiğinden ve bildiğimiz birçok insanın üretkenlik alanından çıkmayı sağlayan tek ileri teknoloji olduğundan emin olabilirsiniz. Bu, zaman zaman telekonferans ve benzeri şeyler genellikle eski ve beklenmedik bir telefon görüşmesidir.

Pandemi yönetimindeki tüm yasal, etik veya bilimsel zorlukların merkezinde nüfus yararı konusu yatmaktadır. Karantina yahut ilaç tedariki gibi, bu değerden olan önlemler benzeri biçimde, pandemi zamanı mücadelede halkın sağlık durumu açısından dijital teknoloji araçlarının piyasaya çıkarılmasıyla, kamu alımında oluşan reel beklentilerin bu durum sebebiyle yaranmış risklerin dengelenmesinde potansiyel durumun kanıtıyla açık anlamı gibi değerlendirilmektedir. Bu teknolojilerle ilişkili olası faydalar arasında yeni enfeksiyonların tahmin edilmesi, maruz kalan kişilerin anında uyarılması ve izole edilmesi, böylece yeni enfeksiyon riskinin önlenmesi, karantina önlemlerinin iyileştirilmesi ve bilgilerin vatandaşlara iletme şekli yer almaktadır.

Pandeminin yaratmış olduğu krizin ilk sıralarında yer almış olan devletler, pandeminin yayılma dengesini izlemesini tahmin etmenin yanı sıra, etkileme yönünde olmadan, bununla birlikte, dünya nüfusuna koronavirüsten korunmaya yönelik tedbirler ve diğer sağlık çabaları dijital teknolojiler sayesinde belirtilmiş oldu. Ayrıca, en çok ihtiyaç duyanlara gıda dağıtımı ve diğer temel ihtiyaçlar gibi virüsle mücadelede yardımcı olacak yeni uygulamalar ve hizmetler tasarladılar. 193 Birleşmiş Milletler Üye Devletinin ulusal portallarının gözden geçirilmesi, 25 Mart 2020 itibariyle bunların %57'sinin (110 ülke) COVID-19 hakkında bilgi yayınladığını, yaklaşık %43'ünün (83 ülke) ise yayınlamadığını gösterdi.

Dijitalleşme olgusu kendiliğinde hız, ekonomi ve popülerlik gibi eylemleri kendinde toplamaktadır. Küreselleşen dünyada, Google, Facebook, Whatsapp gibi dünyanın neredeyse tamamının kullandığı bedava hizmet sunan medya alanları örnek olabilir. Ayrıca düşük maliyetler nedeniyle birçok kişi bu dijital araçları kullanacak, böylece popülerlik ve popülerlik kazanmak toplumsal farkındalık yaratacaktır¹³².

¹³² UŞAKLIOĞLU Ahmet Yavuz, "The Crucial Effects of COVID-19 on Digital Law", City University of London, 2020, ss. 1-13.

Pandemi sürecinde dünya, kanepeler ve home ofislerden oluşan çok daha küçük bir dünyayla sınırlı kalırken, normal bir yaşama dönmek için çözümler bulmakta zorlanıyor. Bedava imkanlar sunan bu dijital sektör iş, arkadaşlık gibi sosyal bakımdan dengeleri kendi içerisinde barındırmaktadır¹³³.

Dijital sağlık teknolojisi, pandemiye müdahaleyi manuel olarak elde edilmesi zor yollarla kolaylaştırıyor. Dünya genelinde kişi başına en az ölüm oranını koruma durumunu sağlama bilen ülkelerde, dijital teknoloji sayesinde erken gözetim yapma, her taraflı izlenme, hükümetin gerçekleştirdiği sert karantina önlemlerini kendinde birleştiren entegrasyona dayalı yönetim stratejilerinin paylaşıldığı görülmektedir. Çin’de yetkililer verileri toplama, pandeminin yayıldığı arazileri harita aracılığı ile izleme gibi, bir takım esaslı girişimlerde bulundu. Tabii bu önlemlerin yanı sıra, Çin erken zamanda, pandeminin üstesinden geldi ve hayat eski durumuna döndü. Pandemi ilk yarandığı günlerde bütün dünyada alınan önlemlere rağmen İngiltere hayatı kendi akışına bırakmıştı. Bu nedenle çok geçmeden İngiltere sarı listeye düştü¹³⁴.

Dünya genelinde İzlanda’da da teknoloji yönünden esaslı bir ilerleme yapılandırıldı. İzlanda’da virüse yakalanan insanlar arasında çeşitli testler yapıldı. Bu sebepten dolayı, virüsün oluşumu ve hangi şartlar dahilinde yayılması dahilinde büyük ilerlemeler sağlandı. Daha sonrasında alınan bu veriler internet sayfalarına yerleştirildi. Almanya’da hastalık nedeniyle yaranmış enfeksiyonun durumunu anlamak için, hastaların kalp ritmini ve uyuma saatlerinin kontrol edilmesi açısından akıllı saatler uygulamaya konuldu. Bu uygulama sayesinde hastalığa yolukmuş şahıslar haritada belirtildi.

Bütün bunlarla eşdeğerde, dijital teknolojilerin bir eksi yönünde kullanıcıların veri güvenliğinin temsili ile alakadardır. Virüs izleme uygulamalarının nasıl oluşturulması gerektiği ve tüm popülasyonların mahremiyetini tehlikeye atmamak için hangi korumaların gerekli olduğu konusunda küresel bir tartışma yaşandı. Kayda alınan bu düşünce ayrılıkları, esaslılık açısından dijital izleme uygulamalarının merkez noktası ve etrafı bir olanak etrafında dönmektedir. Dijital teknolojilerin bu alanda merkez sistemleri, virüsün yayılmasının yanı sıra, fiziksel temasları da izlemekte yararlı olduğu daha çok

¹³³ DJANKOV Siemon. and KIECHEL Anne-Laure, “The International Monetary Fund and the World Bank can do more.In S. Djankov and U. Panizza, eds., COVID in developing economies”, 2020, ss. 374–385. Centre for Economic Policy Research. <https://voxeu.org/content/covid-19-developing-economies>.

¹³⁴ WHITELAW Sera., MAMAS Mamas., TOPOL Eric., VAN Spall, “Applications of digital technology in COVID-19 pandemic planning and response. Lancet Digital Health” (2), 2020, ss 435-440.

veri toplanmasını sağlamaktır. Ama, gizlilik yönünde yeterli durumların sağlanıp, sağlanmaması sorusu yaranmıştır. Bunun yerine, merkezi olmayan bir sistem, bazı uzmanlar hastalığın uzun vadeli bastırılması için daha az yararlı olduklarını söylese de toplanan veriler kullanıcıların telefonlarında kaldığı için gizliliğin tam olarak korunmasını sağlar¹³⁵.

Dünya maliyesi açısından 2020 durgunluk yılı gibi tanımlanmaktadır. Pandemi dünyayı sonu bilinmeyen bir duruma dahil etti. Pandeminin yaranmasından 2 yıl geçse de daha ekonomik alanda eskiye dönüş açısından formal bir şekillenme yaranmadı. Özellikle turizm ve ticaret alanında büyük kayıplar yaşansa da bu alanda daha çok organize durumlar gerçekleşti¹³⁶. Teşkilatların uygulamış olduğu yönetim modelleri hayatın eskiye erken bir zamanda dönmesinde esaslı rol oynadı.

Şimdiki durumda, turizmin ve ticaretin sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesinde birçok deneyler yapılandırılmaktadır. Yapılandırılan bu önlemler dijital yönde hızlandırılma olgusunu erkenleştirmektedir. Geçen yıl hedef olarak turizm sektörü belirtilmişti. Küreselleşen dünyada, dijital cihazların her kes tarafından kullanılabilir seviyede kolay olması, turizm alanını kalınma açısından kolaylaştırdı.

2020 yılında dijital teknoloji yolunda önemli açıdan girişimler sağlandı. Deminde not ettiğimiz gibi, Faroe adaları bunun açık örneğidir. Dijital alanda navigasyonların geliştirilmesi turizm alanında büyük ilerlemeler içermektedir. Ayrıca, turistler adaların herhangi bir yerinde kendi evlerinden dönmek, yürümek, koşmak ve hatta atlamak için bir joypad (yani elde tutulan bir tür oyun kumandası) kullanarak adayı keşfedebilirler¹³⁷

Dijital teknolojilerin geliştirilmesi, pandemi krizinde sosyo-ekonomik hareketleri kökten etkileyerek, yaranmış zorlukların peşi sıra fırsatları da oluşturdu. Birçok yerde insanlar tele-çalışma ve telekonferans araçları kullanmışlardır. Daha fazla tüketici çevrimiçi alışveriş yaptı, bilgi ve internet kullanımını daha güvenli bir duruma geçti. Kriz sonrasında teknolojik aletlerin kullanımında belirli oranda azalmalar ola bilir.

Küresel anlamda, pandeminin yarattığı etkiden dolayı, ticaret ve hizmet alanında internet üzerine alış-verişlerde artım yaşandı. Dünya genelinde 9 Gelişmekte Olan Ekonomileri de tüketici açısından anketler düzenlendi. Ön sonuçlar, daha fazla insanın

¹³⁵ ALISON Westray Chapman, “Derbyshire Economic Partnership Recovery Strategy”, Hatch commissioned by Derbyshire Economic Partnership, 2021, ss. 2-23

¹³⁶ OECD. (2020). COVID-19: SME policy responses. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=119_119680-di6h3qgi4x&title=Covid-19_SME_Policy_Responses

¹³⁷ <https://www.remote-tourism.com/about-the-project> 17.03.2021.

çevrimiçi alışveriş yapmasına rağmen, alışveriş yapan kişi başına toplam harcamaların azalmış olabileceğini gösteriyor. Kriz döneminde lüks yiyecek içecekten temel ürünlere geçiş ve büyük harcamaların ertelenmesi açıklayıcı olabilir. Anket sonuçları temel ürünlerde ilginin artması yönünde oldu.

Araştırmaların sonuçlarını derlersek, pandeminin dijital teknolojilerin yanı sıra, özellikle, maliye ve finans durumu zayıf olan Afrika ülkeleri üzerinde olduğunu göre biliriz¹³⁸. Dünya çapında yaşanan mali kriz nedeniyle internet üzerine ticarete de azalmaların olması belirlenmektedir. Buna karşılık, üçüncü taraf pazar satışları genellikle daha olumlu etkilenmiştir (internet kullanımının artması nedeniyle bu bir atı olarak düşünülüyor bilinmektedir) Sosyal medya ve doğrudan çevrimiçi satışlar, e-ticaret işletmeleri için giderek daha önemli kanallar haline geliyor. Temassız ödemeler, özellikle mobil ödemeler de önemli ölçüde arttı. Bununla birlikte, incelenen ülkelerde, kapıda ödeme ödemeleri mutlak anlamda önemini korudu ve pandemi sırasında bu yöntemin kullanımını artmaya devam etti.

Pandeminin oluşturduğu duruma genel anlamda bakıldığında dijital uçurumların küresel anlamda büyük ölçüde mali problemlerin acil bir düzeyde belirtti. Dijital altyapı genellikle yetersizdir, bu da etkili e-ticaret ve diğer çevrimiçi faaliyetleri gerçekleştirmek için sınırlı veya uygun olmayan bağlantılara yol açar. Bu durumda daha güvensiz ortamda kalan nüfus dijital olguya erişilmeyen, ya da erişilmesi zor kılınan toplumlar üzerinedir. Neticede, dünya ülkelerinde ticaretin zorlaşmasına yönelik haller yüksek çapta farkındalıklar oluşturmaktadır. Örnek gibi, Afrika kıtasının Kenya, Namibya gibi ülkelerini göstere biliriz. Bu ülkelerin internete erişiminin zor olmasından dolayı, nüfus ticaret alanında büyük ölçüde zarar görmüştür. Bu durum 5-8% orantısında değişmektedir¹³⁹.

Küresel düzende dijital yönden girişimcilerle internet üzerine yapılandırılan ticaret sahaları kriz anında belirli zorlukları karşıya koydu. Bu yörüngede, internete erişimin yanında, ticaret ve lojistik gibi sahalarda yer almaktadır. Aynı zamanda burada rol alan aktörler internet üzerine ticaret politikalarının duyduğu ihtiyaç orantısını kayıt ettiler.

¹³⁸ <https://unctad.org/news/cambodias-digital-startups-help-blunt-economic-impact-covid-19>, 19.08.2021

¹³⁹ UNCTAD. (2019a). *Trade and Development Report 2019*. United Nations publication, <https://unctad.org/topic/macroeconomics/trade-development-report>

Ancak katılımcılar, krizin yatırım yapma kapasiteleri üzerindeki ağırlaştırılmış etkisinin, BİT 'in benimsenmesinde ve tüketicinin korunması ve adil rekabet üzerindeki boşlukların daha da artmasının yanı sıra kalıcı nakit bazlı ve teslimatta ödeme kültürüyle ilgili zorlukları vurguladılar.

Gelişmekte olan birçok ülke, çeşitli dijital fırsatlardan yararlanmak için mücadele ediyor. Bu yönde, pandemiye ilişkin dijital konumda konvertasyon etkisi, öncül olan dijital sahaların performans değerini artırdı. İnternet üzerinden ticaret eylemi, tele alış-veriş durumu, internet siteri ile bulut teknolojisi üzerine yapılandırılan sorunların çözülmesi yönünde önlemler kullanılması önem taşımakta olan çok sayıda esaslı etkileri kendinde birleştirmektedir. Bu durum özellikle ÇHC ve ABD gibi devletlerde daha etkin olmuştur. Artan taleplerin neden olmasından dolayı, şirketlerde de taleplerin artması görülmüştür.

Dünya genelinde kriz ortamının en esaslı olgusu insani ilişkilerin olduğu zamanlarda görülmüştür. Pandeminin yaratmış olduğu gündelik harcamaların karşılaması zorunluluğunun üstesinden gelmiş olan şirketlerin dijital sahada gelecek durumunun krizden sonraki yön benzeri olmayan bilgileri de eşleştirmiş oldu. Dijital uçurum, dijital dönüşüm olgunluğundaki farklılıklar ve kuruluşların akıllı uygulamalar ve Hizmet olarak modellerle yenilik yapma derecesi, gelecekte birçokları için önemli bir etkiye sahip olacaktır.

Dolayısıyla, şu anda karşı karşıya olduğumuz birçok zorluk arasında, potansiyel olarak genişleyen boşlukları daraltabileceğimizden ve hatta kapatabileceğimizden emin olmak çok önemlidir. Dijital teknolojilere daha uzun zaman sahip olan şirketlerde yaşanan zorunluluk yalnız, nüfus sayının artması, ilkimin değişkenliği ile tüketicilerin arz ve taleplerine ait zorunluklar olacaktır. Bu husus, bazı ülkeler için hızlandırılmış biçimde dönüşümün yapılması ve değişime dayalı modellerin oluşturulması olmuştur.

Büyük çaplı kesintilere hazırlıklı olmak ve beklenmedik görünen küresel olayları tahmin etme ve hazırlama yeteneği de aynı derecede önemlidir. Bu önlemler bütün dünya genelinde çalışanların güvenli bir ortamda çalışmalarını etmelerine, ekonomiye katkı artırmada, dinamizmi eskisi gibide olmasa, azıcık miktarda da ireliye taşımaya, dünya nüfusunun hayatlarını idame ettirmelerine ve en önemlisi, geleceğe verimli bir toplum taşımakta büyük etkenlerden olacaktır. Dijital teknolojiler etrafında tüm dünya düzeyinde çalışanların birleşmesi, yetkililerin işlerinde daha dikkatli olmalarına ve gerektiğinde

işçiye yardım etme olgusunu var etmiştir. Uzaktan çalışmanın ek yönlerinin yanı sıra, eksi yönlerde vardır. Dijital teknolojilerle çalışmada insanlar eskisinden birkaç defa çok yorulmaktadır. Çünkü uzaktan iş hayatını idame ettirmelerinden dolayı çalışma saatleri belirli bir saatten bir saate kadar olmayarak, tam aksine uzatılmış saatlerde devam etmiştir. Buda kendiliğinde zorluklar oluşturmuştur.

Pandeminin dijitalleşme bağlamında en bilinen etkileri temel hizmetlere dayalı faaliyetlerdir. Bu etkenlerin içerisinde dijital faaliyetler durmaktadır. İnsanların hayatlarını belirli bir süre internet üzerinden idame ettirmelerini dijital teknolojilerden aslılığı oluşturmuş olmaktadır.

Hem işletmeler hem de tüketiciler için çeşitli teknoloji şirketleri ve çevrimiçi hizmet sağlayıcıları, yeni koronavirüsün etkisinden etkilenenlere yardımcı olmak için girişimlerde bulundu.

Uygulamalar ve hizmetler üzerindeki etkisine bakarsak, bazıları açıkça göze çarpıyor: video konferans uygulamaları ve akış platformları artan benimsemeleri, yani, interneti bile etkiledi. İnsan toplumu yarandığı zamandan şimdiye kadar enformasyonu algılamaktadır. Bunun yanı sıra her birimiz insanın aynı zamanda sosyal bir varlık olmasını bilmekteyiz. Bir süre sonra insanlar karantinada sosyal yaşamdan geri kalmaları, onların kendileri ve toplumla alakalı endişe verici biçimde sosyal zorunluklar oluşturmaktadır bu nedenle dünyada, Youtube, Netflix gibi platformlarda insanları evde kalmaları ve kurallara uymaları için belirli düzeyde isteye uygun olarak eğlence yönlü programlar yarattılar. Ama bu platformların her kes tarafından izlenmesi ve tanınması nedeniyle, toplumun bazı kesimleri için zorlukları da beraberinde oluşturdu. İş ve eğitim hayatının internet üzerinden olması sebebiyle, çalışanlar istediği kalitede planladıkları işleri görmede zorluk yaşadılar. Bu yüzden, kütlenin bazı kesimi platformların yayınladıkları program ve dizilerin kalite değerinin bir az aşağı düzeyde sunulmasını istediler.

İnternetin ne kadar aşağı kalitede hizmet göstermesine rağmen, geçtiğimiz yıl bütün dünya hayatına belirli bir düzeyde rota vermiş oldu. Sözü edilen türdeki uygulamaların hücresel ağlarda hızlı ve akışlı olarak indirilmesiyle, 5G'nin sunması beklenen dayanıklı ve hızlı bir altyapıya duyulan ihtiyaç, güçlü bulut platformları ve geniş bant hizmetlerine olan talep gibi yalnızca daha belirgin hale geldi. Ultra güvenlikle eşdeğerde, dijitalleşme yönünde dönüşümün hazırlanmasıyla yaranmış olan zorluklarla

beraber, dijitalleşme olgusu toplumun yaşam alanlarına etkini daha çok dikkate getirmiştir.

Ancak kuruluşlar için asıl zorluk, daha hızlı dönüşmek ve buluta doğru ilerlemek olacaktır. COVID-19'un etkisine göre ayarlanan söz konusu BT harcama tahmininde, 'dijital dönüşüm ve buluta geçiş ölçeklerinde daha ileri olan kuruluşlar, bu teknolojileri entegre etme açısından muhtemelen en iyi konumda olmuştur.

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR VE DAYANIKLI ULAŞIM VE TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASINI SAĞLAMAK

Ülkeler pandemiyi kontrol altına almak için önlemler almaya devam ederken, uluslararası taşımacılık ve ticaret sistemleri baskı altında kalmaya devam ediyor. Ulaştırma ağları ve sınır teşkilatları, tedarik zincirlerini birbirine bağlama zorluğuyla karşı karşıyadır; mal teslimi, gerekli tıbbi malzeme ve bağışlar ve yardım gönderileri dahil olmak üzere ithalat, ihracat ve geçişleri hızlandırmak; virüsün yayılmasının önlenmesini sağlamak, mallar ve nakliye personeli için yeterli gümrükleme, uygunluk kontrollerinin sağlanması, yeni ek zorluklarla başa çıkmak için taşıma hizmetleri, limanlar ve sınır teşkilatları güçlendirilmelidir. İstenilen yönden kamu ve özel sektörler arasında bağlantıların sağlanması sıkı iş birliğinin yaşanmasında esas düğüm olmuştur.

4.1. Uluslararası Kargo Akışlarına Hizmet Vermek İçin Gemilerin Hareket Halinde ve Limanların Açık Tutulması

Modern yaşamda yurt dışı ticaretin 80%'ni nakliye ve gemi taşımacılığı kapsamaktadır. Nakliye sektörü bütün dünyayı bir-birine bağlamasına rağmen pandeminin olması nedeniyle, büyük çapta mali zararlara uğradı. Karşılaşılan sorunlar arasında teslim süresi sorunları, boş seferler, liman kapanışları, azaltılmış çalışma saatleri, ekipman ve işgücü sıkıntısı ve iç taşıma kapasitesi kısıtlamaları yer alıyor. Deniz taşımacılığı için, etkili ekipman değişikliklerinin sağlanması büyük bir zorluk olmuştur.

Kısıtlamaların daha çok etki ettiği taşımacılık araçları konteynerler olmuştur. Çünkü bu araçlar sırf üretime dayalı taşımacılıkla çalıştılarından ve üretimin dayandırılmasından dolayı, onlar da bu alanda kısıtlamalar yapmak mecburiyetinde kaldı.

Bu ekonomiler genellikle ana nakliye ve ticaret ağlarından uzaklık ve marjinalleşme yaşıyor. Çok modlu ulaşım koridorları ile birbirine bağlanan bölgelerde, sınırlarda uzun kuyruklar ve nakliye zincirinin güvenilirliğini baltalayan gecikmeler

nedeniyle, deniz tedarik zincirlerinde yer alanlar için kara operasyonlarının sürdürülmesi en zor görev olmuştur. Buna ek olarak, karayla çevrili ve transit ülkelerin deniz limanlarına erişimlerini sürdürmeleri gerekmektedir¹⁴⁰.

Pandeminin diğer bir etki, ulaştırma alanında farklı hareket eğilimleri yarattı. Sektörün pandemi tarafından gündeme getirilen acil endişeleri ele almaya devam etmesi ve ayrıca tedarik zinciri tasarımındaki potansiyel değişimler, küreselleşme kalıplarının yanı sıra, tüketim ve harcama alışkanlıkları gibi daha uzun vadeli hususları yönetmesi ile genel olarak yeni faaliyet ortamına uyum sağlaması gerekiyor. Bu konuda, risk değerlendirmesi durumu ekonomik anlamda üst sıralara taşınıyor. Buna paralel olarak, sektörün giderek daha içe dönük ticaret üzerindeki etkisini azaltması ve ayrıca sürdürülebilir, düşük bir zeminde ileriye taşınması gerekiyor.

Pandemi sonrası dünyada, kısaltılmış tedarik zincirleri (yaklaşma, yeniden bağlama) ve yedeklilik (yüksek stokları korumak gibi) unsurlarını birleştiren yeni eğilimlerin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu, genel olarak taşımacılık ve lojistik sektörde deniz taşımacılığı için önemli etkilere sahiptir. Pandeminin ani etkilerini ve sektör üzerindeki uzun vadeli etkilerini dikkate alan eylem ve politikalar, pandemi sonrası gelecekte daha önemli olacaktır. Öncelikli alanlar şunları içerir:

Ekipman değiştirme süreçleri gibi temel zorlukları ele almak için uluslararası iş birliğini güçlendirmek.

Gelecekteki ulaşım ve lojistik çözümlerinin, değişen tüketici harcama modellerine yeterince yanıt verecek şekilde tasarlanması

Nakliye ve lojistik risk değerlendirme yönünde yatırım yapmak.

Dijital bölünmeyi göz önünde bulundurarak teknolojinin daha fazla alınmasını sağlamak¹⁴¹.

4.2. Toparlanmaya Hazırlanmak İçin Ticaretin Kolaylaştırılması

Dünya ülkeleri pandeminin yayılmasını önlemek anlamında en etkili yön gibi kısıtlama kararları aldı. Bu önlem sayesinde dünya düzeyinde ülkelerin çoğunluğu ulusal

¹⁴⁰ UNCTAD. (2020d). Trade and Development Report 2020 – From Global Pandemic to Prosperity for All: Avoiding Another Lost Decade. United Nations, <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2020>

¹⁴¹ RIVANTI Djalante? RAJIB Shab., ANDREW David, “Building resilience against biological hazards and pandemics: COVID-19 and its implications for the Sendai Framework”, 2020, ss. 1-7, journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/pdisas>

ticareti dayandırdı. Dünya genelinde ülkeler karşılıklı düzen içerisinde var olmaktadır. Kısıtlamaların olması birçok ülkelerde sağlık malzemelerinden tutmuş gıda ürününe kadar bir belirli boyutta küresel yetersizlik oluşturdu. Bu sınıftan olan yapılandırma önlemleri sağlık açısından etkin oldu, bu önlemler sayesinde pandeminin yayılma endeksi azıcıkta olsa iniş yaşadı. Diğer bir açıdan, şimdilik durgun bir dönem yaşayan dünya ekonomisi, biraz sonra canlanma yaşayacaktır. Bu yüzden küresel anlamda yapılandırılmış reformlar önemli sayılmaktadır.

Bu bağlamda, Dünya Ticaret Örgütü'nün Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın hükümleri, hükümetlere uluslararası ticaret akışlarını kolaylaştırmak için sağlam bir temel sağlamaktadır. Anlaşmada yer alan hemen hemen tüm ticareti kolaylaştırma önlemleri, kamu çıkarlarını korurken daha hızlı ve daha şeffaf ticaret prosedürleri sağlamaya yönelik hedeflere ulaşılmasına yardımcı olur¹⁴².

Koordinasyon kilit öneme sahiptir ve ulusal ticareti kolaylaştırma komiteleri, ticareti kolaylaştırma paydaşlarını bilgilendirerek, ticareti kolaylaştırma reformlarının etkin koordinasyonunu üstlenerek ve pandemi müdahale ve kurtarma planlarının uygulanmasını destekleyerek toparlanma yolunda kilit bir rol oynayabilir. Dünya ticaretinin kolaylaşması yönünde atılan adımlar hedeflere ulaşmak için güçlü üyelerin birlikteliğini kendisinde toplamaktadır.

Ticaret akışlarının devamında bir diğer önemli unsur, acil durum önlemleri ve kısıtlamaları da dahil olmak üzere ticaret prosedürlerine ilişkin bilgilerin mevcudiyetidir. Ticaretin akışının artırılması sahasında başka bir esas husus ticarete ait etkenlerin devletlerin aldığı kısıtlamalarla eşdeğerde olmasıdır. Tüccarların ticarete bakış açısından, bu tür bilgilere erişim, sınır ötesi için ithalat, ihracat ve transit prosedürleri hakkında adım adım rehberlik sağlayan tek noktadan bilgi kaynağı merkezleri olan merkezi web tabanlı portallar aracılığıyla en verimli şekilde sağlanıyor gibi görünüyor.

90'dan fazla ülkede uygulanan otomatik bir gümrük bilgi teknolojisi sistemi olan UNCTAD Gümrük Verileri için Otomatik Sistemi, gümrük personeline, sınır ötesi ajansların yanı sıra tüccarlara veri ve belgeleri elektronik olarak sunma ile onları değiş tokuş etme ve prosedürleri bilgisayarlaştırma, gümrükleme işlemlerini hızlandırma yeteneği sağlar. Sisteme bağlı olarak, Birleşmiş Milletler yardım operasyonlarında yer

¹⁴² UGAZ Pamela and SUN Sijia, "How countries can leverage trade facilitation to defeat the COVID-19 pandemic. UNCTAD", https://unctad.org/system/files/official-document/dtlinf2020d2_en.pdf

alan kuruluşların hemen tanınmasını sağlamak ve bu tür kuruluşların insani yardım için ithalatları hızlandırmasına olanak sağlamak için geliştirilmiş Acil Durum Sevkiyatları için Otomatik Yardım Sistemi bulunmaktadır.

Zamanlamanın kaydıyla, bilgiler yüksek hızla iletilerek, insanlar arası mesafeye yok denilerek kadar aza indirerek, fiziki yönden temas olgusunu azalttı. Bu nedenle, birçok ticari konut dijitalleşmeye sermaye koydu. Daha önceleri kağıtla kabul edilmiş bilgiler bu kez elektronik yolla, yani dijital belge gibi kabul edildi. Alınan bu önlemler insanların hem işini kolaylaştırdı hem de onların dijital teknolojilerle çalışma becerilerinde birçok artını da getirdi. Uygulanan bu önlemler aynıyla, emniyet, mahkeme, gümrük ve diğer benzeri yerlerde de kullanıldı.

Hükümetler ve bölgesel kuruluşlar, uluslararası iş birliğini geliştirdiğinden ve COVID-19 krizi sırasında daha fazla ticareti kolaylaştırma reformlarına yatırım yaptıklarından, elde edilen ilerleme aynı zamanda uluslararası ticareti canlandırmaya da yardımcı olacaktır. Sokağa çıkma yasağının gerçekleştirilmesi hem ülke genelinde hem de dünyada hangi sahalarda nasıl işe yaramasını gösterdi.

Koronavirüs pandemisi, krizle alakadar temel malların gümrüklerden serbest şekilde geçmesinde izinlerin verilmesi ve bu eylemlerin gerçekleşmesinde hızlandırma olgusunu oluşturdu. Bu, aşağıdakiler gibi bu tür süreçleri daha da kolaylaştırmada ilgili olabilecek çeşitli önlemleri içerir:

Varış öncesi işleme dahil olmak üzere ithalat prosedürlerini hızlandırmak, hızlı yol şeritlerinin kullanımı, varışta serbest bırakma ve temel malların önceliklendirilmesi, hızlı sürüm için güvenilir tüccar ilkelerinin kullanılması ve mal beyanlarının basitleştirilmesi.

Riske dayalı yönetim etkenlerinin uygulamaya koyulması

Taşımacılık etkenlerinin kolaylaştırılmasında esaslı tedbirlerin yapılandırılması

Pandemi nedeniyle ödeneklerde faiz orantısının azaltılması ve belirli bir biçimde kolaylaştırmalara gidilmesi

SONUÇ

Çin'in Vuhan Eyaleti'nde Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen ve daha sonra tüm dünyaya yayılarak küresel bir salgın boyutu alan Covid 19 salgını sadece insan sağlığını tehdit etmekle kalmadı aynı zamanda küresel boyuta sosyo-ekonomik alanda bir takım kırılmalara neden oldu. Küreselleşmenin hız kazandığı ve ulus devletlerin güç kaybettiği bir dönemde ortaya çıkan bu salgın karşısında küresel kurumlar aciz kalmış, bu virüs ile mücadelede ulusal devletler daha aktif bir rol almışlardır. Bu durum siyasal alanda ulus devletin, ekonomik alanda ise keynesyen politikaların tekrar önem kazanmasına neden oldu.

2019 yılında kırılğıktan yeni çıkmaya başlayan küresel ekonomi, bu sefer de yakın zamanlarda emsali görülmemiş bir salgın karşılaştı. Sağlık alanında çıkan ama ekonomik alana da yansıyan bu salgın sonucu ciddi ekonomik kayıplar yaşandı. Küresel ekonomi, Covid-19 virüs salgını nedeniyle zorunlu olarak uygulanan tedbirlerin etkisiyle önemli bir üretim kaybına uğradı. Zira daha önce dünya nüfusunun neredeyse yarısı tecrit koşullarına maruz kalmamıştı ve bu kadar çok insandan günlük aktivitelerini ve rutinlerini bu kadar çabuk değiştirmeleri istenmemişti. Pandemi tedbirleri kapsamında çalışma, üretim ve tüketim biçimlerinde ani ve dramatik değişiklikler yapıldı. Bu yapı değişikliği de doğal olarak sosyo-ekonomik yapıda değişimlere neden oldu. Bu nedenle 2020-2021 yılı mali ve finans konusundan kayıp yılları olarak tarihe geçti. 2020 yılında Dünyada oluşmuş olan zayıf güven duygusu, ticaret erişiminin zorlanması gibi ihtiyaca dayalı eğilimler pandeminin ortaya çıkması ile daha da tetiklenmiş ve bu ilişkileri daha sorunlu bir hale gelmiştir. Diğer taraftan pandeminin oluşumu ve devletlerin aldıkları pandemi kapsamında kısıtlama tedbirleri dijitalleşmeye yönelik eğilimleri artırdı. Bu husus işimizi kolaylaştırırsa da toplumda yozlaşmaya yol açtı.

Küresel bir boyut kazanan Covid 19 pandemisi zıt bazı etkileri doğurdu. Bu pandemi bazı alanları olumlu yönde etkilerken, bazılarını da olumsuz yönde etkiledi. Örneğin yüzyüze eğitime ara verilmesi, market, alışveriş mekezlere ve cafe-restoran gibi kamuya açık alanlara girilmesinin kısıtlanması beraberinde çevrimiçi (online) eğitime ve ticaretin gelişmesi sonucu doğurmuştur. Bu durum insanlara online eğitimin bir seçenek olabileceği inancı yerleşmesine neden oldu. Ayrıca ekonomik yapının temel kurumları olan mali piyasalar, finans alanları ve ticaret alanında dijitalleşme kısa sürede yaygınlaşarak kamu oyununda kabul gördü. Diğer taraftan pandemi ekonomik faaliyetlerde

ciddi düşüşün sağlanmasına neden oldu. Bu da makro ekonomik yapıya olumsuz olarak yansıdı. Ülkelerin haklı olarak, pandeminin yayılma hızını düşürmek için attığı adımlardan biri olan karantina kararları ve sınırların kapatılma eylemleri ülkelerde sermaye akışında durgunluk yaşanması sonucu doğurdu. Bu da beraberinde büyük mali kayba yol açtı. Devletler, ekonomik daralmanın önüne geçmek için genişletici maliye politikası uygulamaya koydular. Bu politika sayesinde küresel ekonominin daha keskin daralmasının önüne geçilmiş olmasına rağmen bunun kamu maliyesi dengesi üzerinde oluşturduğu olumsuz yapı beraberinde bir takım sorunları da doğurdu.

Sonuç olarak Covid 19 pandeminin yarattığı sağlık kriz, uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırım girişlerinin önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur. Küresel ekonomide devam edegelen ivme kaybı, pandemi nedeniyle tarihsel bir bunalıma dönüşmüştür. Bu durum doğal olarak küresel üretim ve istihdamı olumsuz yönde etkilemiş, küresel bir ekonomik şoku şeklinde dünya ekonomisini negatif yönde etkilemiştir. Covid 19 Pandemisi sektörleri etkileme düzeti de farklı olmuştur. Covid 19 pandemisi nedeniyle, en çok etkilenenler, özellikle küçük ve çoğunlukla kayıt dışı işletmelerde çalışanları olduğunu söylemek mümkündür. Daha da önemlisi, birçok ülkede kadınlar ve diğer marjinal gruplar, virüsün yol açtığı ekonomik sıkıntının yükünü orantısız bir şekilde taşımak zorunda kalmışlardır.

Pandeminin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisine karşı izlenen politikalar da farklı olmuştur. Gelişmiş ülkeler muazzam kurtarma ve teşvik paketleri ile önlem alırken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler cılız bazı önlemlerle yetinmişlerdir. Zira az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapı ve imkanları bu tür ciddi politikalara işlerlik kazandırmak mümkün olmamıştır. Tez'de ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, gelişmekte olan ülkeler için özellikle aralarında en yoksul ve en savunmasız olanlar için gereken olağanüstü kaynak temin ederek söz konusu harcamalarını karşılamak mümkün olmamıştır. O nedenle bu tür küresel krizlere karşı az gelişmiş ülkelere yönelik mali destek ve finansman sağlanmasına ilişkin yeni uluslararası işbirliğinin nasıl sağlanacağı konusunda yeni oluşumlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Covid 19 salgınının hem küresel boyuta sosyo-ekonomik yapının tamamını etkilemesi yanında bu sürecin uzun sürmesinin yarattığı yapısal değişim ve tahriban onarılarak yeniden normalleşmenin sağlanması büyük ve ucuz soluklu bir çaba gerektirecektir. Bu bağlamda uluslararası üretim ağlarının yeniden yapılandırılması,

dijital uçurumların derinleşmesi ve krizden önce halihazırda uygulanmakta olan sürdürülebilirlik hususlarının giderek daha fazla tanınması, toparlanmada daha da büyük bir önem kazanacaktır. Dolayısıyla sürdürülebilir küresel ve bölgesel değer zincirlerini belirlemek ve entegre etmek için yatırım politikalarını, bilim, teknoloji ve yenilik politikalarını, dijitalleşme stratejilerini ve ticaretin kolaylaştırılmasını uyarlamak için daha uluslararası iş birliğine ihtiyaç duyulacaktır. Zira küreselleşen dünyada birbirine entegre olmuş ekonomiler ve sosyal yapılar birbirinden daha yoğun bir şekilde etkilenmektedir. O nedenle ki pandeminin üstesinden gelmek ve yarattığı tahribatları onarmak daha yakın uluslararası iş birliğine gereksinim duyulacaktır. Kapsayıcı ve sürdürülebilir bir geleceğin inşa edilmesi ancak bu iş birliği sayesinde gerçekleşebilecektir. Uluslararası toplumun, topyekün kolektif kalkınma seferberliğini başlatabilmesi ve yenilenmiş küresel dayanışmayı sergileyebilmesi için en uygun zamanın geldiği kanaatini taşımaktayım.

KAYNAKLAR

- ADIGÜZEL Muhittin, “COVID-19 Pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek), 2020, ss.191-221
- AFMAN Environ, "Impact of Covid-19 on productivity in the medium-run, An assessment of transmission mechanisms, forthcoming, 2021.
- Agricultural Market Information System.(2020).Market Monitör No.80.http://www.amis-outlook.org/fileadmin/user_upload/amis/docs/Market_monitor/AMIS_Market_Monitor_Issue_80.pdf.
- ALISON Westray Chapman, “Derbyshire Economic Partnership Recovery Strategy”, Hatch commissioned by Derbyshire Economic Partnership, 2021, ss. 2-23.
- AKÇA Meltem, “Covid-19’un Havacılık Sektörüne Etkisi”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, ASEAD Cilt 7, Sayı 5, 2021, ss. 45-64.
- AKÇA Haşim “Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme” Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 3, 2011, ss. 179-190.
- ARSLAN İbrahim., KARAGÜL Soner., “ Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 2020, ss. 1-36. doi:10.32739/uskudarsbd.6.10.67.
- AA. Petrol savaşları ve koronavirüsün gölgesinde küresel ekonomi.<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/petrol-savaslari-ve-koronavirusun-golgesinde-kureseleekonomi/1764599>.
- AYDOĞUŞ Osman “Salgında Türkiye Ekonomisi”, Salgın Ekonomisi (der. Ö. F. Çolak), Ankara: Efil Yayınları, 2020, ss. 231- 250FF.
- Ayieko, Miltone Were and Timothy Njagi Njeru. (2020). Why COVID-19 is another blow for Kenya’s food security. The Conversation. 20 April. <http://theconversation.com/why-covid-19-is-another-blow-for-kenyas-food-security-135567>.
- BALDWIN Beatrice., WEDER di Mauro “Economics in the Time of COVID 19”, Cepr Press. London, 2020.

- BARRO Robert Josepn., WENG Juang “The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic Lessons From the Spanish Flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity, 2020. ss. 1-25.
- BAKIR Caner “The Turkish State’s Responses to Existential COVID-19 Crisis”. Policy and Society, 39(3), 2020, ss. 424-441.
- BERLINGIERI Giuseppe., CALLIGARIS Sara., CRISCUOLO Chiara., and VERLHAC. Rudy “Laggard firms, technology diffusion and its structural and policy determinants” OECD Science, Technology and Industry Policy Papers 86.
- BEHRENS Levi. “Variability in the Growth Patterns of *Loxechinus Albus* Along a Bathymetric Gradient Associated with a Fishing Ground”, 2013.
- CALLIGARIS Sara., CRISCUOLO Chiara., D’ADAMO Gaetano., GONNE Nikolaos., RAVET Julien., and VERLHAC Rudy “The bottom also matters: policies for productivity catch-up in the digital economy, in Science, Research and Innovation Performance of the EU (SRIP) report 2020, European Commission”, 2020.
- BloombergHT (2020). Haberler. <https://www.bloomberght.com/haberler>, (30.05.2020)
- CANGÖZ Coşkun “ 2020 Merkezi Yönetim Bütçesinin Görünümü: COVID-19 Etkisi, 2020 ve Sonrasına Bakış”, Değerlendirme Notu, TEPAV, https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/merkezi_yonetim_butcesinin_gorunu_covid19_etkisi_2020_ve_sonrasina_bakis.pdf, (ET: 8.03.2021)
- CALVO Sobrado “The Global Financial Crisis of 2008–2010: A View from the Social Sectors” <http://hdr.undp.org/en/content/global-financial-crisis-2008-10>. 2010
- CHAD Wells, PRATHE Sah., SEYED Moghades., APHISHEK Padney., AFFAN Shoukat., WANG Yaning., GALVANI Alison “Impact of international travel and border control measures on the global spread of the novel 2019 coronavirus outbreak” Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(13)
- CHEN Sophia., DENİZ İgan., NICOLA Pierri., ANDREA Presbitero, “Tracking the Economic Impact of COVID-19 and Mitigation Policies in Europe and the United States”, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/07/10/Tracking-the-Economic-Impact-of-COVID-19-and-Mitigation-Policies-in-Europe-and-the-United-49553>.
- COVID-19 SALGINININ GÖÇMENLERİN İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ HAKKINDA ORTAK YÖNLENDİRME NOTU. BM Tüm Göçmen

- İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi (CMW) ve Birleşmiş Milletler (BM) Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörü, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=1674, 26 Mayıs 2020.
- COVID 19 sürecinde Türkiye ve Dünya turizmi değerlendirilmesi. Aralık 2020. Dikilitaş Mah. Aşık Kerem Sk. No: 40 Fulya - Beşiktaş 34349 İstanbul / TÜRKİYE
- Customs IPR Protection Annual Report
<http://www.customs.gov.cn/publish/portal0/tab2559/module5491/info739906.htm>
- ÇAKMAKLI Cem., DEMİRALP Selvi., ÖZCAN Sebnem Kalemli., YEŞİLTAŞ Sevcen., ve YILDIRIM Muhammed Ali “Covid-19 and Emerging Markets: The Case Of Turkey, Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum, (Working Paper No: 2011), 2020, ss. 1-49.
- ÇALIŞKAN Abdülkerim., DAYIOĞLU ERUL Rana “Koronavirüs Krizinden Çıkışta Türkiye’de Alınan Ekonomik Önlemler ve Kamu Politikalarının Önemi”, Vergi Raporu, 256, 2020, ss 35-58.
- ÇAPANOĞLU Sema “COVID 19-un Küresel Ekonomiye Etkileri COVID 19 Salgınının Ekonomi Güvenlik Demokrasi ve Temel haklar. Brexit Tarım, Ticaret, Çevre ve İklim Sosyal Politikalar üzerindeki etkileri” İktisadi Kalkınma, Veksel, 2020, ss 1-36.
- ÇOLAK Ömər “Salgına karşı ekonomik önlemler artmalı” İktisat ve Toplum Dergisi, 10 (114), Ankara: Efil Yayınevi, 2020, ss.18-23.
- ÇÖL Meltem., GÜNEŞ Gülsen “COVID-19 Salgınına Genel Bir Bakış” COVID-19. 1 st ed. Ankara, Turkey: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2020, ss. 1–8.
- DEIGNER Klaus and Derek Byerlee. (2011). Rising global interest in farmland: Can it yield sustainable and equitable benefits? Agriculture and Rural Development. Washington, D.C.: World Bank.
- Devex. (2020b). House boosts foreign aid funding, adds \$10 billion for COVID-19 response. 7 July. <https://www.devex.com/news/sponsored/house-boosts-foreign-aid-funding-adds-10b-for-covid-19response-97643>.
- Devex. (2020a). There will be UK[United Kingdom] aid cuts this year, Anne-Marie Trevelyan confirms. 7 July. <https://www.devex.com/news/sponsored/there-will-be-uk-aid-cuts-this-year-anne-marie-trevelyan-confirms-97644>.

Development Initiatives. (2020). Coronavirus and aid data: What the latest Development Assistance Committee data tell us.
<https://www.devinit.org/resources/coronavirus-and-aid-data-what-latest-dac-data-tells-us/>

Debt Service Suspension Initiative. 15 July.
<https://www.iif.com/Publications/ID/4003/Progress-Update-on-Private-Sector-Engagement-in-the-G20-Debt-Service-Suspension-Initiative-DSS>
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri-sayi-2.pdf>

DJANKOV Siemon. and KIECHEL Anne-Laure, “The International Monetary Fund and the World Bank can do more. In S. Djankov and U. Panizza, eds., COVID in developing economies”, 2020, ss. 374–385. Centre for Economic Policy Research. <https://voxeu.org/content/covid-19-developing-economies>.

DURANT Isabelle and PAMELA Coke-Hamilton. (2020). COVID-19 requires gender-equal responses to save economies. 1 April.
<https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2319>.

Economic Commission for Africa and International Economics Consulting. (2020). Insights on African businesses’ reactions and outlook to COVID-19.
<https://www.uneca.org/publications/insights-african-businesses%E2%80%99-reactions-and-outlook-covid-19>.

Eurostat. (2020). International Trade.
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/december/tradoc_151969.pdf

FERNANDES Nuno “Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID 19) on the world economy” 2020.

FORD John Deep. (2020). COVID-19 and Caribbean Community food security. Stabroek News.

FOX Valley (2020). Foreign aid to be big loser from European Union budget under Michel plan. 10 July. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/foreign-aid-to-be-big-loser-from-eu-budget-under-michel-plan/>.

General Administration of Customs in China – Online IPR Registration System
<http://202.127.48.148/>

- Group of 20. (2020a). Finance ministers and central bank governors communiqué. 15 April. <http://www.g20.utoronto.ca/2020/2020-g20-finance-0415.html#a2>.
- Group of 20. (2020b). Finance ministers and central bank governors communiqué. 14 October. https://g20.org/en/media/Documents/FMCBG%20Communiqu%C3%A9_English_14October2020_700pm.pdf
- HALL Colin Michael., GÖSSLING. Stefan, “Pandemics, transformations and tourism: be careful what you wish for” *Tourism Geographies*, 2020, ss. 1-22.
- HALE. Tim., PETHRICK Anna., WEBSTER Sara “Variation in Government Responses to COVID 19, Blavantik School of Government Working Paper”, 2020.
- GASSER Ulrich., IENCA Marcello., SCHEIBNER James., SLEIGH Joanna., & VAYENA Effy.”Digital tools against COVID19: Taxonomy, ethical challenges, and navigation aid” *The Lancet Digital Health*, 2(8), 2020, ss. 425–434.
- HOFFMANN Jan, BENAMARA Hassiba, HOPP Daniel and RODRUGEZ Luisa. (2020). UNCTAD transport and trade facilitation newsletter. <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2465>
- IŞIK EROL Sevgi, “COVID-19’UN İşletmeler ve çalışanlar üzerindeki etkisi: Almanya, Amerika ve Belçika’dan örnekler”, 2020, ss. 204-223.
- ILO. (2020d). COVID-19 and the World of Work, third edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang--en/index.htm.
- ILO. (2015). ILO Global Estimates of Migrant Workers and Migrant Domestic Workers: Results and Methodology – Special Focus on Migrant Domestic Workers. Geneva.
- ILO. (2018a). 2020a. Protecting migrant workers during the COVID-19 pandemic: Recommendations for Policymakers and Constituents. Policy Brief April. Available at: : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_648619.pdf
- ILO. (2018b). Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf

- ILO. (2020c). Social protection responses to the COVID-19 crisis: Country responses and policy considerations. http://www.ilo.org/secsoc/information-resources/publications-and-tools/Brochures/WCMS_742337/lang--en/index.htm
- ILO. (2020d). COVID-19 and the World of Work, third edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang--en/index.htm.
- ILO .(2020b).Unemployment rate. https://www.ilo.org/ilostat--les/Documents/description_UR_EN.pdf.
- ILO. (2020a). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, fourth edition. http://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_745963/lang--en/index.htm.
- ILO. (2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, third edition. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf.
- IMF., (2020a). “Policies to Support People During The COVID-19 Pandemic”, 1-26, www.imf.org, (Erişim Tarihi 14 Haziran 2020)
- IMF (2020), <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-toCOVID-19#T>, (30.09.2020).
- International Monetary Fund. (2020). Policy responses to COVID-19. <https://www.imf.org/en/Topics/%20imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.
- International Finance Corporation. (2014). Women-owned SMEs: A business opportunity for financial institutions – A market and credit gap assessment and international Finance Corporation’s portfolio gender baseline. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail> .
- International Organization for Migration. (2020). COVID-19: Policies and impact on seasonal agricultural workers. Issue Brief. https://www.iom.int/sites/default/files/documents/seasonal_agricultural_workers_27052020_0.pdf.
- International Organization for Migration. (2019). World Migration Report 2020. https://www.un-ilibrary.org/migration/iom-world-migration-report_5d4fc9f0-en.

- International Monetary Fund. (2020b). Executive Board approves immediate debt relief for 25 countries. Press Release No. 20/151. 13 April.
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/13/pr20151-imf-executive-board-approves-immediate-debt-relief-for-25-countries>.
- International Monetary Fund. (2020c). Questions and answers: The International Monetary Fund's response to COVID-19. 29 June.
https://www.iknowpolitics.org/sites/default/files/unw_primer_for_parliaments_turkish_0.pdf
<https://www.investopedia.com/terms/t/taper-tantrum.asp>
<https://www.imf.org/en/About/FAQ/imf-response-to-covid-19>.
- QUAYYUM Saad and KANGNY Kpodar (2020). Supporting migrants and remittances as COVID-19 rages on. 11 September. <https://blogs.imf.org/2020/09/11/supporting-migrants-and-remittances-as-covid-19-rages-on/>.
- Quartz (2020). Conditions for migrants are so dire that COVID-19 isn't even their deadliest threat. 9 April. <https://qz.com/1834508/what-dealing-with-covid-19-is-like-for-homeless-migrants/>.
- KASAPOĞLU Aytul., AKBAL Alev, "Relational sociological analysis of uncertainties: The case of COVID-19 in Turkey", *Advances in Social Sciences Research Journal* 7(4), 2020, ss.197–228
- KAYABAŞI Ehlinaz Torun, "COVID 19-un Piyasalara ve Tüketici davranışlarına etkisi", *ASEAD*, Cilt 7, Sayı 5, 2020, ss. 15-25.
- KILIÇ Yunus, "Borsa İstanbul'da COVID-19 (koronavirüs) etkisi", *Journal of Emerging Economies and Policy*. 5(1), 2020, ss. 66–77
- KIVILCIM Burcu Öğr.Gör "COVID-19 Yeni koronavirus salgınının Turizm sektörüne Myhtemel Etkileri, Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı burcukivilcim@artvin.edu.tr, 2020, ss. 17-27.
- KITUYI Mukhisa. (2020). Why the global science community must come and stay together beyond the coronavirus pandemic. 6 May.
<https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2357>.

- KERR Sara “They want us to leave”: Foreign workers under pressure in the Gulf. Financial Times. 27 July. <https://www.ft.com/content/77c2d7db-0ade-4665-9cb8-c82b72c2da66>. 2020.
- KOVACEVIC Milorad., ADMIR., Jahic. (2020). COVID-19 and human development. http://hdr.undp.org/sites/default/files/covid-19_and_human_development.pdf.
- KPMG (Nisan 2020), Türkiye ve Dünya Ekonomisinde Makro Gelişmeler, Sayı: 18.
- LABORDE David., WILL Martin., VOS Robin ”Poverty and food insecurity could grow dramatically as COVID-19 spreads” 2020.
- MADHAV Nita., OPPENHEM Ben., GALLIVAN Mark., MULEMBAKANI Prime., RUBIN Edward., WOLFE. Narian “Pandemics: Risks, Impacts, and Mitigation”, 2020
- MARK Gill., HOVIL Lucy, BUENO Olivia and GENOVESE Iolanda, “Children on the move in East Africa: Research insights to mitigate COVID-19, Evidence for Action. <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/children-on-the-move-in-east-africa-research-insights-to-mitigate-covid-19/> , 2020.
- Meclis El Kitabı: COVID-19 İle Mücadelede Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Olmak. https://www.iknowpolitics.org/sites/default/files/unw_primer_for_parliaments_turkish_0.pdf
- McKINSEY & Company. <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/beyond-coronavirus-the-path-to-the-next-normal>
- NICOLA Pless., ALSAFI Zaid., SOHRABI Catrin., KERWAN Ahmed., AL-JABIR Ali – Al., IOSIFIDIS Christos., AGHA Riaz. “The Socioeconomic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID19)” A Review. International Journal of Surgery 78, 2020, ss. 185-193.
- OKUR Mehmet Akif, “Covid-19 Salgını, Dünya Düzeni ve Türkiye”, Akademik Hassasiyetler, Cilt:7, Sayı:13, 2020, ss. 311-335.
- ORHANGAZI Özgür, “Türkiye Ekonomisinin Yapısı Sorunlar Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2020.
- OSMAN Demir Covid 19’un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı Destructive Economic Effects of Covid 19 and Transformation Need in Turkish Economy, * & Adem Esen b. Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeep>. ss 88-105.

- OECD. (2020). COVID-19: SME policy responses. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=119_119680-di6h3qgi4x&title=Covid-19_SME_Policy_Responses.
- OECD. (2020b). Aid by Development Assistance Committee members increases in 2019 with more aid to the poorest countries. <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-data/ODA-2019-detailed-summary.pdf>.
- OECD. (2020a). COVID-19 and global capital flows. OECD report to Group of 20 International Financial Architecture Working Group. One-Stop Service for IPR Customs Enforcement
<http://english.customs.gov.cn/zscqbh/main.html-page=04.htm>
- ÖZTAY Fatin., SAK Güven “COVID-19’un ekonomik sonuçlarını yönetebilmek için ne yapılabilir?” Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, ss. 1-10. Erişim Tarihi: 20.05.2020.
www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/covid19_salgini_bir_degil_bir_kac_c_eyrek_surerse_ne_olur.pdf.
- ÖZCAN Yunus, “COVID-19 Salgınının Vergi Gelirlerine Etkisi” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi COVID 19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 2020, ss. 342-354.
- RIVANTI Djalante RAJIB Shab., ANDREW David, “Building resilience against biological hazards and pandemics: COVID-19 and its implications for the Sendai Framework”, 2020, ss. 1-7, journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/pdisas>
- SEVİNÇ Göktepe “COVID 19 Pandemisinin Turizm üzerinde etkileri”, 2020, ss. 88-96.
- SUPRUYO De., ERGYS Islamaj., KOSE Ayhan., YOUSEFI Reza. (2016). Remittances over the business cycle: Theory and evidence. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2755810>.
- <https://www.stabroeknews.com/2020/05/11/features/in-the-diaspora/covid-19-and-caricom-food-security/>
- <https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/09/COVID-19-Sonrasi-Kent-ve-Kent-Planlama-Prof.-Dr.-Handan-Turkoglu.pdf>

- TCMB., (2020a). “Uluslararası Yatırım Pozisyonu Gelişmeleri,” Mart 2020, www.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: Haziran, 2020)
- TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/Hazine-ve-Maliye-Bakanligi-2020-Yili-Performans-Programi.pdf>
- TEPAV (2020).“Covid 19’un Tüketim Harcamalarına Etkisi, https://www.tepav.org.tr/upload/files/15998875216.COVID_19un_Tuketici_Harcamalarına_Etkisi_Bulteni_Agustos.pdf, (30.09.2020).
- TESEV DEĞERLENDİRME NOTLARI – 2020/11, “Göçmenlerin Aynasından KOVİD-19 Salgınında Dünya”. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/indesign_gocmenlerin_aynasindan_kovid19_salgininda_dunya.pdf
- TİM, “14 Nisan 2020 İtibari ile COVID-19 ile Mücadele İçin Ülkemizde Alınan Tedbirler”,2020, www.tim.org.tr, 1-28, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020)
- TUNALI Çiğdem Börke “COVID 19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme üzerinde etkisi” 2020, ss. 28-36.
- Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (Union Of Chambers Of Certified Public Accountants Of Turkey). 2020 Türmob Yayınları – 503. s. 26. <https://www.alomaliye.com/wp-content/uploads/2020/04/turmob-covid-19-rapor-min.pdf>
- TSAI Jack., WILLSON Michael, “COVID 19 a potential public problem for homeless population”, Lancet Public Health, 2020 Apr;5(4), ss.186-187, doi: 10.1016/S2468-2667(20)30053-0.
- UCLG, “Digital Technologies and the COVID19 pandemic Briefing & Learning Note”, 15.04,2020, https://www.uclg.org/sites/default/files/eng_briefing_technology_final_x.pdf
- UGAZ Pamela and SUN Sijia, “How countries can leverage trade facilitation to defeat the COVID-19 pandemic. UNCTAD”, https://unctad.org/system/files/official-document/dtlinf2020d2_en.pdf
- UNCTAD. (2020d). Trade and Development Report 2020 – From Global Pandemic to Prosperity for All: Avoiding Another Lost Decade. United Nations, <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2020>
- UNCTAD. (2020a). Trade in Services Bulletin Q3. UNCTAD.

<https://unctad.org/en/Pages/Publications/Statistics-on-Trade-in-Services.aspx>

UNCTAD. (Forthcoming). Global Merchandise Trade Nowcast Q3 2020. UNCTAD

UNCTAD (Ed.). (2020b). World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic. United Nations.

<https://unctad.org/en/pages/PublicationWebbyer.aspx?publicationid=2769>.

UNCTAD. (2020c). Global Investment Trends Monitor, No. 36, October 2020.

UNCTAD. (2019). Commodity Dependence, Climate Change and the Paris Agreement. United Nations publication.

<http://digitallibrary.un.org/record/3833633>.

UNCTAD. (2017). UNCTAD trade and gender toolbox. <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1877>.

UNCTAD. (2018). Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation. United Nations publication, <https://unctad.org/webflyer/economic-development-africa-report-2018>

UNCTAD. (2019a). Trade and Development Report 2019. United Nations publication, <https://unctad.org/topic/macroeconomics/trade-development-report>

UNCTAD. (2020b). Trade and Development Report 2020: From Global Pandemic to Prosperity for All – Avoiding Another Lost Decade. United Nations publication.

UNCTAD. (2019b). The Least Developed Countries Report 2019: The Present and Future of External Development Finance – Old Dependence, New Challenges. United Nations publication.

UNCTAD. (2020d). World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic. United Nations publication

UNCTAD. (2018b). World Investment Report 2018: Investment and New Industrial Policies. United Nations publication

UNCTAD. (2018a). Technology and Innovation Report 2018: Harnessing Frontier Technologies for Sustainable Development. United Nations publication

UNCTAD. (2014). Transfer of technology and knowledge-sharing for development: Science, technology and innovation issues for developing countries. Current studies on science, technology and innovation No. 8, https://unctad.org/system/files/official-document/dtlstict2013d8_en.pdf

UNCTAD. (2012). Report by the Secretary-General to the fifteenth session of the Commission on Science and Technology for Development.
https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ecn162012d3_en.pdf.

UNCTAD and Netcomm Suisse E-commerce Association. (2020). COVID-19 and e-commerce: Findings from a survey of online consumers in nine countries.
https://unctad.org/system/files/official-document/dtlstictinf2020d1_en.pdf.

UNCTAD. (2020f). COVID-19 and E-Commerce: Impact on Businesses and Policy Responses
https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s10_sti_Philippines_RGuevarra_en.pdf
[.https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s16_sti_SouthAfrica_MChaba_en.pdf](https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s16_sti_SouthAfrica_MChaba_en.pdf)
[.https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s16_sti_SouthAfrica_MChaba_en.pdf](https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s16_sti_SouthAfrica_MChaba_en.pdf)
https://unctad.org/system/files/non-official-document/ecn162020_s16_sti_SouthAfrica_MChaba_en.pdf

<https://unctad.org/meeting/commission-science-and-technology-development-twenty-third-session-virtual-informal-meeting>

United Nations Capital Development Fund. (2020). The state of small businesses in the LDCs. Taking the pulse of SMEs in the LDC markets during COVID-19 – Technical presentation of preliminary findings.
https://www.tepav.org.tr/upload/files/16109747822.COVID_19un_Tuketici_Harcamalarina_Etkisi_Bulteni_Aralik_2020.pdf

United Nations Sustainable Development Group. (2020). COVID-19 Socioeconomic Response Plan for Samoa. <https://unsdg.un.org/resources/covid-19-socio-economic-response-plan-samoa>.

United Nations Development Programme. (2020). Gender-based violence and COVID-19. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-based-violence-and-covid-19.html>.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2019). International Migration 2019: Report.

- https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf.
- United Nations. (2020a). Policy Brief: COVID-19 and people on the move. <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-covid-19-and-people-move>
- United Nations. (2020b). Policy brief: COVID-19 and transforming tourism. <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-covid-19-and-transforming-tourism>.
- University of Oxford, Blavatnik School of Government. (2020). Coronavirus government response tracker. Coronavirus Government Response Tracker. <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/coronavirus-government-response-tracker>
- UN-Women. (2020b). From insights to action: Gender equality in the wake of COVID-19. UN-Women Data Hub. <https://data.unwomen.org/publications/insights-action-gender-equality-wake-covid-19>.
- UN-Women. (2020a). United Nations Secretary-General's policy brief: The impact of COVID-19 on women. <https://www.unwomen.org/digital-library/publications/2020/04/policy-brief-the-impact-of->
- UNWTO. (2019). Global Report on Women in Tourism, second edition. <https://doi.org/10.18111/9789284420384>.
- UNWTO. (2020b). New data shows impact of COVID-19 on tourism as UNWTO calls for responsible restart of the sector. <https://www.unwto.org/news/new-data-shows-impact-of-covid-19-on-tourism>.
- UNWTO. (2020b, June 22). New Data Shows Impact of COVID-19 on Tourism as UNWTO Calls for Responsible Restart of the Sector. <https://www.unwto.org/news/new-data-shows-impact-of-covid19-on-tourism>.
- USTAOĞLU Murat, "COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının etkinliği", İstanbul, 2020. ss. 35-52.
- UŞAKLIOĞLU Ahmet Yavuz, "The Crucial Effects of COVID-19 on Digital Law", City University of London, 2020, ss. 1-13.
- VOYVODA Ebru., & YELDAN Erinç. (2020). "Salgın, Türkiye Ekonomisi ve Gerçekçi Bir Kamu Politikası Önerisi", <https://sarkac.org/2020/06/salgin-turkiye-ekonomisi-vegercekci-bir-kamu-politikasi-onerisi/> (30.09.2020). ss. 1-35.

- YORĞUN Sayim, “COVID 19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasi Etkileri”, İstanbul, 2020, ss. 100-113.
- YUNUS. Kaya “Küresel Dünyada Salgın ve Salgın sonrası Dünyada Küreselleşme. 2020, İstanbul, ss. 217-232.
- WHITELAW Sera., MAMAS Mamas., TOPOL Eric., VAN Spall, “Applications of digital technology in COVID-19 pandemic planning and response. Lancet Digital Health” (2), 2020, ss 435-440.
- World Bank (WB) (2020). Global economic prospects. Erişim Tarihi: 09.06.2020. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2020a). World Tourism Barometer, Vol. 18, Issue No. 5, August/ September 2020. UNWTO.
- World Bank (2020a). World Bank Group: 100 countries get support in response to COVID-19 (Coronavirus). <https://www.worldbank.org/en/news/pressrelease/2020/05/19/world-bank-group-100-countries-get-support-inresponse-to-covid-19-coronavirus>, (02.06.2020)
- World Bank (2020b). Understanding the Coronavirus (COVID-19) pandemic through data. <http://datatopics.worldbank.org/universal-health-coverage/coronavirus/>, (25.05.2020).
- World Bank. (2020a). Leveraging Economic Migration for Development: A Brief for the World Bank Board. <https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/brief/migration-and-remittances>.
- World Bank. (2020b). World Bank predicts sharpest decline of remittances in recent history. World Bank Press Release.
- World Health Organization. (n.d.). Coronavirus disease (COVID-2019) dashboard. <https://covid19.who.int/covid-19-on-women> .
- World Health Organization. (2020). Joint press release: The rights and health of refugees, migrants and stateless must be protected in COVID-19 response. <https://www.who.int/news-room/detail/31-03-2020-ohchr-iom-unhcr-and-who-joint-press-release-the-rights-and-health-of-refugees-migrants-and-stateless-must-be-protected-in-covid-19-response>.

- World Bank. (2020a). COVID-19 crisis through a migration lens. Migration and Development Brief No. 32.
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33634/COVID-19-Crisis-Through-a-Migration-Lens.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.
- World Bank. (2020b). COVID-19: Debt Service Suspension Initiative. Brief. 19 June.
<https://www.worldbank.org/en/topic/debt/brief/covid-19-debt-service-suspension-initiative>.
- ZARİFOĞLU Emrah, “Covid-19 sonrası küresel ekonomi trendleri. ULUTAŞ U (Ed.), COVID-19 sonrası küresel sistem: Eski sorunlar, yeni trendler içinde” SAM Yayınları. 2020, ss. 107–111.
- Zarrilli, S and Mariana L, “Leveraging digital solutions to seize the potential of informal cross- border trade. 28 April”, 2020,
<https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2349>
- ZIZEK Slavoj “Coronavirus is ‘Kill Bill’-esque blow to capitalism and could lead to reinvention of communism”. [http://www.revistaikaro.com/slavoj-zizek-coronavirus-is-kill-billesque-blow-to-capitalism-and-could-lead-to-reinvention-of-communism/\(2020, March 19\)](http://www.revistaikaro.com/slavoj-zizek-coronavirus-is-kill-billesque-blow-to-capitalism-and-could-lead-to-reinvention-of-communism/(2020, March 19))